

Venäläisen ja virolaisen kansallisuusajattelun historiallinen aspekti toisen maailmansodan muistopäivän aikaan Izvestija, Komsomolskaja Pravda, Postimees ja Eesti Päevaleht -verkkolehtien artikkeleissa vuonna 2010

Johanna Saari

Pro gradu -tutkielma

Venäjän kieli

Kieli- ja käännöstieteiden laitos

Turun yliopisto

Toukokuu 2012

TURUN YLIOPISTO

Kieli- ja käännöstieteiden laitos/ Humanistinen tiedekunta

SAARI, JOHANNA: Venäläisen ja virolaisen kansallisuusajattelun historiallinen aspekti toisen maailmansodan muistopäivän aikaan Izvestija, Komsomolskaja Pravda, Postimees ja Eesti Päevaleht -verkkolehtien artikkeleissa vuonna 2010

Pro gradu, 98 s., venäjänkielinen lyhennelmä 10 s., 2 liites.

Venäjän kieli

Toukokuu 2012

Pro gradu -tutkielmassani tarkastelen Venäjän ja Viron kansallisuusajattelun historiallista aspektia maiden toisen maailmansodan muistopäivän kuukausina julkaistuissa verkkolehtien kirjoituksissa vuonna 2010. Tutkimuksen aineistona ovat venäläisten Izvestija ja Komsomolskaja Pravda – verkkolehtien ja virolaisten Postimees ja Eesti Päevaleht -verkkolehtien artikkelit. Tutkielmani on luonteeltaan induktiivinen, aineistolähtöinen empiirinen tutkimus, jossa on käytetty tutkimusmetodinä teoria- ja aineistolähtöistä kvalitatiivista sisällönanalyysia. Venäjän ja Viron toisen maailmansodan historian tulkintojen tutkimuskirjallisuutena ovat venäläiset ja virolaiset historian oppikirjat, tutkimukset ja valtioiden tutkimuslaitosten selvitykset. Kansallisuusajattelun määrittelyssä olen käyttänyt *National Identity* ja *The Fall of an Empire, the Birth of a nation* -teoksia.

Verkkolehtien analyysissa vertailen venäläisiä ja virolaisia kirjoituksia. Havaitsen molempien maiden teksteissä alun perin samankaltaisuutta ilmaisevia aiheita, jotka osoittautuvat analyysini edetessä eri teemoiksi. Jatkuvan vertailun tuloksena analyysini rakentuu seuraaviin eri teemoihin, kuten voitonpäivään ja stalinismin ja natsismin uhrien muistopäivään; fasismi ja vapautukseen: totalitarismiin ja miehitykseen; venäläisyyteen ja eurooppalaisuuteen; Staliniin johtajana ja murhaajana sekä muuttumattomaan ja uuteen historiankirjoitukseen. Verkkolehtien kirjoituksissa esiintyvien eri teemojen tarkastelun yhteydessä havaitsen venäläisen kansallisuusajattelun historiallisen aspektin maalle ominaisen toisen maailmansodan historiankertomuksen symboliikan, myyttien ja vallan symbolien yhteydessä. Venäläisissä artikkeleissa näitä ovat fasismin vastainen taistelu, suuri isänmaallinen sota, Venäjä ja isänmaa. Havaitsen virolaisen kansallisuusajattelun historiallisen aspektin maalle ominaisessa toisen maailmansodan historiankertomuksen symboliikassa, myyteissä ja kansan viattomuutta ja säilymistä ilmaisevien symbolien yhteydessä. Virolaisissa artikkeleissa näitä ovat stalinismi, Molotov-Ribbentropin sopimus, miehitys ja Eurooppa. Analyysini perusteella päättelen maiden historian tulkintojen ja verkkolehtien kirjoitusten olevan poliittisesti virittyneitä. Analyysissäni kansallisuusajattelun määrittelyyn kuuluva alkuperäisyys korostuu Venäjällä, kun taas tilanteen mukaan muuttuvat asenteet korostuvat Virossa.

Asiasanat: nationalismi, identiteetti, toinen maailmansota, historiankirjoitus, fasismi, stalinismi, miehitys, vapautus, verkkolehdet, teemat, sisällönanalyysi

SISÄLLYSLUETTELO

1. Johdanto	3
2. Venäjän ja Viron kansallisuusajattelun ja kansallisuusidentiteetin historiallinen aspekti.....	7
2.1. Kansallisuusajattelu	7
2.2 Historia venäläisen ja virolaisen kansallisuusidentiteetin muovaajana	8
2.3. Toisen maailmansodan tapahtumat Venäjän ja Viron välillä – Viro osaksi Neuvostoliittoa	13
2.4. Toisen maailmansodan historiantulkinnat	15
2.4.1 Venäläinen toisen maailmansodan historiantulkinta.....	15
2.4.2 Virolainen toisen maailmansodan historiantulkinta.....	19
3. Venäläisen ja virolaisen lehdistön ominaisuudet, sisältö ja kansallinen rooli	25
3.1. Venäläisen ja virolaisen lehdistön rakenne ja poliittinen aspekti	25
3.2. Venäläisten ja virolaisten sanomalehtien ja verkkolehtien sisältö.....	29
3.3 Venäläisen ja virolaisen lehdistön rooli kansallisen identiteetin rakentajana.....	32
4. Toisen maailmansodan muistopäivä venäläisissä ja virolaisissa verkkolehdistä.....	35
4.1. Tutkimusmetodit	35
4.2 Tutkimusaineisto.....	38
4.2.1 Venäläiset verkkolehdet -Izvestija ja Komsomolskaja Pravda	39
4.2.2 Virolaiset verkkolehdet -Postimees ja Eesti Päevaleht	40
4.3 Voitonpäivä ja stalinismin ja natsismin uhrien muistopäivä	41
4.4 Fasismi vai totalitarismi – vapautus vai miehitys?	48
4.5. Venäläisyys ja eurooppalaisuus	54
4.6 Stalin: Johtaja vai murhaaja?	60
4.7 Muuttumaton ja uusi historiankirjoitus	67
5. Lopuksi.....	80
Lähdeluettelo.....	88

Litteet.....	97
Реферат.....	99

1. Johdanto

Pro gradussani tarkastelen venäläisen ja virolaisen kansallisuusajattelun ja -identiteetin historiallista aspektia maiden suosituimpien verkkolehtien uutisoinneissa ja artikkeleissa toisen maailmansodan muistopäivien kuukausina vuonna 2010. Valitsin tutkittavan aiheen siksi, että toisen maailmansodan muistopäivä on ajankohtainen, ja se on ollut viime vuosina julkisessa käsittelyssä niin naapurimaissamme kuin kotimaassammekin. Lähivuosina käsiteltyjen uutisointien ja tapahtumien perusteella voidaan todeta, että Venäjän ja Viron suhteet ovat olleet nykyaikana melko tulehtuneet. Tästä esimerkkinä voidaan mainita vuonna 2007 puhjennut Pronssisoturi-kiista, jonka taustalla ovat muiden sosiaalisten taustatekijöiden ohella maiden erilaiset käsitykset historiasta ja toisen maailmansodan tapahtumien kulusta. Tämä todistaa historian elintärkeästä merkityksestä nykyaikana ja osana politiikkaa.

Venäjä ja Viro ovat olleet syytettyinä historian taivuttelusta, jonka taustalla voivat olla maiden kansalliset ja kansainväliset pyrkimykset politiikassa. Venäjän haluttomuus Baltian maiden historian avoimeen tarkasteluun heijastaa sen pyrkimyksiä kansainvälisen arvoasemansa korostamiseen. Virossa on kieltäydytty tarkastelemasta maan omaa osuutta kehityksessä, joka vei sen osaksi Neuvostoliittoa (Jokisipilä 2007, 73). Juuri nämä syyt ja Pronssisoturi-kiistan synty motivoivat tutkielman aiheen valintaan. Suomessa kyseiseen kiistaan ottivat julkisesti kantaa muun muassa dosentti Johan Bäckman ja kirjailija Sofi Oksanen. Heidän näkemyksensä edustivat juuri Venäjän ja Viron erilaisia historianäkemyksiä toisen maailmansodan tapahtumista. Tutkielmassani en aio kuitenkaan tutkia Pronssisoturi-patsaaseen liittyvää kiistaa, vaan keskityn tarkastelemaan kyseisen tapahtuman innoittamana Venäjän ja Viron erilaisten historiakäsitysten taustalla olevia tekijöitä ja näiden käsitysten mahdollista kuvaamista julkisella tasolla maiden johtavissa verkkolehdissä historiallisen kansallisuusajattelun rakentajina.

Tutkimukseni tavoitteena on osoittaa historian elintärkeä merkitys nykyaikana. Juuri tästä syystä valitsin tutkimusaineistoksi verkkolehtien kirjoitukset ja niiden ajalliseksi kontekstiksi vuoden 2010. Verkkolehdillä on nykyaikana tärkeä rooli tiedonvälityksessä, jolloin se on myös vastuussa historiallisen ja kollektiivisen muistin siirtämisestä tuleville sukupolville. Kansan omaa historiaa käytetään hyväksi valtiollisten ja poliittisten päämäärien ja tavoitteiden toteuttamiseen, konfliktien ennaltaehkäisyyn ja kulttuurin elvyttämiseen. Venäjän ja Viron suhteita ja yhteiskunnallista

tilannetta tarkasteltaessa olen havainnut toisen maailmansodan aikaisten historiallisten tapahtumien hyväksikäytön edellä mainittuihin tarkoituksiin, ja ennen kaikkea kansallisen yhtenäisyyden luomiseen. Venäjällä toisen maailmansodan muistopäivää eli ”voitontäivää” on vietetty jo useiden vuosikymmenien ajan sodan päätyttyä, jolloin se on myös julistettu viralliseksi vapaapäiväksi Venäjällä. Vuoden 2010 valitsin sen nykyaikaisuuden ja ajankohtaisuuden lisäksi myös siksi, että Venäjällä juhlittiin tuolloin voitontäivän 65-vuotispäivää, kun taas Virossa vietettiin Molotov-Ribbentropin sopimuksen 71-vuotispäivää. Virossa toisen maailmansodan muistopäivä eli nykyisin viralliselta nimeltään ”stalinismin ja natsismin uhrien muistopäivä” ratifioitiin Euroopan parlamentissa vuonna 2009. Mielenkiintoista on tutkia, miten muistopäivää vietetään vuosi muistopäivän ratifioimisen jälkeen.

Tutkielmassani analysoitavia primäärilähteitä ovat verkkolehtien kirjoitukset. Olen valinnut tutkimusaineistoksi venäläiset *Izvestija* ja *Komsomolskaja Pravda* sekä virolaiset *Postimees* ja *Eesti Päevaleht* -verkkolehdet. Olen käyttänyt lähteinä uutisointien ja artikkelien lisäksi myös kahta *Komsomolskaja Pravda*ssa julkaistua haastattelua toisen maailmansodan muistopäivään ja voitontäivän teemaan liittyen. Mainitsen vielä *Tallinnan Postimees* -verkkolehdessä julkaistujen kahden virolaisen artikkelin käytön alkuperäisaineiston analyysissä. Valitsin kyseiset venäläiset ja virolaiset sanomalehdet siksi, että ne ovat maiden johtavimpia ja kansainvälisestikin tunnettuja sanomalehtiä. Tutkin venäläisten ja virolaisten sanomalehtien verkkoversioita sanomalehtien nettisivujen arkistoista. Tärkeää onkin mainita, että verkkolehtien sisältö saattaa erota paljolti verrattuna painettujen sanomalehtien sisältöön. Internetissä olevien sanomalehtien arkistoissa voi olla molempien maiden osalta myös puutteita, jolloin kaikki hedelmällinen tieto ei ole välttämättä saatavilla. Päädyin kuitenkin valitsemaan verkkolehdet tutkittavaksi aineistoksi siksi, että ne ovat nykyaikana maailmanlaajuisesti saatavilla ja ne ovat nykyaikana laajalti luettuja myös Venäjällä ja Virossa.

Venäläisten verkkolehtien uutisointeja etsin toukokuulta siksi, että maan toisen maailmansodan voitontäivää vietetään Venäjällä jokaisena vuonna toukokuun 9. päivänä. Virolaisten verkkolehtien uutisointeja etsin elokuulta, sillä 23.8 solmittiin Molotov-Ribbentropin sopimus, joka liitti Viron osaksi Neuvostoliittoa. Kyseinen päivä on omistettu toisen maailmansodan (stalinismin ja natsismin) uhreille. Kyseisten muistopäivien päivämäärien sijasta laajensin aineistoa rajaamalla hakuni kokonaisuun kuukausiin siksi, että verkkolehdistä ei löytynyt tarpeeksi materiaalia kyseisiltä muistopäiviltä. Tämä selittynee sillä, että Venäjällä voitontäivä on virallinen vapaapäivä, eivätkä myöskään lehdet ilmesty tuolloin kaikkina päivinä. Virossa juhlitaan 20.8. uudelleen

itsenäistymisen päivää, joka on myös julistettu kansalliseksi vapaapäiväksi. Sen sijaan stalinismin ja natsismin uhrien muistopäivä ei ole vapaapäivä Virossa, jolloin aineistoa löytyikin paremmin kyseiseltä päivältä verrattuna Venäjän voitonpäivänä saatavilla olevaan aineistoon. Tutkimusaineiston ja verkkolehtien taustat esittelen vielä myöhemmin neljännessä luvussa ennen aineiston analyysia. Analysoitavana on yhteensä 19 artikkelia ja uutista neljästä eri lehdestä; kahdesta venäläisestä ja kahdesta virolaisesta verkkolehdestä. Komsomolskaja Pravdalta olen valinnut kuusi, Izvestijalta viisi, Postimees -lehdeltä (ja Tallinnan Postimees) yhteensä viisi ja Eesti Päevaleht -lehdeltä kolme artikkelia ja uutista.

Keskeisiä sekundaarilähteitä ovat kansallisuusajattelun ja -identiteetin käsitteitä ja teorioita kuvaavat teokset. Näiden lisäksi lähteisiin kuuluvat venäläisen ja virolaisen kansallisuusajattelun muotoutumista ja historian roolia tarkastelevat teokset. Kansallisuusajattelun ja -identiteetin käsitteiden kuvaamisessa olen käyttänyt paljon Anthony D. Smithin *National Identity* -teosta. Venäläisen ja virolaisen kansallisuusajattelun ja -identiteetin käsitteiden selvittämisessä olen käyttänyt vuonna 2000 julkaistua *The Fall of an Empire, the Birth of a nation: National Identities in Russia* -teosta, johon on koottu eri tutkijoiden artikkeleja kansallisuusidentiteetistä. Näistä artikkeleista olen käyttänyt eniten Elena Hellberg-Hirnin artikkelia venäläisten kansallisten myyttien merkityksestä sosiaalisen järjestyksen ja vallan oikeuttajina sekä Ralph Tuchtenhagenin artikkelia identiteettien ongelmista Baltian maissa.

Toisen maailmansodan historiallisten tapahtumien kuvaamisessa käytän lähteinä 2000-luvun venäläisiä ja virolaisia historian oppikirjoja, teoksia, artikkeleja ja valtion selvityksiä, jotta saan mahdollisimman selkeän käsityksen maiden omista toisen maailmansodan historiantulkintoista. Toisen maailmansodan historiantulkintoja käsittelevässä luvussa pyrin kuitenkin aluksi (ennen maiden omakohtaisia näkemyksiä) kuvailemaan Venäjän ja Viron väliset toisen maailmansodan aikaiset tapahtumat muuta kuin venäläistä tai virolaista lähdemateriaalia hyväksikäyttäen. Lähteiksi historiallisten tapahtumien kuvaamiseen olen valinnut suomenkieliset teokset, kuten Heikki Kirkisen toimittaman *Venäjän historia* ja Seppo Zetterbergin *Viron historia* -teokset. Tämä ei tarkoita sitä, että pitäisin suomalaista historiantutkimusta lähtökohdiltaan puhtaasti neutraalina, vaan valinta perustui paljolti kielellisiin syihin. Seppo Zetterbergin *Viron historia* -teos on myös ensimmäinen ulkomainen laajalti Viron historiaa käsittelevä teos, ja se on ollut ehdolla Tieto–Finlandia -palkinnon saajaksi. Maiden sanomalehtien ja verkkolehtien taustojen selvittämisessä käytän lähteinä maiden median rakennetta ja kontekstia käsittelevää tutkimuskirjallisuutta ja artikkeleja. Viron tutkittavien sanomalehtien rakenteen tarkasteluun löytyi lähteiksi suuremmaksi

osaksi vain virolaisten tutkijoiden tutkimuskirjallisuutta. Venäläisestä lehdistöstä on tehty sen sijaan huomattavan paljon kansainvälistä tutkimusta. Myös tässä luvussa olen pyrkinyt käyttämään mahdollisimman paljon ajankohtaista ja kansainvälistä tutkimuskirjallisuutta.

Tutkimukseni painottuu pääasiassa historian käsittelyyn analysoitavien tekstien kautta. Tutkielmani on tekstianalyysiä. Tärkeitä tutkimuskysymyksiä ovat, mitä venäläisen ja virolaisen historiallisen kansallisuusajattelun käsitteeseen sisältyy ja mitkä ovat Venäjän ja Viron toisen maailmansodan tapahtumien (tarkemmin määriteltynä Neuvostoliiton toisen maailmansodan voittaminen ja Viron muuttuminen neuvostotasavallaksi) viralliset historiantulkinnat. Verkkolehtien tekstien analysoimiseksi selvitän myös, mitkä ovat venäläisten ja virolaisten sanomalehtien ja verkkolehtien ominaispiirteet ja taustat. Analysoin, mitkä keskeiset teemat esiintyvät sanomalehtien artikkeleissa toisen maailmansodan muistopäivien kuukausina kummassakin maassa, mitä ja miten niistä kirjoitetaan. Nämä edellä mainitut kysymykset vastaavat suurempaan, tutkimukseni kannalta tärkeimpään kysymykseen siitä, minkälainen on maiden kansallisuusajattelun historiallinen aspekti verkkolehtien kirjoituksissa toisen maailmansodan muistopäivän kuukausina.

Aion tarkastella toisessa luvussa eri teorioita kansallisuusajattelun ja venäläisen ja virolaisen kansallisuusajattelun ja -identiteetin käsitteistä, niiden historiallisesta ulottuvuudesta ja maiden toisen maailmansodan tapahtumien virallisista historiantulkinnista. Alkuperäisaineiston tekstianalyysin tueksi tarkastelen kolmannessa luvussa venäläisen ja virolaisen lehdistön ominaisuuksia, kuten lehdistön rakennetta, poliittista aspektia ja kansallista roolia. Neljännessä luvussa siirryn varsinaiseen aineiston analyysiin, jossa esittelen aluksi primaariaineistossa sovellettavan tutkimusmetodin ja primaariaineiston taustat. Tämän jälkeen tutkin, mitkä teemat esiintyvät sanomalehtien kirjoituksissa ja miten niistä kirjoitetaan. Tutkittaviin kysymyksiin pyrin vastaamaan kvalitatiivisen sisällönanalyysin metodin avulla. Analysoin venäläisiä ja virolaisia tekstejä jatkuvan vertailun metodilla kvalitatiivista sisällönanalyysiä noudattaen. Lopulta pyrin vastaamaan siihen, minkälainen on Venäjän ja Viron kansallisuusajattelun historiallinen aspekti toisen maailmansodan muistopäivän kuukausina vuonna 2010.

2. Venäjän ja Viron kansallisuusajattelun ja kansallisuusidentiteetin historiallinen aspekti

Venäjän ja Viron kansallisuusajattelun ja sen historiallisen aspektin ymmärtämiseksi on aluksi tarkasteltava kansallisuusajattelun ja –identiteetin käsitettä. Kansallisuusajattelun käsitteestä on olemassa eri teorioita, joita pyrin vertailemaan seuraavassa luvussa. Kansallisuusajattelun määrittelyn jälkeen tarkastelen lyhyesti kansallisuusidentiteetin käsitettä ja sen muotoutumiseen liittyviä taustatekijöitä. Kansallisuusajattelun ja –identiteetin määrittelyssä voidaan huomata historian tärkeä rooli. Tämän jälkeen pyrin selvittämään, mitkä ovat venäläisen ja virolaisen kansallisuusajattelun ominaispiirteet ja historian merkitys maiden kansallisuusajattelussa. Historian merkitys kulminoituu tutkielmani kannalta olennaisiin toisen maailmansodan historiallisiin tapahtumiin Venäjän ja Viron välillä. Luvun lopussa selvitän, mitkä ovat Venäjän ja Viron viralliset historiantulkinnat toisen maailmansodan tapahtumista.

2.1. Kansallisuusajattelu

Kansallisuusajattelun käsite juontuu pitkälti historiasta, jolloin se on ollut yhteydessä kansallisvaltioiden ja eri kansallisten ryhmien muodostumiseen. Nykyaikana nationalismia esiintyy monien eri sosiaalisten ilmiöiden taustalla. Nationalismin historiallinen aspekti selittyy Pakkasvirran ja Saukkosen väitteellä eri historiallisista tilanteista, jotka ovat luoneet ja luovat jatkuvasti nationalismeja. Pakkasvirran ja Saukkosen mukaan nationalismin määrittely ei ole ongelmattonta, mutta sitä voidaan lähteä tarkastelemaan ajattelu- ja puhetapana, ideologiana, poliittisen yhteisön ohjeistuksena sekä ihmisen identiteetin ja käyttäytymisen määrittäjänä. Tämän lisäksi nationalismin käsite on monimuotoinen, sillä se ei ole ainoastaan seurausta kansallisvaltioiden synnystä. Nationalismi on ihmisiä yhdistävä kulttuurinen prosessi, valtionmuodostukseen tähtäävä ideologia, yhteenkuuluvuudentunteen rakentaja ja uskonnon kaltainen yhtenäisen turvallisuuden luoja (Pakkasvirta; Saukkonen 2005, 9,14). Täten voidaan sanoa, että nationalismi on myös vahvasti emotionaalinen. Kansallisuusajattelun vahva tunneside siirtyy sukupolvelta toiselle kulttuuristen perinteiden tavoin. Kulttuuri onkin nationalismin maailmanlaajuisen menestyksen olennainen osa, sillä etninen ja kansallinen identiteetti ovat kulttuurisidostensa vuoksi pysyviä ja hitaasti muuttuvia (Remy 2005, 61). Nationalismin lähempi tarkastelu ja tutkimus voidaan jakaa kahteen eri tutkimussuuntaan.

Voidaan sanoa, että toinen tutkimussuuntaus tarkastelee nationalismia alkuperäisyyden ja edellä mainitun emotionaalisuuden näkökulmasta, kun taas toinen keskittyy nationalismiin pikemminkin modernisaation tuotoksena. Daniele Conversin mukaan primordialistit vetoavat tunteellisiin ja vaistomaisiin rakenteisiin nationalismiin selittämiseksi. Kansan alkuperä sijoitetaan yleensä kaukaiseen historiaan, jolloin myös kansakunnan ja kansallisuuden merkitystä korostetaan. Modernismissa puolestaan kansan muodostuminen, alkuperä ja nationalismi sijoitetaan uuden ajan aikakauden alkuun. Modernismi on ollut ja on edelleen dominoiva nationalismiin tutkimuksessa (Conversi 2007, 15,18). Modernismissa täten kritisoidaan kansakuntien ikaikaisuutta. Aikaisempien modernistien mukaan historiankirjoituksessa on väärennettävä menneisyyttä ja unohdettava tiettyjä tosiasioita. Samaten kansakuntien ja nationalismiin rakentuminen yhdistetään modernisaation aikakauteen liittyviin asioihin, kuten nykyaikaisen valtion rakentamiseen, teollistumiseen, joukkoviestimiin ja kansainväliseen kapitalismiin (Pakkasvirta; Saukkonen 2005, 23,25). Useimmiten nationalismi yhdistetään paljolti politiikkaan. Nationalismi ohjaa ihmisten käyttäytymistä, ja se konkretisoituu kansallista yhteisöä mullistavissa tilanteissa. Kansallisuusajattelun avulla ylläpidetään kollektiivisuutta kansallisten oikeuksien, etujen ja tavoitteiden sekä poliittisten päämäärien saavuttamiseksi.

Nationalismilla ja politiikalla onkin selkeä läheinen suhde, jonka Anthony D. Smith vahvistaa teoksessaan ”National Identity”. Nationalismilla tarkoitetaan yleensä kansalliseen ryhmään kuulumisen tietoisuutta, kansan roolia, symboliikkaa, intressien mukaista ideologiaa sekä kansan etua ajavaa sosiaalista ja poliittista liikettä. Kansallisen yhteisön symbolit, tavat ja seremoniat ovat voimakkain nationalismiin aspekti (Smith 1991, 72; Remy 2005, 61). Erilaisissa poliittisissa tilanteissa ja ilmiöissä nämä heijastavat nationalismista kollektiivisuuden luojana. Modernia nationalismia voidaan pitääkin kansan ja valtion tapana ylläpitää itseään kulttuurisen itsemääräämisoikeuden ja yhteiskunnallisten instituutioiden legitiimin vallan avulla. Kansakunnan olemassaololle on välttämätöntä poliittisen ja valtiollisen autonomian saavuttaminen ja säilyttäminen (Pakkasvirta 2005, 75). Voidaan sanoa, että nationalismi on kansan itsetietoisuuden luomista sekä yleisen ja oman maailmankuvan rakentamista kulttuurisesti ja poliittisesti. Kansallisuusajattelun merkitys on tärkeä kansallisen identiteetin rakentumisessa. Kansallisuusajattelua on luotu ja luodaan edelleen joko keinotekoisesti ilman historiallisia faktoja tai faktojen perusteella kansan olemassaolon ja sen ajaman politiikan oikeuttamiseksi.

2.2 Historia venäläisen ja virolaisen kansallisuudentiteetin muovaajana

Kansallisuudentiteetti on käsitteenä varsin monivivahteinen, sillä sen muotoutumiseen vaikuttavat monet eri tekijät. Nationalismi, kulttuuri, yhteisö, kieli, historia ja politiikka ovat kansallisuudentiteettiä luovia käsitteitä. Ihmiset kokevat kuuluvansa tiettyyn jokapäiväistä elämäntapaa määrittelevään yhteisöön ja kulttuuriin. Kansallisuudentiteetti yhdistää ja ylläpitää poliittisia ja kulttuurisia rekonstruktioita, mutta samalla se voi kuitenkin olla erossa politiikasta. Kansallisuudentiteetti onkin keino ja apuväline olemisen ja käyttäytymisen ymmärtämiseen (Cultural Studies 1996, 38: Hellberg-Hirn 2000, 22). Edellä mainitut kansallisuudentiteettiä luovat käsitteet heijastuvat myös monivivahtaisen kansallisuudentiteetti käsitteen taustalla Smithin määrittelyssä kansallisesta yhteisöstä. Hänen mukaansa kansallisella yhteisöllä pitää olla yhteinen nimi, myytti alkuperäisyydestä, historiallisia muistoja, yhteinen alue sekä yhteisen kulttuurin ominaispiirteitä. Näiden lisäksi yhteisöltä vaaditaan myös solidaarisuutta ja kansallista tietoisuutta (Smith 1991, 14). Ilman näitä kansallisuudentiteettiä ei voisi muodostua. Nämä kansallisuudentiteetin määrittelyt auttavat hahmottamaan kansallisuudentiteetin rakentumista, mutta tosiasiasa identiteetti ja sen merkityssisältö voidaan ymmärtää eri tavoin. Saukkosen mukaan kansallisuudentiteetillä voidaan tarkoittaa eri asioita, kuten valtion poliittista tai kansainvälistä identiteettiä, kansakunnan identiteettiä tai tapaa, jolla yksilöt identifioituvat kansaan tai valtioon. Samalla valtio tekee kansallisesta identiteetistä poliittisen käsitteen. Myös kansallisuudentiteetin ilmiö on kansallisuusajattelun tavoin sijoitettu moderniin aikakauteen ja sen läpimurto tapahtui 1980-luvulla, jolloin mm. sosialistinen järjestelmä alkoi luhistua (Saukkonen 2005, 90-91). Mielenkiintoista onkin tarkastella, mitä Venäjän ja Viron kansallisuudentiteetillä voidaan tarkoittaa, ja onko näiden kansallisuudentiteettien rakentuminen valtioiden poliittisen tai kansainvälisen identiteetin luomista.

Nationalismilla on ensisijainen merkitys identiteetin muotoutumisessa. Kansallisen yhteisön lisäksi kansallisuuden määrittely heijastaa olennaisesti nationalismin merkitystä identiteetin muotoutumisessa. Kansallisuutta voidaan luonnehtia alkuperäiseksi ja tilanteelliseksi. Tällöin kansalliseen ryhmään kuulumisen edellyttää tiettyä yhteiseksi koettua elämäntapaa eli alkuperäisyyttä ja tilanteen mukaan muuttuvia asenteita (Smith 1991, 20-21). Kansallisuusajattelu onkin voimakkaasti sidoksissa yhteisössä ja valtiossa tapahtuviin erilaisiin tilanteisiin ja muutoksiin. Samaten Eric Hobsbawm korostaa teoksessaan ”Nationalismi” kansallisuusajattelun merkitystä, sillä juuri nationalismi muodostaa kansakuntia ja valtioita sekä aiheuttaa yhteiskunnallisia muutoksia vaikuttaen täten kansallisuudentiteettiin (Hobsbawm 1994, 18).

Neuvostoliiton romahtaminen, Viron valtion itsenäisyyden menetys ja lopullinen itsenäistyminen ovat olleet huomattavia kansallisuusidentiteettiä muokkaavia muutoksia. Nationalismi on ohjannut Venäjän ja Viron valtioiden kehittymistä Neuvostoliiton romahtamisen jälkeen. Venäjän ja Viron väestötilannetta tarkasteltaessa voidaan havaita myös ”kansallisuus” käsitteen alkuperäisyys. Monikansallisen Neuvostoliiton hajottua sekä Venäjällä että Virossa on ollut havaittavissa joissain määrin maiden sisäisiä etnisiä ristiriitatilanteita ja konflikteja, jotka selittyvät nationalismin nousulla. Nykyään Neuvostoliitossa pitkään hillitty kansallinen hajaantuminen on nähtävissä, ja täten myös eri kansallisuudet Venäjän federaation sisällä. Nationalismin ja muutoksen yhteys konkretisoituu Neuvostoliiton hajoamiseen, jolloin eri kansallisuudet kokivat enemmän syrjintää kuin Neuvostoliitossa (Hobsbawm 1994, 197).

Virossa taas viron kielen ja kulttuurin yhdenmukaistamispolitiikka aiheuttaa erimielisyyksiä laajan venäjänkielisen vähemmistön keskuudessa. Hellberg-Hirnin mukaan kansallisuusidentiteetit ovat aina puolueellisia tietyn kulttuurisen ryhmän ollessa dominoiva (Hellberg-Hirn 2000, 17). Voidaan havaita, että venäläisen ja virolaisen kansallisuusidentiteetin muotoutumisessa kulttuurin ja historian lisäksi nationalismilla ja politiikalla on ollut ensisijainen tehtävä. Kaikki edellä mainitut käsitteet ovat välttämättömiä kansallisuusidentiteetin muotoutumisessa. Tutkimuskohteeni kannalta venäläisen ja virolaisen kansallisuusajattelun ja -identiteetin olennaiseksi käsitteeksi muodostuu kuitenkin historia, jota aion seuraavaksi lähteä tarkastelemaan. Historiallisesta näkökulmasta tarkasteltuna venäläisellä ja virolaisella kansallisuusidentiteetillä voidaan tarkoittaa sekä kansallisen että kansainvälisen identiteetin luomista.

Kansan oma historia on välttämätön kansallisuusajattelun ja -identiteetin muotoutumisessa. Historia ylläpitää ja vahvistaa kansallisuudentunnetta, jolloin sillä on myös vahva poliittinen merkityksensä. Hellberg-Hirn toteaaakin, kuinka poliittisessa diskurssissa kansallisuusidentiteetin symbolit ja kansallisen historian myytit mahdollistavat vallankäytön ja poliittisen johtajuuden. Vallan oikeuttaminen vaikuttaa tällöin myös väistämättömästi kansalaisiin ja heidän käsityksiinsä kansallisista arvoista (Hellberg-Hirn 2000, 7). Kansalaisten kansallisuusajattelu on paljolti sidoksissa maan historiallisiin tapahtumiin ja tulkintoihin. Huomattavaa on kansallisen yhteisön rakentaminen ja sen luominen historiankirjoituksen avulla. Edellisessä kappaleessa Smithin kansallisen yhteisön määrittely painottikin kansan yhteisiä historiallisia muistoja ja myyttejä. Nationalistista historiankirjoitusta tarvitaan yhteiskuntien oikeuttaakseen olemassaolonsa ja toimintansa menneisyytensä avulla (Remy 2005, 64). Remyn lisäksi myös Smith ja Saukkonen korostavat historian merkitystä. Smithin mukaan kansanryhmien olemassaololle ja jatkuvuudelle

onkin tärkeintä yhteinen historia (Smith 1991, 20), kun taas Saukkonen korostaa aikaulottuvuutta, jolla on tärkeä merkitys erityisesti historioitsijoiden keskuudessa, sillä kansan olemassaolon perusteita on etsitty historiallisesta alkuperästä, maineteoista, dramaattisista historian tapahtumista ja vaiheista sekä suurista sankareista (Saukkonen 2005, 102). Historiallisesti merkittävät tapahtumat, kuten kansakuntien laajeneminen ja hajoaminen muokkaavat olennaisesti kansallisuusidentiteetin muotoutumista. Hobsbawmin mukaan kommunismin jälkeisissä yhteiskunnissa kansallisuusidentiteetti on keino viattomuuden korostamiseen ja syyllisten osoittamiseen (Hobsbawm 1994, 190). Tämä osoittaaakin historian ja politiikan läheisen suhteen. Historian läsnäolo on havaittavissa nykyään Venäjän ja Viron välisissä suhteissa, joissa heijastuu paljolti edellä mainittu Hobsbawmin teoria kansallisuusidentiteetin vahvistamisesta oman edun tavoitteluun.

Venäläisessä kansallisuusajattelussa historian kiertokulku ja myyttien merkitys heijastuu mm. kansan johtajuus myytissä, joka juontaa juurensa Venäjän keisarikunnan ajoilta Neuvostoliittoon saakka. Samaten neuvostoliittolainen mytologia ennusti kansalle ja yhteiskunnalle valoisaa tulevaisuutta (Hellberg-Hirn 2000, 18). Tässä Smithin väite historiallisista myyteistä osana identiteetin muotoutumista korostuu entisestään. Historiallisia myyttejä voidaan havaita myös Venäjän nykyisessä kansallisuusajattelussa. Venäjällä johtohahmolla on edelleen tärkeä kansan luottamusta nauttiva poliittinen rooli. Neuvostoliitosta juontuva utopia- ajattelu saattaa näkyä myös nykyisissä historiantulkinnossa ja osana politiikkaa. Osaltaan tätä väitettä vahvistaa Hirn, jonka mukaan venäläisen ihanneyhteiskunta -ajattelun paluu on mahdollinen (emt. 21). Samaten Arto Luukkanen kirjoittaa nyky-Venäjistä, joka etsii historiastaan perinteisiä ja kulttuurisia arvoja kansallisuutensa korostamiseen (Luukkanen 2000, 51) Huomattavaa on se, että historian avulla voidaan politikoida, jolloin kansan menneisyydestä ollaan ylpeitä.

Ihanteellisen tulevaisuuden luomisessa halutaan käyttää hyväksi kansan historian onnellisia ja positiivisia tapahtumia. Poliitikassa puolueiden ajaman optimistisen tulevaisuuden toteuttaminen voidaan yhdistää kansan sankarilliseen historiaan (Smith 1991, 161). Nykyistä v. 2009 perustettua Venäjän historiakomissiota (Комиссия по противодействию попыткам фальсификации истории в ущерб интересам России, Komissio Venäjän etujen vastaista historianvääristelyä vastaan) (Медведев, 2009) kansallisuusidentiteetin muovaajana ei voida sivuuttaa, sillä sen tarkoituksena on ylläpitää ja valvoa oikeaa historiankirjoitusta, ja täten myös vaikuttaa yksilön historiallisen kansallisuusidentiteetin rakentumiseen. Tähän kohtaan voidaan lisätä Hirnin väite, jonka mukaan historian vaikutusvalta ja myyttien voima heijastuvat entisen Neuvostoliiton kansalaisissa, jotka

ovat tyypillisiä kansallisten myyttien väärentäjiä ja levittäjiä, ja täten myös helposti manipuloitavissa. Samaten Hirn mainitsee, kuinka Venäjällä vallan legitimitietin symbolit, kuten kansa (narod), isänmaa (rodina), suurvalta (deržava) ja Venäjä (Rossija) ovat historian saatossa pysyneet tärkeinä kansallisessa identifikaatiossa (Hellberg-Hirn 2000, 20-21). Venäjän menneisyys mahtavana imperiumina ja suurvaltana on nykyäänkin läsnä yhteiskunnallisella ja poliittisella kentällä. Venäjä pyrkii historiansa tavoin suurvalta-asemansa ylläpitämiseen. Venäjän suurvalta-ajatteluun verrattuna Viron historiallinen valtioajattelu on nuorempaa ja vasta muotoutumassa.

Viron kansallisuusajattelulla on myös historialliset juurensa, jotka se on säilyttänyt aina nykypäivään saakka. Virossa kansallisuusajattelu on ollut tärkeä osa yhteiskunnallista ja poliittista elämää kansan vapauttamisen ja itsensä vahvistamisen symbolina. Nykyistä Viron tilannetta tarkasteltaessa voidaan puhua kansan historiallisen kansallisuudentunteen uudelleensyntymisestä (Alapuro 1999, 120). Viro on historiansa aikana joutunut toistuvasti Venäjän vallan alaisuuteen. Venäjän vallan alainen menneisyys on vaikuttanut väistämättömästi kansan identiteettiin. Vasta Neuvostoliiton romahtamisen jälkeen Viro saavutti täydellisen itsenäisyytensä. Voidaan sanoa, että Viron itsenäistyminen ja oikean historian rakentaminen ovat vielä käynnissä. Virossa kollektiivinen muisti on rakentanut virolaista kansallisuusidentiteettiä ratkaisevasti. Lähihistoria muistetaan parhaiten, ja sen vaikutus on kauaskantoinen. Kollektiivinen muisti määrittää paljolti nykyistä yhteiskunnallista elämää Virossa. Ralph Tuchtenhagenin mukaan yhteiseen muistiin voidaan mainita kuuluvan olennaisena osana Viron alueen ja kansan tasapainoisuuden sekä jatkuvuuden säilyttäminen ja suojeleminen. 1970-luvulla myös uskonnollisen elämän uudelleenkäynnistyksellä on ollut olennainen merkitys virolaisen historiallisen kansallisuusidentiteetin muotoutumisessa. Baltian maissa kirkko toimi ikkunana kansan kulttuuriseen menneisyyteen, jolloin sillä oli myös tärkeä rooli kansallisen toiminnan ja ajatusmaailman synnyssä. Viro on historiansa aikana ollut kauan myös Saksan vallan alaisuudessa, mutta vihanpito Saksaa kohtaan hävisi Neuvostoliiton uhatessa sekä Viroa että Saksaa 1940-luvulla (Tuchtenhagen 2000, 149-153). Myös Zetterberg toteaa, miten virolaisten ”ryssäviha” kypsyi vasta toisen maailmansodan jälkeisinä miehityksen vuosikymmeninä. Tätä aikaisemmin Saksa oli ollut Viron pahin vihollinen (Zetterberg 2007, 513). Voidaan sanoa, että yhteinen lähihistoria Venäjän kanssa vaikuttaa Viron nykyiseen suhtautumiseen Venäjää kohtaan ja täten myös Viron oman kansallisuuden tiedostamiseen.

Viron ja muiden Baltian maiden menneisyys vieraan (Venäjän) vallan ja politiikan alaisuudessa on muodostanut perustan negatiiviselle identifikaatiolle, kun taas positiivisen identifioitumisen pohjana on ollut historiallinen viattomuus ja jatkuvuus sekä eurooppalaistuminen kulttuurissa, taloudessa ja

politiikassa (Tuchtenhagen 2000, 154). Venäjän ja Viron kansan oman historian tärkeä merkitys heijastuu myös siinä, kuinka eräistä neuvostojen historiantulkintoista ei ole vielä päädytty yksimielisyyteen. Nykyään on vieläkin epäselvää, mitä Venäjän ja Viron välillä oikein tapahtui toisen maailmansodan aikana. Toisen maailmansodan muistoista on tullut arkipäiväistä nationalismia etenkin voittajavaltioille. Muille nämä muistot aiheuttavat mielipahaa ja katkeruutta. Muistojen tärkeys kollektiivisen identiteetin muodostumisessa ei konkretisoidu ainoastaan yleisellä vihalla ja katkeruudella vaan myös haluttomuudella ja kyvyttömyydellä tiedostaa menneisyyden epäkohtia ja rikoksia (Hutchinson 2007, 52). Tämä Hutchinsonin väite ilmentää selkeästi Venäjän ja Viron valtioiden reaktioita historiakiistassa. Valtioiden väliset erimielisyydet ”oikeista” historiantulkintoista ovat päättyneet aina poliittiselle taistelukentälle saakka. Seuraavissa luvuissa selvitetään, mitkä ovat maiden omat ja ”oikeat” toisen maailmansodan historiantulkinnat. Huomattavaa on se, että valtioilla on ensisijainen rooli historiallisen kansallisuusidentiteetin luomisessa.

2.3. Toisen maailmansodan tapahtumat Venäjän ja Viron välillä – Viro osaksi Neuvostoliittoa

Maaishistorian merkittävimpiä ja samalla traagisimpia tapahtumia oli toisen maailmansodan syttyminen. Nykyäänkin toisen maailmansodan historiallisia tapahtumia muistellaan maiden tapakulttuurissa ja politiikassa. Monissa maissa vietetään toisen maailmansodan uhrien muistopäivää, ja kansainvälisessä politiikassa nämä historialliset tapahtumat nousevat edelleen puheenaiheiksi. Tapahtumien ajankohtaisuudesta heijastaa Vilnassa 3.7.2009 pidetty ETYJ -kokous, jossa Venäjä hermostui Neuvostoliiton rinnastamisesta Natsi-Saksaan. Kokouksessa enemmistö äänesti yhteisen muistopäivän järjestämisen puolesta natsismin ja stalinismin uhreille. Venäjä ei hyväksynyt stalinismin rinnastamista natsismiin ja vetosi rooliinsa fasismien vastaisen sodan voittajana (yle 2009). Venäjän näkemystä voidaan ymmärtää tarkastelemalla lähemmin Neuvostoliiton ja Saksan historiaa. Saksalla on tärkeä osuus Neuvostoliiton ja Viron toisen maailmansodan tapahtumia tarkasteltaessa.

Neuvostoliitto ja Saksa olivat toistensa vihollisia ja hyökkäyksen alaisina Molotov-Ribbentropin sopimuksen solmimiseen saakka. Tämä vuoden 1939 hyökkäämättömyyssopimus sisälsi myös salaisen lisäpöytäkirjan, joka mahdollisti sopimuksen osapuolten alueiden laajentamisen. Tämän seurauksena Neuvostoliitto miehitti Baltian maat solmien näiden kanssa avunantosopimukset ja ottaen haltuunsa sotilastukikohtia Baltian alueilta. V. 1940-41 Neuvostoliitto miehitti Viron ja muut

Baltian maat kokonaisuudessaan (Polvinen 2000, 424-425), jolloin Viron itsenäisyyden aikakausi päättyi. Kuten jo aiemmin todettiin, Viro on ollut historiansa aikana kahden suurvallan puristuksessa. Viron itsenäisyyden alun aikakausi sijoittuu vuosiin 1914-1920. Ensimmäisen maailmansodan puhjettua virolaiset pysyivät Venäjän keisarin alaisuudessa, kunnes v. 1917 Venäjä myönsi Virolle väliaikaisen autonomian. Maa itsenäistyi v. 1918, jolloin Saksa tunkeutui Viroon tunnustamatta Viron itsenäisyyttä. Saksan romahdettua, Venäjän puna-armeija hyökkäsi Viroon, jolloin vapaussota alkoi. Vuonna 1920 päättyneen vapaussodan myötä solmittiin Tarton rauha, joka takasi Virolle suvereeniuden ja koskemattomuuden (Zetterberg 2007, 485). Viron suvereenius ja tasavallan rakentuminen joutuivat myöhemmin kuitenkin koetukselle, kun v. 1939 Neuvostoliiton uhka oli jälleen läsnä edellä mainitun Molotov-Ribbentropin sopimuksen myötä. Viro siirtyi vähitellen Neuvostoliiton piiriin Neuvostoliiton painostuksen vuoksi. Vuonna 1940 Saksan johtovallan pelossa Neuvostoliitto halusi turvata asemansa ja asetti täten uhkavaatimuksia Virolle. Viro suostui vaatimuksiin ja samana vuonna laittomat vaalit julistivat Viron neuvostotasavallaksi. Viron laittomasti koottu uusi hallitus pyrki neuvostotasavaltojen liiton jäseneksi. Tallinnan hallitus alistui huonon sotavarustelunsa vuoksi, jolloin se lopulta suostui sotilastukikohtiensa antamiseen Neuvostoliiton mahdollisen hyökkäyksen pelossa. Samalla Viro luotti Neuvostoliittoon, joka lupasi olla puuttumatta Viron sisäisiin asioihin (Zetterberg 2007, 605-30).

Vuonna 1941 myös Saksa miehitti Viron, mutta päätti kuitenkin vetäytyä Virosta v. 1944, jolloin neuvostovalta palautettiin takaisin alueelle (Zetterberg 2007, 605). Nämä edellä mainitut tapahtumat ovat edelleen Venäjän ja Viron välisiä suhteita ja historiantulkintoja hankaloittavia tekijöitä. Vuonna 1944 Neuvostoliitto sai lopulta suostumuksen Baltian maiden liittämiseen muilta suurvalloilta, kuten Yhdysvalloilta ja Englannilta (Polvinen 2000, 440). Virolaiset liitettiin neuvostojoukkoihin, joissa he taistelivat yhdessä venäläisten kanssa Saksaa ja sen liittolaisia vastaan. Tosin myös Neuvostoliiton tunkeutuminen Viron alueelle, Stalinin harjoittama politiikka ja suuren neuvostomahdin luominen aiheuttivat virolaisten joukkojen siirtymistä Saksan sotilasjoukkoihin. Hitlerin politiikka ei katsonut kuitenkaan suopeasti Baltian ja muiden vähemmistökansojen liittymistä joukkoihin, jolloin suuri osa neuvostokansalaisista pakotettiin orjatyöhön Saksaan (Polvinen 2000, 455). V. 1945 Neuvostoliitto oli voittanut Hitlerin vastaisen taistelun, jolloin sodasta alettiin käyttää nimitystä Suuri isänmaallinen sota (Великая Отечественная война) (emt. 432). Nykyäänkin suurta isänmaallista sotaa pidetään Venäjällä fasismin nujertamisena. Neuvostoliitto oli onnistunut laajentamaan aluettaan menestyksekkäästi Viroon. Voidaan epäilemättä todeta, että toisen maailmansodan aikainen Hitlerin ja Stalinin

politiikka uhrasi monen venäläisen ja virolaisen hengen. Tutkimuskohteeni kannalta toisen maailmansodan olennainen tapahtuma on Viron liittäminen Neuvostoliittoon. Tämä tarkoitti käytännössä Viron itsenäisyyden menetystä ja Neuvostoliiton laajenemista länteen. Seuraavaksi aionkin tarkastella miten venäläinen ja virolainen historiankirjoitus tulkitsee yhteisen historiansa alkutaipaleen ja mihin ajankohtaan se niissä sijoitetaan. Nyky-Venäjän ja Viron historiantulkinnat toisen maailmansodan tapahtumista poikkeavat toisistaan merkittävästi. Historiallisista tosiasioista kiistellään yhä ja niiden tulkitseminen on problemaattista historiankirjoituksen mahdollisen puolueellisuuden vuoksi.

2.4. Toisen maailmansodan historiantulkinnat

2.4.1 Venäläinen toisen maailmansodan historiantulkinta

Historian tarkka kuvaaminen edellyttää puolueetonta faktatietoa. Tämän lisäksi on kuitenkin huomioitava historiankirjoituksen toinen ulottuvuus. Käsitteellä ”historia” on ollut aina kaksi tulkintaa, oikea ja muuttumaton sekä monipuolinen ja nykyaikainen tulkinta (Pearson 1999, 63). Molemmat ovat tärkeitä ja vallitsevia tulkintoja nykyaikaisessa historiankirjoituksessa. Venäjällä toisen maailmansodan tapahtumat ja suuri isänmaallinen sota nähtiin neuvostoajan useimmissa historiantulkintoissa isänmaan voittona ja yhtenä suurimmista kohokohdista Venäjän historiassa. Neuvostoideologian mukainen historiankirjoitus oli luonteeltaan oikeaa ja muuttumatonta edellä mainitun Pearsonin tulkinnan mukaisesti. Nykyaikaisessa venäläisessä historiankirjoituksessa toisen maailmansodan tapahtumia arvostetaan edelleen ideologian romahduksesta huolimatta. Kansallisuusidentiteetin kannalta tämä merkittävä historiallinen tapahtuma on myös tärkeä osa venäläistä tapakulttuuria. Venäjällä toisen maailmansodan voitonpäivää juhlintaan joka vuosi 9. päivänä toukokuuta. Tähän kohtaan voidaan lisätä suora lainaus Venäjän historiakomission edustajalta vuonna 2010 liittyen maan Voitonpäivän 65–vuotisjuhlaan:

”Наша задача — противодействовать попыткам не только на научном уровне, а, координируя эту работу и взаимодействуя, вывести ее на самый широкий уровень общественного восприятия. Чтобы не омрачить радость и величие праздника, не дать возможности закрепиться в общественном сознании историческим измышлениям, наносящим ущерб нашей стране” (Сергей Нарышкин, 20.1.2010)

Historiakomission tehtävänä on estää historian väärentämisyriytyksiä tieteellisellä tasolla, mutta myös koordinoita tätä työtä ja vuorovaikutusta yhteiskunnalliselle tasolle. Jotta v. 2010 voitonpäivän juhlinta ei epäonnistuisi, historiallisille, maalle vahingollisille sepitelmille ei saa antaa

mahdollisuutta vakiintua yhteiskunnalliseen tietoisuuteen. Tämä historiakomission julkilausuma edustaa muuttumatonta toisen maailmansodan voiton historiantulkintaa. Tätä voidaan pitää valtion virallisena historiantulkintana myös siksi, että historiakomission puheenjohtajaksi valittu Sergei Naryshkin on tunnettu Yhtenäisen Venäjä -puolueen kansanedustaja (1.2.2012). Mielenkiintoista onkin, mitkä historialliset tulkinnat koetaan haitallisiksi? Seuraavaksi aion selvittää tutkimuskohteeni kannalta tärkeää kysymystä eli sitä, miten venäläinen historiankirjoitus tulkitsee Viron (Baltian) liittymisen osaksi Neuvostoliittoa.

Aion tarkastella aluksi muutamia toista maailmansotaa käsitteleviä historian oppikirjoja ja tutkimuksia vuosilta 2007-2009. Vuoden 2007 abiturienteille suunnatussa Venäjän historian oppikirjassa kirjoitetaan Molotov-Ribbentropin sopimuksesta ja Viron liittämisestä Neuvostoliittoon seuraavasti:

” 18 декабря был утвержден план «Барбаросса», предполагавший молниеносную победу над СССР. В это время сталинское правительство в соответствии с пактом Молотова - Риббентропа продолжало политику насильственного присоединения сопредельных территорий. В июне 1940 г. были оккупированы Прибалтийские государства (Литва, Латвия, Эстония)” (Danilova et.al 2007, 76).

Tekstissä mainitaan, kuinka Neuvostoliitto miehitti 1940-luvulla Viron ollessaan Saksan hyökkäysuhan alla. Samaten myös todetaan, kuinka Molotovin-Ribbentropin sopimuksen jälkeen Stalin jatkoi väkivaltaista politiikkaansa rajavaltioiden yhdistämiseksi Neuvostoliittoon. Viroa ei enää historiankerronnassa varsinaisesti mainita, mutta se esiintyy muiden valtioiden kanssa Neuvostoliiton lopulta voitettua Saksan, jolloin se otti takaisin entiset alueensa (emt. 79). V. 1944 Saksan miehityksen jälkeen neuvostovalta palautettiin takaisin Viroon. Sodan voittajana Neuvostoliitto oli oikeutettu saamaan entiset alueensa takaisin. Historiankirjan toisen maailmansodan sotakuvauksessa on olennaista Saksan miehittämistä valtioista käytetty ”освобожден” (vapautettu) termi. Neuvostoliiton tulkitaan pelastaneen monet sille ennen kuuluneet valtiot saksalaisilta. On myös huomattava venäläisen historiankirjoituksen nykyaikaisuus, sillä virolaisten kohtalo toisen maailmansodan aikana on tietystä määrin huomioitu. Sodan jälkeinen Stalinin aikakausi todetaan totalitaariseksi, jolloin terrori kohdistui mm. baltialaisiin sotavankeihin ja nationalisteihin (Danilova et. al 2007, 79). Neuvostoliiton tulkitaan pelastaneen Viron saksalaisilta v. 1944- 45 fasismin vastaisessa taistelussa.

Toisin kuin vuonna 2007 julkaistussa historian oppikirjassa, vuonna 2008 julkaistussa teoksessa ”Прибалтика и Кремль” (Baltia ja Kreml), historioitsija Jelena Zubkovan mukaan Viroa ei

miehitetty. Hän kyseenalaistaa miehityksen määrittelemällä sen vihollisen tilapäiseksi alueen valtauksiksi, jota Stalin ei toteuttanut. Stalinin aikomuksena oli luoda imperiumi, jolloin Baltian maat liitettiin Neuvostoliittoon. Zubkova käyttää miehityksen sijasta anneksaatio termiä, jolla tarkoitetaan tässä Viron liittämistä Neuvostoliiton osaksi. Tämän lisäksi hän painottaa anneksaation väkivaltaisuuksia ja epäoikeudenmukaisuutta, jolloin Baltian maat joutuivat painostuksesta kirjoittamaan avunantosopimukset Neuvostoliiton kanssa (Зубкова 2008). Vuonna 2009 julkaistussa historian oppikirjassa Tšurkin toteaa Neuvostoliiton hyväksyneen Baltian osaksi Neuvostoliittoa:

”3-6 августа 1940 г., в соответствии с решениями эти республики *были приняты* в состав Советского Союза” (Чуркин 2009, 12).

Tämän lisäksi on huomattava Tšurkinin väite Neuvostoliiton suhteesta Baltiaan suuren isänmaallisen sodan aikana. Hänen mukaansa Baltian liittäminen Neuvostoliittoon oli historiallisten faktojen mukaan oikeutettua Neuvostoliiton turvallisuuden takaamiseksi, mutta neuvostovallan uudelleenrakentamisessa käytetty politiikka oli kansainvälisten oikeuksien vastaista (emt. 2009, 14). Tämä huomio muistuttaa edelleen arasta aiheesta, nimittäin Stalinin aikaisesta politiikasta, joka heijastaa venäläisen historiankirjoituksen nykyaikaisempaa otetta. Joseph Zajdan mukaan venäläiset historianoppikirjat korostavat suuren isänmaallisen sodan voitonpäivää paljolti valtion toimesta:

”School history texts, as instruments in the Russian process of ideological transformation, and nation-building, are currently closely monitored by the State” (Zajda 2007, 1).

Tämän lisäksi hän siteeraa Vera Kaplania, jonka mukaan venäläiset koulukirjat kiinnittävät vain vähän huomiota neuvostovallan sortotoimenpiteisiin ja etnisten ryhmien joukkokyydityksiin. Useimmiten myös monet venäläiset eivät halua tietää puna-armeijan ja neuvostojohdon toimenpiteistä kansaa kohtaan (Kaplan 1999 via Zajda 2007, 1). Näiden väitteiden perusteella voidaan ymmärtää, miksi venäläinen historiankirjoitus ei mainitse läheskään aina neuvostoajan ja stalinismin ihmisuhreja, joihin lukeutui venäläisten lisäksi myös paljon virolaisia. Toinen maailmansota ja Stalinin aikaiset kyyditykset ja vainot ovat arkaluontoisia asioita, joita ei haluta toistuvasti julkiseen käsittelyyn.

Zajdan mukaan Putin on todennut Venäjän historian sisältävän paljon epäkohtia, mutta niiden jatkuvan käsittelyn sijasta pitäisi keskittyä pikemminkin kansan hyviin saavutuksiin (Zajda 2007,5). Zajdan artikkelissa väitteelle ei löydy suoranaista tukea, mutta sitä voidaan vahvistaa Timo Vihavaisen ja Arto Luukkasen näkemyksillä venäläisestä historiantulkinnasta. Vihavaisen mukaan Venäjällä ei pidetä luonnollisesti siitä, kuinka länsi aliarvioi Neuvostoliiton roolia toisen

maailmansodan aikana. Historiantulkinnossa Neuvostoliitto on nostettu sodan sankariksi, jolloin vähemmistöjen kärsimyksiä ei ensisijaisesti käsitellä (Vihavainen 2009). Zajdan väitettä voidaan lopulta vahvistaa, sillä myös Arto Luukkasen mukaan Venäjän federaation johto kiinnostui historianoppikirjoista v. 2007, jolloin se myös halusi Neuvostoliiton historian kuvattavan myönteisemmässä valossa. Voidaan todeta, että Venäjä taistelee edelleen historiankirjoituksensa kanssa (Luukkanen 2009, 49). Myöhemmin v. 2009 perustettu historiakomissio vahvistaa myös edellisiä väitteitä. Neuvostoliiton rooli Viron pelastajana voidaan todistaa myös Tšurkinin teoksessa, joka korostaa Neuvostoliiton vapauttaneen Saksan miehittämät valtiot. Hänen mukaansa v. 1944 puna-armeijan ensisijaisena tehtävänä oli vapauttaa vihollisen miehittämät neuvostoalueet (Чуркин 2009, 53). Osoittaakseni venäläisen toisen maailmansodan historiantulkinnan virallisuuden historian oppikirjojen ja -teosten lisäksi, aion tarkastella vielä tuoreempaa Moskovan yliopistossa v. 2011 ”Historia ja poliittiset tieteet” -sarjassa julkaistua Melnikovan artikkelia Neuvostoliiton politiikasta Baltian maissa toisen maailmansodan alkuvuosina.

Ensimmäisenä on mielenkiintoista huomata ero edellä mainitun historian oppikirjan kirjoittajan Danilovan ja artikkelin kirjoittajan Melnikovan käsitysten välillä Molotov-Ribbentropin sopimuksesta:

”Известие о советско-германском сближении вызвало в прибалтийских странах серьезные опасения за свою независимость. Поверенный в делах СССР в Литве Н.Г. Поздняков сообщал в Народный комиссариат иностранных дел, что в этой стране «пакт Молотова – Риббентропа» вызвал “волну явного беспокойства” (Зубкова 2008, 15; Мельникова 2011, 149).

Tässä Molotov-Ribbentropin sopimus on laitettu lainausmerkkeihin, joka voi heijastaa venäläisen valtion virallisen historiantulkinnan ominaispiirteistä. Sopimus on laitettu lainausmerkkeihin juuri siksi, että Melnikova on viitannut tekstissään Jelena Zubkovan teokseen ”Прибалтика и Кремль”, joka mainittiin juuri edellisellä sivulla. Tässä Melnikovan näkemys Molotov-Ribbentropin sopimuksesta ja sen merkityksestä Baltian maiden liittämisen osalta on erilainen verrattuna Danilovan ja Zubkovan näkemyksiin. Danilova ja Zubkova tunnustavat Molotov-Ribbentropin sopimuksen, joka johti Baltian maiden miehitykseen ja maiden liittämiseen osaksi Neuvostoliittoa. Melnikova toteaa myös venäläiseen ja virolaiseen historiankirjoitukseen viitaten, kuinka nykyinen venäläinen historiankirjoitus tulkitsee Baltian maiden liittyneen Neuvostoliittoon ja virolainen historiankirjoitus näkee Baltian maiden joutuneen osaksi Neuvostoliittoa puna-armeijan miehityksen seurauksena vuosina 1939-41 (Мельникова 2011, 148). Melnikova itse ei mainitse miehityksen ja anneksaation käsitettä Baltian maiden osalta. Sen sijaan Melnikova toteaa Tšurkinin

tavoin, että Neuvostoliiton ja Baltian maiden väliset sopimukset mahdollistivat mekanismin, jonka avulla turvattiin Baltian maiden esteetön *liittäminen* osaksi Neuvostoliittoa:

”Соглашения, заключенные между Советским Союзом, с одной стороны, и Балтийскими республиками, с другой, можно назвать историческими, т. к. именно тогда был создан механизм, который потом обеспечил беспрепятственное *присоединение Прибалтики к СССР*” (Мельникова 2011, 149).

Melnikovan mukaan vuonna 1940 suuri osa baltialaisista suhtautui hyvin sovjetisointiin, mutta sortotoimien jälkeen monet kääntyivät Neuvostoliittoa vastaan. Täten monet virolaiset (mukaan lukien latvialaiset ja liettualaiset) ottivat mieluummin vastaan Saksan miehityksen. Saksan miehitys nähtiin pakokeinona bolshevismista ja samalla mahdollisuutena palauttaa maan itsenäisyys (emt. 150). Voidaan havaita, että kaikki edellä mainitut historiantulkinnat ovat jokseenkin erilaisia, kun tarkastellaan Baltian maiden liittymistä osaksi Neuvostoliittoa. Historiantulkintojen välillä on myös havaittavissa niiden ajallisuus.

Vuoden 2007 oppikirjassa mainitaan Viron miehityksen tapahtuneen vuonna 1940. Vuotta myöhemmässä teoksessa miehityksen sijasta käytetään termiä ”anneksaatio”. Myöhemmissä teoksissa ei mainita miehitystä ja anneksaatiota, mikä voi osaltaan heijastaa Venäjän valtion kiinnostuksesta historian oppikirjoihin ja tulkintoihin v. 2007, ja myöhemmin v. 2009 valtion perustamasta historiakomissiosta. Tšurkinin teoksessa Neuvostoliitto hyväksyi Viron osakseen ja lopulta vapautti sen. Melnikovan artikkelissa Neuvostoliitto liitti Baltian maat osakseen juuri siksi, että se oli tehty Neuvostoliitolle mahdolliseksi. V. 1944-45 Neuvostoliiton todettiin voittaneen itselleen alueet, jotka se oli vaarassa menettää Saksalle. Voidaan sanoa, että etenkin historian oppikirjoissa huomio on keskittynyt Viron ja muiden valtioiden vapauttamiseen. Näiden tulkintojen perusteella Viron ajautumista Neuvostoliiton piiriin voidaan luonnehtia miehitykseksi, anneksaatioksi ja lailliseksi liittymiseksi Neuvostoliittoon. Viron muuttuminen neuvostotasavallaksi tulkitaan jokaisessa historiantulkinnassa eri tavoin ja huomattavaa on myös tulkinnan yhteydessä ajan neuvostopolitiikan väkivaltaisuuden ja epäoikeudenmukaisuuden mainitseminen. Voidaan sanoa, että venäläiset historiantulkinnat Viron osuudesta toisessa maailmansodassa ovat nykyaikaisia, mutta samalla myös muuttumattomia.

2.4.2 Virolainen toisen maailmansodan historiantulkinta

Virolaisessa historiankirjoituksessa keskitytään paljolti neuvostoideologian aiheuttamaan kärsimykseen ja ihmisuhrien määrään. Jüri Kivimäen mukaan Neuvostoliiton romahtamisen jälkeen Viron historian uudelleenkirjoittaminen on ollut objektiivisuuden lisäksi myös väistämättä puolueellista. Tiettyjen toisen maailmansodan ajan tapahtumien objektiivinen tarkastelu aiheuttaa ongelmia, koska tapahtumat ovat vielä tuoreessa muistissa ja lähellä nykyaikaa. Historiankirjoitus itsessään on melko uusi ilmiö Virolle (Kivimäe 1999, 207-208). Viron historiankirjojen analyysissä monet virolaiset historioitsijat ovat keskittyneet paljolti ihmisten historian kirjoittamiseen kuin maan historian kirjoittamiseen (Vahtre 1989: Kivimäe 1999, 210). Historiankirjoitus on selkeästi uusi ilmiö ja se voidaan huomata Viron lähihistoriaa käsittelevissä nykyaikaisissa teoksissa, joissa pyritään tuomaan esiin kansan kärsimys sekä historian oikeat ja vaietut tapahtumat. Virolainen historiantutkija Toomas Hiio toteaaakin, kuinka lähihistorian tutkiminen tarkoittaa paljolti kansainvälisiin rikoksiin ja ihmisoikeusrikoksiin keskittymistä. Täten myös lähihistorian tutkiminen on jakaantunut paljolti eri tutkimuslaitoksiin (Hiio 2009, 389,397).

Viron yleiseurooppalaistuminen on myös vaikuttanut paljolti historiankirjoitukseen. Huomattavaa on se, että Viron miehityksen ja ihmisoikeusrikkomusten historiaa on tarkasteltu myös kansainvälisessä historiakomissiossa (Estonian International Commission for Investigation of Crimes Against Humanity) (Hiio, 1998). Pertti Grönholm on tutkinut artikkelissaan ”Periodisointi, nimeäminen ja kamppailu menneisyydestä” Viron muistia ja Viron historian periodisointia ulottamalla tarkastelun myös 2000-luvulle. James Wertschin mukaan virolaisten tulkitsessa omaa historiaansa, yhtenä narratiivisena skeemana voidaan pitää ”pienen kansan selviytymiskamppailua”. Narratiivisilla skeemoilla tarkoitetaan yleisiä rakenteita, kuten juonityyppejä, jotka eivät ole riippuvaisia erityisistä kertomuksista. Skeema rakentuu ja sen kyseenalaistaminen usein torjutaan. Yhteisön tulkitsessa historiaansa kertomalla jatkuvasta taistelusta ulkoisia uhkia ja vieraita valloittajia vastaan, se tulkitsee yksittäiset tapahtumat ja kertomukset skeeman kautta. Totalitaarisen menneisyyden hallintaan pyrkivä historiankirjoitus (kommunistinen historia) on rakentunut juurikin periodisoinnin ja narratiivisten skeemojen varaan (Wertsch 2002: Grönholm 2011, 381-382). Grönholm toteaa, kuinka 1980-luvun jälkipuolella Viron historia nousi poliittisen kamppailun keskiöön, jolloin Baltian neuvostotasavalloissa tuomittiin Molotov-Ribbentropin sopimus (Grönholm 2011, 388). Seuraavaksi aion tutkia muutamien virolaisten historioitsijoiden ja tutkijoiden teoksia ja artikkeleita 2000-luvulta, ja tarkastella niissä esiintyviä näkemyksiä toisen maailmansodan tapahtumista.

Virolaisten historioitsijoiden vuonna 2002 uudelleenjulkaistussa ”Viron historia” -teoksessa tarkastellaan Viron osuutta toisessa maailmansodassa Molotov-Ribbentropin hyökkäämättömyyssopimuksen ja sen salaisen lisäpöytäkirjan lähtökohdista alkaen. Historiankerronnassa painotetaan, miten Neuvostoliiton ja Viron välinen avunantosopimus solmittiin Neuvostoliiton painostuksesta. Neuvostoliitto uhkasi ottaa voimakeinot käyttöönsä, jos sopimusta ei syntyisi. Samaten todetaan, kuinka Viron oli myönnyttävä vaatimuksiin kansainvälisen eriytyneisyytensä ja huonon sotavarustelunsa vuoksi. Vuonna 1939 avunantosopimuksen myötä Neuvostoliitto sai käyttöönsä sotilastukikohtia Viron alueelta. Sopimuksessa molempien maiden piti suojella toisiaan ja olla täten myös muodostamatta liittoutumia toisiaan vastaan. Huomattavaa on se, että kerronnassa korostetaan Neuvostoliiton antaneen suullisen lupauksen Viron koskemattomuudesta (Laur et.al 2002, 260-261). Kerronnassa edetään hiljalleen kohti Viron historian käännekohtaa. Historioitsijoiden mukaan Viro siirtyi vaiheittain suurvallan piiriin Neuvostoliiton rikottua kahdenkeskisiä sopimuksia. Voidaan sanoa, että Viron uhriasema ja viattomuus korostuvat kerronnassa. Myös Viron omaa osuutta ja sen ajautumista Neuvostoliiton lähipiiriin tarkastellaan. Avunantosopimuksen kirjoittamisen jälkeen Viron ulkopolitiikka oli riippuvainen Neuvostoliitosta ja Viron kohtalo tiedostettiin Moskovan lupauksista huolimatta. Länsimaihin ei saatu tarpeeksi kontakteja käynnissä olevan sodan vuoksi ja Viron hallituksen välitettyä epämääräistä ja puutteellista informaatiota Viron oikeasta tilanteesta (Laur et. al 2002, 262). Tutkimukseni kannalta tärkeäksi osoittautuu historiankerronnassa tulkinta Viron miehityksestä v. 1940:

” In the spring of 1940, a favourable time arrived for the Soviet Union to do away with the sovereignty of the Baltic countries...Military aggression against Estonia began. The brief period of independence of the Estonian Republic was replaced by occupation” (emt. 263).

Kerronnassa Neuvostoliiton todetaan miehittäneen Viron otollisena aikana. Viron lyhytkestoinen suvereenius ja koskemattomuus vietiin Neuvostoliiton lupauksista huolimatta. Huomattavaa on myös se, että tekstin mukaan Viron miehitys toteutettiin sotilaallisena hyökkäyksenä. Miehityksen lisäksi kerronnassa tarkastellaan Viron liittämistä neuvostotasavaltojen joukkoon. Riigikogu lakkautettiin, jonka jälkeen julistettiin ennenaikaiset vaalit. Vaalien myötä perustettiin uusi parlamentti, jonka johdossa oli ”Eesti töötava Rahva Liit” (Viron työväen puolue). Vaalien laittomuutta korostetaan seuraavassa väitteessä:

” In July, true Soviet ”elections” took place in Estonia. There was only one candidate, voters were intimidated and votes were fabricated...the Estonian Republic was renamed the Estonian Soviet Socialist Republic. A decision was made to apply for membership of the Soviet Union” (emt. 265).

Venäjän historiantulkintaan verrattuna Viro toteaa liittymisensä Neuvostoliittoon laittomaksi ja kansantahdon vastaiseksi. Venäjän historiantulkinnassa Neuvostoliitto yksinkertaisesti hyväksyi Viron pyynnön päästä Neuvostoliiton jäseneksi. Huomattavaa on, että Viron miehitystä ei sijoiteta ainoastaan vuoteen 1940. V. 1944 Viro liitettiin uudelleen osaksi Neuvostoliittoa, jolloin ensimmäinen miehitys korvaantui toisella. Samaten Neuvostoliiton todetaan tuona aikana täyttäneen totalitaarisen valtion kriteerit (emt. 279). Myös v. 2009 julkaistussa ”Kaiken takana oli pelko” artikkelikokoelmassa Neuvostoliiton todetaan miehittäneen Viron.

Lauri Mälksoon artikkelissa todetaan, kuinka yhä useammat historialliset tutkimukset osoittavat Neuvostoliiton liittäneen itseensä Baltian maat, jota kutsutaan myös anneksaatioksi. Huomattavaa on se, että Neuvostoliitto painotti saavansa sotilastukikohdat käyttöönsä myös ilman Viron suostumusta. Neuvostoliitto ei käytännössä odottanut Viron vastausta sen uhkavaatimukseen, sillä puna-armeija oli jo ehtinyt siirtyä Viron alueelle. Mälksoo sijoittaa edellä käsitellyn teoksen tavoin Viron miehityksen vuoteen 1940 ja toteaa Viron liittymisen neuvostotasavaltoihin tapahtuneen epävapaiden vaalien ja uudesti muodostetun hallituksen vuoksi (Mälksoo 2003, 43-45). Viron miehitys toteutettiin vastoin kansainvälisiä normeja ja oikeuksia. Artikkelissa nostetaan esille myös v. 1929 solmitun Neuvostoliiton ja Viron kahdenkeskisen sopimuksen laiminlyöminen, sillä sopimus kielsi maiden keskinäisen sodankäynnin valtiollisen politiikan välineenä. Samaten Neuvostoliiton miehitystä harjoittava politiikka oli valtion koskemattomuutta vastaan, jota on pidettävä kansainvälisen oikeuden vastaisena interventiona. Viron osuus toisen maailmansodan kerronnassa tulkitaan Neuvostoliiton miehityksen lisäksi hyökkäykseksi, sillä miehitys oli pikemminkin sotilaallinen kuin rauhanomainen (emt. 49-58). Edellä mainittujen tutkijoiden lisäksi myös Viron valtioneuvoston selvitys tulkitsee toisen maailmansodan aikaisen Viron neuvostoajan alun Neuvostoliiton laittomaksi miehitykseksi sijoittaen sen samaiseen ajankohtaan, mutta myös laajempaan kontekstiin.

Viron valtioneuvoston, hallituksen ja oikeusministeriön toimeenpanemassa selvityksessä virolaiset tutkijat tarkastelevat ensisijaisesti miehityksen sortotoimenpiteitä vuosina 1940-1991. Neuvostomiehityksen sijoittaminen edelliseen ajanjaksoon heijastaa Viron epäitsenäisyyden aikakautta, jolloin sen asema oli uhattuna ja miehitettyinä kahden suurvallan toimesta. Tekstissä painotetaan Neuvostoliiton ja Viron sitoutumista kansainvälisiin normeihin aggression kieltämisestä toista valtiota kohtaan. Samaten miehityksen todetaan tapahtuneen edellä mainittujen tulkintojen tapaan suunnitellusti aina sopimusten kirjoittamisen painostuksesta saakka. Viron

puolueettomuuden osoittaminen sodan aikana ei myöskään estänyt Neuvostoliiton vaatimusten esittämistä.

”1. septembril 1939 puhkenud Teises maailmasõjas deklareeris Eesti riik oma neutraliteeti, kuid see samm ei pidurdanud NSV Liitu agressiivsete nõudmiste esitamisel” (Sarv, Varju 2005, 9).

Historiankerronnassa Viron uhriasema korostuu selkeästi. Hobsbawmin käsitys kansallisuusidentiteetistä voidaan todeta ilmenevän tässä Viron viattomuuden korostamisena (ks. 2.2). Tutkijoiden huomio kiinnittyy myös naapurivaltioiden varovaiseen suhtautumiseen Viron auttamisesta, jolloin sen kohtalona oli suostua Neuvostoliiton vaatimuksiin. Miehistystä ja sen laittomuutta korostetaan myös väitteellä, jonka mukaan Neuvostoliiton yleisesikunnalla oli suunnitteilla salainen sotilaallinen operaatio Baltian maiden miehittämiseksi. 1940 -luvulla Viro miehitetiin, jolloin sen itsenäisen valtion tunnuspiirteet hävisivät ja yhteydet länteen katkaistiin lopullisesti (emt. 11). Selvityksessä todetaan muiden edellä mainittujen tutkijoiden tavoin, kuinka Viro liitettiin Neuvostoliittoon miehittäjien toimeenpaneman hallituksen voimin. Huomattavaa on myös anneksaatio termin mainitseminen Mälksoon tavoin.

“6. augustil 1940 vormistas NSV Liidu Ülemnõukogu Eesti annekteerimise” (Sarv, Varju 2005, 12).

Jüri Kivimäen tulkinta virolaisen kansan historiankirjoittamisesta heijastuu ensimmäisen miehityksen yhteydessä mainitusta Viron kansanmurhasta. Selvityksessä halutaan korostaa miehityksen seurauksena kuolleiden virolaisten lukumäärää. Samaten korostetaan erityisesti terroritoimenpiteitä, joiden seuraukset olivat kommunistihallinnon aikana kauaskantoisempia kuin Saksan miehityksen aikana –

”Saksa okupatsiooni ajal terror jätkus, kuid mitte sellises ulatuses nagu kommunistide võimutsemise ajal”.

Valtioneuvoston selvityksessä Neuvostoliiton miehitys on jaettu ensimmäiseen (v. 1940) ja toiseen (v. 1944) miehitykseen. Miehitys assosioidaan myös jatkuvaksi ja pitkäkestoiseksi prosessiksi, joka jatkui aina Viron itsenäistymiseen saakka (emt. 12-18). Tämä selittyy osin Zetterbergin tulkinnalla Viron kansan uskomuksella itsenäisyyden mahdollisesta palautumisesta Saksan miehityksen jälkeen. V. 1944 virolaiset perustivat mm. kansalliskomitean vedoten puolueettomuuteensa ja suvereeniuteensa suurvaltojen välisen sodan keskellä (Zetterberg 2007, 648-649). Itsenäisyyttä tavoitteleva Viro joutui Saksan miehityksen jälkeen uudelleen Neuvostoliiton alaisuuteen. Voidaan sanoa, että juuri tämän vuoksi jotkut Viron neuvostoaikaa käsittelevät historiankirjoitukset toteavat Neuvostoliiton toimeenpaneman miehityksen tapahtuneen kahdesti. Toisen maailmansodan aikainen Viron ensimmäinen miehitys sijoitetaan v. 1940-41 ja toinen v. 1944-1991 väliseen

ajanjaksoon. Valtioneuvoston selvityksessä korostuvatkin virolaiselle historiankertomukselle ominainen periodisointi ja narratiivinen skeema ("pienen kansan selviytymiskamppailu" ja jatkuva taistelu vieraita valloittajia vastaan) (s.22).

2000-luvun virolaisten historiantulkintojen perusteella Viron muuttuminen neuvostotasavallaksi voidaan todeta 1940-luvun miehitykseksi, anneksaatioksi, sotilaalliseksi hyökkäykseksi ja kahteen eri ajanjaksoon sijoittuvaksi epäoikeudenmukaiseksi ja rikolliseksi valtion valloitukseksi. Kaikki edellä mainitut historiankirjoitukset mainitsevat Grönholmin väitteen mukaisesti (s.23) Molotov-Ribbentropin sopimuksen epäoikeudenmukaisuuden ja Neuvostoliiton Viroon kohdistetun painostuksen sopimuksen yhteydessä. Neuvostoliiton ja Viron välisiä sopimuksia rikottiin tietoisesti ja Viron pyyntö päästä neuvostotasavaltojen jäseneksi oli ennalta manipuloitua uuden neuvostohallituksen ja kommunistien toimesta. Historiantulkinnossa Neuvostoliitto miehitti ja liitti Viron uudelleen osaksi Neuvostoliittoa v. 1944. Tämä tapahtuma tulkitaan Neuvostoliiton toiseksi miehitykseksi. Voidaan sanoa, että miehitys nähdään negatiivisena ja siihen liitetään lukuisia Viron kansaa koskevia ihmisoikeusrikkomuksia. Virolaisten joukkokyyditykset, vainot ja kansan lukumäärän pieneneminen yhdistetään virolaisessa historiantulkinnassa Viron ja Neuvostoliiton yhteisen ajanjakson alkuun ja miehityksen ajanjaksoon. Historiankerronnassa Viron kansan miehityksen vastustamisella on myös tärkeä roolinsa. Olennaista on virolaisten uhriaseman korostaminen ja neuvostoajan rikosten esiintuominen. Tämä heijastuu historiantutkimuksessa, jota työstävät myös valtion eri tutkimuslaitokset, kuten valtioneuvosto ja oikeusministeriö. Totalitaarista menneisyyttä halutaan purkaa ja sen rikostentekijät halutaan vastuuseen.

Edellisessä luvussa käsiteltiin venäläistä ja virolaista historiallista kansallisuusajattelua sekä maiden kansallisuusajatteluun vaikuttavien taustatekijöiden lisäksi erityisesti toisen maailmansodan historiallisia tapahtumia. Kuten voitiin havaita, maiden yhteisen lähihistorian tapahtumat tulkitaan eri tavoin, ja historiantulkinnat ovat vahvasti valtion näkemykseen ja politiikkaan sidottuja. Ennen varsinaista alkuperäisaineiston analyysia, aion kuvata lyhyesti molempien maiden lehdistön rakennetta ja taustoja, jotta voisin ymmärtää maiden verkkolehtien kirjoituksia ja niissä esiintyviä teemoja historiallisten muistopäivien kuukausina.

3. Venäläisen ja virolaisen lehdistön ominaisuudet, sisältö ja kansallinen rooli

Venäläisten ja virolaisten verkkolehtien kirjoitusten ymmärtämiseksi on selvitettävä ensin maiden lehdistön (ja maiden johtavien sanomalehtien) rakenne. Lehdistön rakennetta analysoimalla pyrin selvittämään, minkälaisessa omistuksessa ovat maiden johtavimmat sanomalehdet, mitkä ovat lehtien poliittiset taustatekijät sekä sanomalehtien ja niiden verkkoversioiden sisältöjen ominaispiirteet. Näiden lisäksi tarkastelen, mitkä ovat maiden viralliseen tiedonvälitykseen kuuluvat normit ja intressit. Edellä mainittujen kysymysten selvittäminen on tärkeää seuraavan luvun toteuttamisen kannalta, jossa analysoin eri venäläisten ja eri virolaisten verkkolehtien artikkeleja.

3.1. Venäläisen ja virolaisen lehdistön rakenne ja poliittinen aspekti

Venäjän lehdistöä tarkasteltaessa on syytä huomioida sen nykyiseen yhteiskunnalliseen tilaan vaikuttaneet taustatekijät. 1990-luvulla Neuvostoliiton romahtaminen on muuttanut venäläisen lehdistön ja median rakennetta nykypäivään saakka. Seuraavaksi aion tarkastella venäläisen mediakulttuurin olennaisinta osaa, nimittäin lehdistöä, sen kontekstia ja rakennetta Venäjällä. Tämän lisäksi on myös mielenkiintoista tarkastella, mitkä seikat mahdollistavat lehdistön poliittisen aspektin.

Venäjän yhteiskunnallinen muutos tarkoitti samalla myös merkittävää muutosta mediakulttuurissa. V. 1991 asetettu ja myöhemmin täydennetty medialaki painottikin lehdistön vapautta, itsenäisyyttä ja valtion kontrolloimattomuutta. Salmisen mukaan lain toteutuminen käytännössä on ollut kiistanalaista, mutta samalla hän tähdentää myös, kuinka käsite ”lehdistön vapaus” voidaan ymmärtää eri tavalla Venäjällä (Salminen 2009, 39-40). Brian Mc Nairin mukaan Venäjällä lehdistön vapaus voidaan liittää läheisesti taloudellisiin rakenteisiin ja sanomalehtien omistajien vapauteen päättää lehden aiheista ja linjauksista (McNair 2000, 40 via Salminen 2009, 40). Pääasiassa Venäjän lehdistöllä voi olla useita eri omistajia ja ne voivat toimia riippumattomina valtiosta toisin kuin aikanaan Neuvostoliitossa. Venäläisen lehdistön ja sen toiminnan ymmärtämiseksi on huomioitava sen nykyiset omistajat. Omistajuussuhteiden tarkastelu ei ole kovin helppoa, sillä omistajia voi olla useilla eri tahoilla.

Salmisen mukaan Venäjän mediassa voidaan nimetä neljä eri omistajaa, joita ovat hallitus, yksityiset yritykset, yksityishenkilöt ja ulkomaalaisomistajat. Hallitusomistajuus voidaan jakaa liittohallitukseen ja paikallishallitukseen (kuten Moskovassa ja Pietarissa). Lehdistöistä vain yksi sanomalehti (*Rossiiskaja Gazeta*) on valtion omistuksessa. Yksityisistä yrityksistä huomattavimpia omistajia on kuuluisa kaasumonopoli Gazprom (*Gazprom Media*), jonka edustajiin kuuluu myös suurin osa Kremlin virkamiehistä. Salminen lisää myös, kuinka median omaavilla yksityishenkilöillä on tärkeä asema maan vaikutusvaltaisissa yhtiöissä (Salminen 2009, 71-74). Venäjän mediaa tutkineen Anna Arutunyanin mukaan, Venäjällä sanomalehdet ovatkin usein valtion, *Gazprom Median* tai Kreml -myönteisen venäläisen yrittäjän ja poliittisen toimijan, Vladimir Potaninin omistaman *Prof-Median* omistuksessa (Arutunyan 2009, 50). Gazprom Media omistaa muun muassa *Izvestija* -lehden (Salminen 2009, 71, 74) ja Vladimir Potanin Prof-Media omistaa *Komsomolskaja Pravda* -lehden (Arutunyan 2009, 55). Neuvostoliiton hajottua, taloudelliset ongelmat kärjistyivät ja sanomalehtien rahalliseksi tukijoiksi osoittautuivat myös Lukoil ja Vladimir Potaninin Oneksimbank (emt. 54). Venäläisen lehdistön rakenteessa ulkomaalaisomistusta on edellisiin omistajiin verrattuna kaikista vähiten. Voidaan havaita, että lehdistön toiminta ja asema Venäjällä ei ole täysin valtiosta ja poliittisista toimijoista riippumatonta.

Salmisen mukaan 2000-luvulla, Putinin aikakaudella, median vapaus onkin selkeästi heikentynyt (Salminen 2009, 77). Tässä vaiheessa on syytä mainita myös sanomalehtien aseman radikaali muutos Venäjällä 1990 -luvulta alkaen. Sanomalehtien hinnat olivat nousseet radikaalisti ja niiden taloudellinen tuki oli vaakalaudalla, jolloin oli turvaututtava ulkopuolisiin rahoittajiin, kuten valtioon ja yrityksiin. Tämän myötä kansan luottamus sanomalehtiin vähentyi ja on vähentynyt edelleen. Näiden edellä mainittujen syiden vuoksi kansalla ja lehdistöllä ei ole Neuvostoliiton aikaista riittävän hyvää vuorovaikutussuhdetta, jolloin lehdistö on muuttunut entistä riippuvaisemmaksi hallituksesta ja liike-elämästä, ja täten myös politiikasta ja politikoinnista (Zassoursky Y. 2001, 156, 180). Edelliseen väitteeseen viitaten voidaan huomioda myös aikaisemmin esitetty Salmisen väite Putinin aikakauden rajoittamasta median vapaudesta. Lehdistö on oiva väline poliittisten tarkoituksien täyttämiseen, jolloin se pyrkii samalla myös toimimaan kansan valistajana.

Venäjän nykyinen mediakulttuuri on jatkuvassa kehitysvaiheessa ja sitä analysoitaessa voidaan havaita lukuisia eri elementtejä maan sosiaalisesta, kulttuurisesta ja poliittisesta muutoksesta. Yassen N. Zassourskyn mukaan lehdistön vapaus on uhattuna hallituksen painostuksesta, taloudellisesta toimimattomuudesta ja vastuuttomista mediamoguleista, mutta tulevaisuudessa uudet

demokraattiset tavat voivat syrjäyttää nämä ongelmat (Zassoursky Y. 2001, 188). Tähän on hyvä lisätä Epp Laukin väite entisten kommunististen maiden kehityksestä kohti lehdistön vapautta. Hänen mukaansa uudelleen itsenäistyneissä entisissä sosialistisissa maissa, kuten Venäjällä, media on vielä poliittisesti kontrolloitua ja lehdistön vapaus on rajattua, tai sitä ei ole ollenkaan (Lauk 2008, 59). Tähän kohtaan on myös lisättävä Ivan Zassourskyn määritelmä 2000-luvun mediamallista Venäjällä. Huomattavaa on se, että mallissa valta on keskitetty valtiolle. Median tasapainottelu yksityisen ja yleisen, valtion ja liike-elämän tasolla vaikuttaa väistämättömästi sen toimintaan ja nykytilaan, jolloin Venäjän media on määritelty valtion kontrolloimaksi mediajärjestelmäksi kaupallisen median ympäristössä. Määritelmään on lisätty myös 2000-luvun johtavat sanomalehdet, kuten *Izvestija* ja monet muut elektroniset sanomalehdet. Mediaa ei pidetä itsenäisenä, vaikkakin jotkin kaupalliset yritykset ovat sijoittuneet politiikan ulkopuolelle (Zassoursky I. 2001, 87-91).

Venäjällä lehdistön toiminta on jatkuvasti eri uhkien ja painostuksen alla, jolloin sen on myös mukauduttava ja vastattava uusiin haasteisiin. Venäjällä nykyisen lehdistön poliittisuus on mahdollistunut sen omistajuussuhteiden (julkisesti valtion ja Kremlin tukijat) ja maan yhteiskunnallisten ja taloudellisten muutosten sekä vallitsevan yhteiskunnallisen ja poliittisen tilanteen vuoksi. Venäjän lehdistön asema on noussut maailmalla ja etenkin länsimaissa useasti uutisotsikoihin ja on mielenkiintoista huomata, että venäläisestä lehdistöstä on tehty paljon kansainvälistä tutkimusta. Länsimaalaisten tutkijoiden lisäksi myös venäläiset tutkijat ovat paljolti samaa mieltä maan lehdistön vapauden toteutumisen ongelmista Venäjällä.

Myös Virossa yhteiskunnalliset, sosiaaliset ja kulttuuriset muutokset ovat vaikuttaneet väistämättömästi virolaiseen mediakulttuuriin ja lehdistön nykyiseen muotoon ja rakenteeseen. V. 1991 Viron itsenäistyminen toi mukanaan suuria muutoksia maan yhteiskunnallisiin, sosiaalisiin ja kulttuurisiin rakenteisiin. Peeter Vihalemmin mukaan uusi poliittinen ja taloudellinen ympäristö toi suuria muutoksia mediajärjestelmään. Lehdistö vapautettiin, joka tarkoitti käytännössä valtion omistajuudesta ja tarkkailusta irtautumista. Suurin osa sanomalehdistä yksityistettiin, jolloin alettiin julkaista myös lukuisia uusia aikakauslehtiä. Näiden tapausten myötä syntyi myös uusi journalistien sukupolvi. Tämä tarkoitti lehdistön kaupallistumista ja uutisoinnin muuttumista anglosaksisen mallin mukaiseksi. Virossa lehdistö on ominut menestyksekkäästi liberaaleja aineksia ja se on pysynyt hyvin erillään ulkopuolisten toimijoiden kontrollista. Tästä ei kerro ainoastaan anglosaksisen mallin omaksuminen (Vihalemm 2006, 18), mutta myös seuraava Laukin väite demokraattisten uudistusten onnistumisesta Virossa. Media on pitänyt länsimaisen mediamallin

mukaisesti hyvin etäisyyttä poliittisista voimista ja hallituksista. Myös laki on takaamassa virolaisen lehdistön vapautta nykyaikana, ja valtion toimeenpanemat säädökset median säätelemiseksi ovat jääneet Virossa minimiin (Lauk 2008, 60). Nämä tosiasiat eivät kuitenkaan todista virolaisen lehdistön vapauden toimivuudesta käytännössä. Viron tilanne on varsin paradoksaalinen.

Median vapauden korostumisen taustalla on myös mediaeliitti, joka valikoivasti harjoittaa lehdistön vapautta. Nimittäin vuonna 1991 perustettiin Viron lehdistöneuvosto, joka ensimmäisten kuuden vuoden aikana otti käsittelyynsä lukuisia hyvän journalismin kriteerejä hylkääviä aiheita. Näiden aiheiden käsittelyn lomassa otettiin käyttöön uusia normeja ja käytäntöjä siitä, kuinka lehdistön kuuluu toimia ja raportoida tiettyjen aihealueiden osalta. Tämän neuvoston toiminta muuttui kuitenkin myöhemmin negatiivisen palautteensa vuoksi ja se uudistettiin vuonna 2002. Laukin mukaan nykyaikana toimiva neuvosto, jossa on neuvoston jäsenten lisäksi myös Viron Sanomalehtiliiton jäseniä, ei kuitenkaan suvaitse julkista mediakritiikkiä ja vaihtoehtoisia näkemyksiä (emt. 2008, 62). Tästä voidaan päätellä, että demokraattiset uudistukset vaativat aikansa toteutuakseen hyvin käytännössä. Voidaan ajatella, että median vapauden toteutumisen paradoksaalisuus heijastaa itsessään mahdollisesta poliittisesta aspektista. Viron median ja lehdistön omistajuus ei siis ole riippuvainen ulkopuolisista poliittisista toimijoista ja se on irtaantunut täysin valtion kontrollista. Tästä huolimatta mediaa uskotaan kontrolloivan tietyn mediaeliitin ja lehdistöneuvoston toimesta.

Viron median rakenteessa lehdistö on markkinaomistuksessa, jolloin valtion osuus tuotannossa on rajoitettu minimiin erilaisten lainsäädäntöjen avulla. Virossa lehdistö on kahden suuren kustantajaryhmän, kuten Postimees Groupin ja Ekspress Groupin omistuksessa (Loit; Harro-Loit 2010, 7). V. 1998 virolainen lehdistö oli ruotsalaisessa ja norjalaisessa omistuksessa, mikä vaikutti myös sen kehittymiseen. Myöhemmin v. 2001 omistajuus palautettiin Ruotsilta takaisin Virolle. Norjalainen omistajuus on säilynyt entisellään. Postimees Group (jonka omistaa norjalainen Schibsted yhtiö) vastaa *Postimees* -sanomalehden lisäksi myös muista median aloista, kun taas Ekspress Group keskittyy ainoastaan lehdistöön, kuten *Eesti Päevaleht* ja *Eesti Ekspress* sanomalehtiin ja internetiin. Ekspress Group on nykyään julkinen pörssiyhtiö, jonka osakkeita omistaa paikallinen liikemies Hans H. Luik (Loit; Harro-Loit 2010, 6-7). Näissä kahdessa lehdistön kustantajaryhmässä on havaittavissa osittainen ulkomaalaisomistus, yksityisomistus ja liike-elämän ja kaupan omistajuussuhde, joka (myös Venäjän tavoin) sijoittaa lehdistön kaupallisen median ympäristöön. Poliittisilta taustatekijöiltä ei voida tällöin myöskään täysin välttyä.

Loitin mukaan lehdistöä hallinnoi edellisiin väitteisiin tukeutuen NGO:t (non- governmental organisations) eli ei hallitusten väliset organisaatiot. Näitä ovat kustantajaryhmien lisäksi Viron Sanomalehtiliitto ja Viron Journalistiliitto, joilla on ammattiliiton rooli (Loit 2010, 20). Myös Laukin edellä mainittu Viron lehdistöneuvoston ja Viron Sanomalehtiliiton osittainen yhdistyminen lehdistöneuvostoksi heijastaa lehdistön kontrollista. V. 1997 eri mediaorganisaatiot hyväksyivät myös Viron lehdistön tapasäännösten. Tätä tapasäännöstöä on kritisoitu mm. siksi, että toimittajat voivat käyttää eettisesti kyseenalaisia keinoja tietojen saamiseksi. Lehdistössä vastuu julkaistujen uutisten ja tietojen oikeellisuudesta on mediaorganisaatioilla ja toimittajilla (emt. 21-25). Aikaisempia väitteitä tarkastelemalla voidaan päätellä, että Viron lehdistön poliittinen aspekti ei sen rakenteiden mukaan konkretisoidu valtion kontrollista. Lehdistön rakenne ja omistajuus ovat väitteiden perusteella hallituksesta riippumattomia. Viron median rakenne muuttui Loitin mukaan olennaisesti 1990-luvun jälkeen, jolloin media pyrki länsimaalaistumaan ulkomaalaisomistuksen myötä. Länsimaalaisen omistajuuden uskottiin tuovan demokraattisia uudistuksia, mutta nykyaikana ne eivät ole kuitenkaan toteutuneet käytännössä. Media on sijoittunut kaupalliseen, voittoa tavoittelevaan ympäristöön, jossa laadukkaan kansallisen journalismin asema on uhattuna. Journalismilta on hävinnyt sen perinteisyys ja yhdistävä rooli (Loit 2010, 28-29). Loitin tavoin myös edelliset tutkijat ovat todenneet Viron median liberaaliudessa ja demokraattisuudessa lieviä ongelmia. Tähän voidaan lisätä myös Baltian mediaa tutkineen Aukse Balčytienėn väite, jonka mukaan pienillä markkinoilla lehdistöstä tulee usein väline poliittisten ja kaupallisten pyrkimysten tavoitteluun (Balčytienė 2008, 44).

Liberaaleista medialaeista ja käytännöistä huolimatta Baltian maissa ei ole laillisesti sitovia käytäntöjä tai ammatillisia normeja toimituksen itsenäisyyden varmistamiseksi. Poliittinen aspekti korostuu vielä entisestään seuraavassa väitteessä, jonka mukaan Baltian maiden journalismissa on havaittavissa heikot ammatilliset normit ja toimittajien selkeä suhde poliittisiin (ja taloudellisiin) uutislähteisiinsä (emt. 51-52). Voidaan todeta, että seuraavat mediaorganisaatiot, kuten lehdistöneuvostot, tapasäännöstö, kaksi vallitsevaa kustantajaryhmää ja niiden alaisuudessa työskentelevät toimittajat ovat pääasiallisessa vastuussa lehdistön uutisoinnista Virossa.

3.2. Venäläisten ja virolaisten sanomalehtien ja verkkolehtien sisältö

Tutkimukseni kannalta on olennaista huomioida myös nykyvenäläisen lehdistön sisältö. Sarah Oatesin mukaan sisältö voidaan jakaa kahteen vallitsevaan aihealueeseen, kauppaan ja politiikkaan.

Politiikan merkitys mediassa on ollut merkittävä aina v. 1991 lähtien ja sen uutisoinnista ja käsittelystä on tullut Oatesin mukaan yhä yksipuolisempaa (Oates 2006, 33 via Salminen 2009, 70). Toisin kuin Oates, Vartanova korostaa, kuinka Venäjällä sanomalehtimarkkinat ovat monipuolistuneet poliittiselta edustukseltaan, sisällöltään ja näkemyksiltään. Samalla tämä heijastaa yhteiskunnan kirjavuudesta, kuten eri sosiaalisista ryhmistä, mielipiteistä ja kulttuurisista arvoista (Vartanova 2001, 32). Näiden erinäisten väitteiden taustalla saattaa olla huomionarvoista väitteiden ajallinen konteksti ja niiden välillä tapahtuneet mahdolliset muutokset yhteiskunnassa ja poliittisissa rakenteissa. On syytä kuitenkin mainita, kuinka lehdistön sisältö riippuu paljolti sanomalehtien jakautumisesta eri aihealueisiin. Huomionarvoista on myös, se kuinka median poliittinen sisältö on vähentynyt ja korvaantunut arkipäiväisillä, kuluttajien intressejä palveleviin aihealueisiin (Vartanova, Smirnov 2010, 34). Maan johtavat ja laadukkaat sanomalehdet käsittelevät kuitenkin yhä suuressa määrin ajankohtaisia poliittisia ja yhteiskunnallisia aiheita.

Internetillä on myös olennainen ja itsenäinen asema 2000-luvun Venäjällä (Zassoursky I. 2001, 91). Internetissä uutissivustot pystyvät laajentumaan myös globaalille tasolle, jolloin ne edesauttavat kansan ja median vuorovaikutusta. Monet elektroniset sivustot, kuten Gazeta.ru, ovat saaneet laajaa suosiota niin kotimaassaan kuin ulkomaillakin. Internetin vaarana on kuitenkin julkisen keskustelun hallitseminen hallituksen byrokraattien, paikallisten lehtien ja eri eliittien toimesta (Zassoursky Y. 2001, 182,187). Venäjällä internet -uutisia tutkineen Ekaterina Kratasjukin mukaan, internetin uutissivustot koostuvat perinteisesti politiikasta, taloudesta ja kulttuurista sekä viidestä tai kymmenestä ”top” -uutisesta. Monessa tapauksessa internetin uutissivustot imitoivat painettuja versioitaan, mutta näiden kahden välillä on kuitenkin tärkeitä eroavaisuuksia. Internetissä uutissivustot yrittävät täyttää ainakin yhden painetulle sanomalehdelle ominaisen funktion, eli ajankohtaisuuden ja suuntautuneisuuden ulkomaille (Kratasjuk 2009, 49). Uutisten toteuttaminen ja niiden suuntaaminen myös ulkomaalaisille lukijoille onkin helppoa internetin välityksellä. Tärkeämpi ero on kuitenkin internetin uutissivustojen ja sanomalehtien lukijamäärissä. Internet -uutisten lukijoita on Venäjällä vähän ja sen vuoksi uutissivustoilla ei voi olla valtion yhteistä identiteettiä konstruoivaa tehtävää. Internetissä uutisten kommentointi on sallittua, mutta kuten voitiin Zassourskyn väitteestä huomata, sitäkin voidaan hallita muun muassa eliittien toimesta. Kratasjukin mukaan internetissä vallitsee juurikin eliitin retoriikka, jonka avulla pyritään kansallisen identiteetin luomiseen (Kratasjuk 2009, 49-50).

Virolaisten sanomalehtien sisältö on muuttunut radikaalisti vuoden 1991 jälkeen. Mediaorganisaatioiden kilpailu yleisön huomiosta vaikutti olennaisesti sen uuden sisällön

kehittymiseen ja nykyaikaiseen sisältöön. Uutisoinnissa yksipuolinen sisältö on muuttunut moninaisemmaksi, ja tätä pidetäänkin yhtenä tärkeimmistä kriteereistä median vapauden ja liberaaliuden toteutumisessa. Sanomalehtien kirjavuus ja lehdistön sisällön moninaisuus uudistivat lehdistön rakenteen ja kulttuurin kokonaisvaltaisesti. Liberaalin (monimuotoisen) politiikan saralla myös viihde sai yhä enemmän jalansijaa markkinoilla. Vihalemmiin mukaan tieto ja viihde nivoutuivat yhteen syrjäyttäen analysoinnin, valistuksen ja sosiaalisen integraation (Hoyer, Lauk, Vihalemm 1993 via Lauristin, Vihalemm 2002 via Vihalemm 2006, 18). Kuten jo aikaisemmin tuli todettua, neuvostoaikaisen lehdistön rooli sosiaalisen integraation edistäjänä muutti merkitystään median vapauduttua valtion kontrollista. Lehdistön sisällön viihteellisyys konkretisoituu myös Loitin väitteessä, jonka mukaan nykyaikana lehdistön sisältöä johtaa paljolti perheeseen, kotiin ja elämäntyyliin liittyvät aiheet (Loit 2010, 10). Lehdistön sisällön kirjavuus vahvistuu myös siinä, kuinka lehdistölle on annettu täydet valtuudet toimia ja päättää itsenäisesti sen sisällöstä (emt. 23). Balčytienėn mukaan sekalainen sisältö ja diskurssi profiloituvat lehdissä ja lehtien internet sivustoilla sekä uutisoinnin ja mainonnan rajat ovat häilyvät. Huomioitavaa on myös se, että Baltian maissa on siirrytty vapautettuihin mainosmarkkinoihin, joihin ei olla vielä täysin sopeuduttu. Lehtien palstoilla vastakkaisten mielipiteiden ja näkemysten puute on seurausta historiallisesta ja taloudellisesta kehityksestä (Balčytienė 2008, 47-48).

Mahdollisimman halpa ja nopea uutisointi vaikuttavat tahattomasti myös uutisoinnin sisältöön. Halpa ja sekalainen sisältö profiloituvat valtavirtamediassa, jossa mainonta on vahvasti esillä (emt. 54). Viihteen ja mainonnan sekoittumisesta huolimatta vallitsevia aihealueita ovat kuitenkin myös politiikka ja kauppa. Tutkimuskohteeni kannalta onkin tärkeää ottaa huomioon uutisointi internetissä ja sen mahdollinen vaikutus uutisoinnin sisältöön. Virossa kolme suosituinta kansallista lehteä (Postimees, Eesti Päevaleht, SL Õhtuleht) ovat vaikutusvaltaisia myös internetissä, ja niillä kaikilla on yli 100,000 kävijää päivässä. Viime vuosien aikana kaikki virolaiset päivälehdet ovat investoineet omiin verkkosivuihinsa. On todettu, että painettujen lehtien ja niiden verkkolehtien sisällöissä on paljolti päällekkäisyyksiä (Balčytienė: Harro-Loit 2009, 524). Tätä voidaan selittää osin Loitin väitteellä, jonka mukaan nettiuutiset tuovat uusia haasteita ammatilliselle journalismille. Rajattomat tilamahdollisuudet uutisoinnissa aiheuttavat sen, että journalistit kirjoittavat useita uutisia päivässä käyttäen erilaisia julkisia tietoja, kuten mainontaa ja muita verkkouutisia hyväkseen mieluummin kuin investoivat alkuperäisen journalismin kehittämiseen internetissä (Loit 2010, 29).

Tästä huolimatta verkkojournalismi on kehittymässä ja se on tuonut oman ulottuvuutensa uutisointiin, esim. tuomalla kriittisyyttä ja arvioivaa näkökulmaa aiheiden käsittelyyn. Virossa

verkkojournalismin sanotaan olevan kuitenkin paljolti uutispainotteista. Vaikka lehtien verkkosivut tarjoavat tuplasti enemmän otsikoita, kuin painetut sanomalehdet, verkkouutisten sisällön monimuotoisuus on kyseenalaista. Internetissä uutisten sisältö voidaan luokitella sekä valtavirtaan kohdistuvaksi että asiantuntevaksi sisällöksi (Balčytienė:Harro-Loit 2009, 518, 524-525).

3.3 Venäläisen ja virolaisen lehdistön rooli kansallisen identiteetin rakentajana

Lehdistön poliittinen aspekti heijastaa osaltaan kansallisuusajattelua, kuten on jo aikaisemmin todettu luvussa politiikan ja nationalismien läheisestä suhteesta (2.1). Tämän lisäksi kansallisuuden korostaminen ja sen vaaliminen ilmenee Venäjän federaation viranomaisten tietoturvaselvityksessä, joka on julkaistu valtion omistamassa *Rossiiskaja Gazeta* -lehdessä vuonna 2000. Sen mukaan tiedonvälityksen kansallisiin intresseihin kuuluu perustuslain mukaisten siviili- ja ihmisoikeuksien toteutuminen, vapaus tuottaa ja käyttää tietoa, varmistaa hengellisyyden elpyminen sekä suojella ja vahvistaa sosiaalisen yhteisön moraalisia arvoja ja isänmaallisuuden ja humanismin traditioita (Nordenstreng; Vartanova; Zassoursky 2001, 253). Isänmaallisten perinteiden suojelemisella ja vahvistamisella voidaan sanoa olevan tärkeä merkitys kulttuurin, historian ja politiikan aihealueilla. Maalle historiallisesti ja kulttuurisesti merkittäviä tapahtumia arvostetaan ja niiden julkinen käsittely vaatii myös kunnioitusta ja varovaisuutta. Venäjällä vallitsevan nykyisen mediamallin voidaan sanoa sisältävän uusia sekä vanhoja traditionaalisia aineksia. Elena Vartanovan mukaan on täysin selvää, että nykyään venäläisessä mediassa on universaaleja ja määrättyjä aineksia tietyssä kansallisessa muodossaan. Media pyrkii liberaaleihin suuntauksiin, markkinatalouden periaatteisiin ja kansallisten traditioiden ylläpitämiseen (Vartanova 2001, 72). Medialla on täten tärkeä tehtävä kansallisten intressien suojelemisessa, jolloin se samalla pyrkii muokkaamaan venäläistä kansallisuusidentiteettiä. Samaten myös Galina Zverevan mukaan kansallisessa mediassa sodan eri muotoja käytetään symboleina Venäjän kansan yhdistämisessä ja positiivisen, kansallis-patrioottisen identiteetin rakentamisessa (Zvereva 2005 via Rosenholm; Nordenstreng; Trubina 2010, 14).

Yassen Zassourskyn mukaan venäläisellä mediakulttuurilla saattaa olla edessään käänne uuteen autoritarismiin, johon on tehokkaasti yhdistetty lehdistön vapauden korostaminen (Zassoursky Y. 2001, 188). Ivan Zassoursky puolestaan toteaa, että Venäjällä vallitsevan mediamallin taustalla vaikuttaa sosiaalisen yhteisön yhteinen unelma mahtavasta Venäjästä (Zassoursky, I. 2001, 87). Tämä väite korostaa entisestään lehdistön tärkeää tehtävää kansallisten intressien turvaajana ja

suojelijana. Väitteeseen kiteytyy myös isänmaallisten perinteiden arvostaminen ja turvaaminen. Sosiaalisen unelman toteuttaminen edellyttää mediaa ottamaan tärkeän roolin kansallisuusajattelun muovaajana. Zassourskyn mukaan yhteiskunnan kontrollointi ilmenee vahvana suostutteluna ja manipulaationa. Tässä hän lienee tarkoittavan yhteiskunnassa vallitsevaa puolueellisuutta ja sen ulottuvuutta mediatasolla. On myös mainittava, miten hän on lisännyt mediamallin taustalla vallitsevaan ideologiaan kuuluvaksi vahvistuvan kansallisuusidentiteetin ja vahvan valtion (Zassoursky I. 2001, 87-91).

Voin sanoa, että Viron historian aikana lehdistöllä on ollut ainutlaatuinen tehtävä kansallisuusajattelun ylläpitäjänä. Tästä kertonee esim. Viron kansanketjun muodostaminen v. 1989 Molotov-Ribbentropin sopimuksen 50-vuotispäivänä, joka järjestettiin juurikin median avulla ja ohjeistuksella (Vihalemm 2006, 18). Tämä 2 miljoonan ihmisen muodostama ketju ulottui Tallinnasta Vilnaan ja sen tarkoituksena oli demonstroida Neuvostoliiton valtaa vastaan. 1990-luvulla maan huonosta taloudellisesta tilanteesta johtuneesta sanomalehtien hinnan noususta ja sanomalehtien suosion laskusta huolimatta, sanomalehdillä on ollut tärkeä historiallinen merkitys virolaisille. Sanomalehdet ovat toimineet kansallisen integraation edistäjinä Viron ollessa osa Neuvostoliittoa (Vihalemm 2006, 18-22). Nykyaikana lehdistöllä on tarkkaan määritelty rooli oikeanlaisen tiedonvälityksen turvaajana. Kansallisen integraation luomisen taustalla on lehdistöneuvosto (jota voidaan kutsua myös Julkisen sanan neuvostoksi Suomen tavoin). Neuvostossa on tällä hetkellä yhteensä 8 jäsentä. Jäsenistössä on mm. toimittajia, mediatutkijoita sekä juristi -ja kuluttajaliiton jäseniä. Lehdistöneuvoston toimintaa rahoitetaan pääasiassa jäsenmaksuilla ja joitakin projekteja tuetaan lahjoituksilla ja valtion avustuksella. Lehdistöneuvosto oli mukana luomassa tapasäännöstöä, jonka keskeiset tavoitteet ja normit ovat tärkeitä kansallisuusidentiteettiin vaikuttavia tekijöitä. Tapasäännösten normeihin kuuluvat muun muassa median vapaus ja itsenäisyys, totuudenmukaisen tiedon välittäminen, avoimuus politiikan ja talouden suhteen sekä journalistien lahjomattomuus ja objektiivisuus (Avaliku Sõna Nõukogu, 2012).

Venäläisen ja virolaisen lehdistön rakenteen analysoinnin avulla sain selville tutkittavan aineistoni poliittiset taustatekijät. Lehdistön rakenteen syvempi tarkastelu mahdollistaa täten seuraavan luvun toteutumisen eli verkkolehtien kirjoitusten analysoinnin ”rivien välistä”. Maiden johtavien sanomalehtien ja niiden verkkolehtien sisällöt ovat hieman erilaisia, mikä on tärkeä muistaa verkkolehtien artikkeleja analysoitaessa. Venäjällä ja Virossa sanomalehdillä ja niiden verkkoversioilla on tärkeä historiallinen rooli kansan valistamisessa, vaikkakin lehdistön

kansallinen rooli ja suosio ovat muuttuneet molemmissa maissa radikaalisti neuvostoajan jälkeen. Kuten jo totesin edellä, molemmissa maissa on määritelty maalle ominaiset tiedonvälityksen kansalliset intressit ja tiedonkulun oikeudenmukainen toteutuminen.

4. Toisen maailmansodan muistopäivä venäläisissä ja virolaisissa verkkolehdissä

Seuraavaksi analysoin tutkimusaineistoani, joka koostuu venäläisistä ja virolaisista artikkeleista. Ennen analyysiä esittelen analyysiini soveltuvat metodit. Esitetyistä metodeista valitsen sopivimman vaihtoehdon analyysini tueksi. Tämän jälkeen esittelen tutkimusaineistoni ja syyt kyseisen aineiston valintaan. Analyysini käsittää yhteensä viisi eri alalukua.

4.1. Tutkimusmenetelmät

Pro gradussani tutkittavat kysymykset ja tutkittava kohde sijoittavat tutkimukseni kvalitatiiviseen eli laadullisen tutkimusmenetelmän kenttään. Tutkimuksen voidaan sanoa olevan ymmärtävä tutkimus, jossa ilmiötä voidaan ymmärtää tai selittää. Aineiston hankintaa työstäessäni mietin, annanko aineiston kertoa itse tutkittavasta ilmiöstä vai hyödynnänkö jo aikaisemmin käsiteltyä tutkimusta tai taustatietoa kohteesta. Aineiston keruussa hyödynsin molempia tutkimustapoja, teoreettista ja empiiristä tutkimusta. Olen kerännyt aineistoa maiden historiantulkintojen pohjalta saatujen käsitteiden avulla sekä tutkittavan aineiston tutkimuskohteen ajallista kontekstia käyttäen, jolloin annoin aineiston kertoa itsestään. Varsinaisessa aineiston analyysissä tutkimuskysymysten tulokset ovat erilaisia, kun etsin aineistosta vastauksia tutkimuskysymykseeni jo aikaisemmin maiden historiankirjoitusta käsittelevässä luvussa esiintyvien käsitteiden avulla. Aineistoa aineistolähtöisesti tarkastelemalla informaatio on paremmin saatavilla ja sovellettavissa, jolloin tutkimus on myös luonteeltaan empiiristä. Tutkimustietoa ei voida kuitenkaan täysin sivuuttaa, sillä myös se on ohjannut tutkielmani toteutumista. Tutkimusaineistoni on muodoltaan kirjallinen ja se koostuu lehtiartikkeleista ja uutisista. Sanomalehtien kirjoitukset ovat arkistoituja aineistoja sanomalehtien nettisivuilta. Tutkittava aineisto on kerätty tutkimuksen tärkeiden kysymyksien ja kysymystenasettelun pohjalta. Aineistoa tarkastellessani keräsin tutkimukseni aiheen kannalta tärkeimmät ja kiinnostavimmat asiat koodaamalla. Koodimerkkien (analyysiyksiköiden) avulla olen jäsentänyt sitä, mitä aineistossa käsitellään. Tutkielmassani ne toimivat tekstin kuvailun apuvälineenä, aineiston jäsenyyksen testausvälineenä, osoitteena ja niiden avulla on etsitty ja tarkastettu tekstin eri kohtia (Eskola; Suoranta 1996 via Eskola 2001 via Sarajärvi; Tuomi 2002). Koodimerkeillä tarkoitan tutkimuskysymykselle ominaisia historiallisia käsitteitä.

Aion tarkastella maiden verkkolehtien kirjoituksista toisen maailmansodan muistopäivän ajankohtana ilmeneviä aiheita ja vertailla niitä keskenään. Pysin jaottelemaan analyysini siten, että tutkin venäläisiä ja virolaisia kirjoituksia samanaikaisesti. Jos tutkittavasta aineistosta halutaan löytää sekä yhtäläisyyksiä että eroavaisuuksia, analyysin metodiksi soveltuisi ns. ankkuroitu teoria (en. Grounded Theory). Ankkuroidun teorian tavoitteena on teorian luominen, jossa aineisto on kerätty teoreettisen otannan periaatteiden mukaisesti ja aineiston analysointi toteutetaan jatkuvan vertailun menetelmää käyttäen. Ankkuroidussa teoriassa koodataan indikaattorit (eli tutkielmassani tekstikatkelmat) kategorioiksi ja käytetään käsite-indikaattorimallia, jossa käsitteitä verrataan toisiinsa. Tämän metodin avulla voidaan havaita samanlaisuus ja erilaisuus, eikä ainoastaan yhtä näistä. Analyysin tuloksena on ydinkategoria, kategoria saturoituu ja uusia kategorioita ei enää löydy (Metsämuuronen 2006, 98-100). Ankkuroitu teoria ei kuitenkaan sovellu tutkimuskohteeltaan ja aineiston kokoamisen kannalta tutkittavan aiheen aineiston metodiksi. Sen sijaan ankkuroitua teoriaa parempi metodi voisi olla teemoittelu, jonka avulla voidaan vertailla tiettyjen teemojen esiintymistä ja selittää historiallisia taustatekijöitä (Sarajärvi; Tuomi 2002, 93). Tutkielmani sijoituessa tekstianalyysiin, voidaan puhua myös sisällönanalyysin ja diskurssianalyysin metodeista. Sisällönanalyysissä etsitään tekstin merkityksiä ja diskurssianalyysissä tutkitaan sitä, miten tekstin merkityksiä tuotetaan (emt. 106). Tässä kohtaa diskurssianalyysi ei kuitenkaan vastaa parhaiten siihen, mitkä teemat esiintyvät sanomalehtien kirjoituksissa, miten niistä kirjoitetaan ja minkälainen historiallinen kansallisuusajattelu lehdistä paljastuu. Diskurssianalyysi kuvaa enemmänkin prosessia ja merkitysten muotoutumista, kun taas sisällönanalyysi kuvaa merkityskokonaisuuksia. Lisäksi sisällönanalyysin metodin avulla voidaan etsiä teksteistä samankaltaisuuksia ja/tai eroavaisuuksia.

Sisällönanalyysin avulla tutkitaan lähinnä kielellistä aineistoa, jolla kuvataan puhutun tai kirjoitetun kielen muotoa ja sisältöä. Tällöin kuvataan sanallisesti dokumenttien sisältöä. Sisällöllä tarkoitetaan aineiston aihetta, teemaa ja rakenteen analyysiin sisältyy aineiston tekstin käyttö. Sisällönanalyysissä aineistoa tarkastellaan tekstin näkökulmasta. Teoriasta operationalisoidussa sisällönanalyysissä aineisto luokitellaan pääasiassa teoriasta saatujen käsitteiden ja koodausluokkien avulla. Tämä jako ei ole kuitenkaan selvä, sillä usein aineiston luokittelu ja kategorointi syntyy aineiston ja teoreettisen käsitteellistämisen yhteistyönä. Tavoitteena kvalitatiivisessa sisällönanalyysissä on saavuttaa systemaattinen ja kattava kuvaus aineistoon liittyvistä sisällöistä. Aineiston analyysi alkaa jo aineiston keruun yhteydessä koodaamalla. Sisältöluokat rakennetaan tutkittavan aineiston pohjalta tai ne voidaan muodostaa ulkopuolista käsitejärjestelmää ja teoriaa

hyväksikäyttäen. Tutkimuksen kulku on luonteeltaan syklistä ja aineiston kerääminen ja analysointi ovat keskenään vuorovaikutuksessa. Laadullisessa sisällönanalyysissä luokittelukategoriat kehittyvät ja uusia analyysiluokkia syntyy analyysin edetessä ja vuorovaikutuksessa aineiston keruun kanssa. Analyysissa yhdistyvät analyysi ja synteesi ja luokittelun toteuttaminen perustuu vertailuun. Vertailua ja vastakkainasettelua käytetään koko analyysin ajan aineistoa luokiteltaessa eri kategorioihin. Sisällönanalyysin toteuttamisessa on neljä eri vaihetta, aineiston tekstuaalisointi, luokittelujärjestelmän kehittäminen, analyysiyksikön määrittäminen ja aineiston osittaminen sekä aineiston koodaus ja raportointi (Seitamaa-Hakkarainen 2001).

Sisällönanalyysin metodin avulla määritellään aluksi analyysiyksiköt, joiden avulla segmentoidaan aineisto. Aineisto voidaan segmentoida semanttisesti, eli merkitysisältöjen mukaisesti, jolloin analyysiyksikkönä on ajatuksellinen kokonaisuus, esimerkiksi lauseet ja sanat. Kerätty aineisto jaetaan omiksi osikseen, jonka jälkeen ne kootaan uudelleen synteessin avulla. Aineisto jaetaan teemoihin analyysivaiheessa sisällön merkityksen mukaan. Tutkimuksen teoriataustasta on myös usein noussut aineistosta luokiteltavia teemoja. Aineistolle ja teorialle pitää saada käsitteellinen vastaavuus, jolloin teoria ja tutkittava aineisto tukevat toisiaan. Luokittelurunko syntyy aineiston lukemisen ja kirjoittamisen avulla, jolloin keskeisimmät käsitteet alkavat nousta teoreettisten käsitteiden tasolle. Voidaan puhua aineiston koodaamisesta ja raportoinnista. Aineiston jäsentäminen tapahtuu analysoitavaan tekstiin tehtyjen koodien avulla ja koodit mahdollistavat haluttuihin teemoihin liittyvien tekstipätkien poiminnat. Huomio kiinnittyy tekstisegmentin ominaispiirteiden samanlaisuuksiin ja erilaisuuksiin, joiden avulla aineisto kategorioidaan ja luodaan yleisiä teemoja. Teksti on koodattava johonkin kategoriaan kuuluvaksi. Aineiston analysointi koostuu aineiston koodaamisesta, jäsentämisestä ja poiminnasta (Seitamaa-Hakkarainen 2001).

Kvalitatiivisen sisällönanalyysin metodin lisäksi voidaan puhua myös teemoittelusta. Teemoittelun avulla voidaan selittää historiallisia taustatekijöitä ja aineistossa voidaan vertailla tiettyjen teemojen esiintymistä. Analyysin kuvauksessa aineistosta nostetaan tutkimuskysymysten näkökulmasta olennainen esiin luonnollisella kielellä. Kuvauksen jälkeen aineistosta pyritään saamaan esiin merkitysten muodostamia kokonaisuuksia. Merkityskokonaisuudet löydetään sisäisen yhteenkuuluvuuden ja samanlaisuuden perusteella. Samanlaiset merkitykset muodostavat oman kokonaisuutensa, kun taas siitä erottuvat jäsentyvät muihin kokonaisuuksiin erityislaatuutensa vuoksi. Analyysissa pyritään tematisoimaan (teemaan liittyen nimeämään) esitetyt kuvaukset. Aineisto jaetaan eri merkityskokonaisuuksiin, ja synteessivaiheessa luodaan kokonaisuus, jossa

erillään tarkastellut merkityskokonaisuudet tuodaan yhteen (Laine, 2001 via Sarajärvi;Tuomi 2009, 102).

Metodiksi valitsen teoriasta ja aineistosta operationalisoidun sisällönanalyysin, sillä puhtaasti aineistolähtöistä sisällönanalyysia edustaa jo aikaisemmin mainittu ankkuroitu teoria. Tutkielmassani käytettävän aineiston segmentoin semanttisesti, eli merkitysisältöjen mukaisesti, jolloin analyysiyksikköinä ovat lauseet ja sanat. Kuvaan viiden luvun verran alkuperäisaineistoni tekstejä ja nostan niistä esille tutkimuskysymyksille olennaiset asiat. Aloitan analyysin kuvaamalla aineistoani sanallisesti ja tutkimalla, mitkä teemat esiintyvät kirjoituksissa ja miten niistä kirjoitetaan. Vertailen venäläisiä ja virolaisia tekstejä keskenään samanaikaisesti tuomalla aluksi erillään tarkastellut merkityskokonaisuudet yhteen. Kerätyn aineiston kokoaan uudelleen synteessin avulla. Tutkielmassani jaottelen aineiston teemoihin sisällön merkityksen mukaan. Jokaisessa luvussa koodaan sisällönanalyysin metodin avulla aineistosta (alleviivaamalla) analyysiyksiköitä, jotka ilmaisevat jokaiselle luvulle ominaisesta yhteenkuuluvuudesta, ja joiden avulla aineisto segmentoidaan semanttisesti. Tekstisegmentissä otan huomioon sen samanlaisuuden ja erilaisuuden, joiden avulla aineisto jaetaan omiksi erillisiksi luvuiksi. Teemoittelun metodin avulla saan selville tekstien merkitykset, niiden taustalla olevat käsitykset ja asenteet ja historialliset taustatekijät, jotka antavat tietoa siitä, mitä kyseinen aihe merkitsee venäläisille ja virolaisille ja miten tärkeä muistopäivä on heidän identiteetilleen. Tekstien taustalta havaitsen lehtien poliittisen linjauksen ja lehdistön omistajuussuhteet. Jokaisen luvun nimeän niitä parhaiten kuvaavalla temalla. Molempia metodeja noudattaen pelkistän aineistoa sitaateilla ja lainauksilla syntyvien tulkintojeni perustelemiseksi. Pelkistän aineistoa myös tekstin kuvaamiseksi ja elävöittämiseksi. Joissakin luvuissa toistuvat paljolti samat artikkelit, mutta niitä analysoin tällöin eri näkökulmasta.

4.2 Tutkimusaineisto

Tutkimusaineistoksi olen valinnut Venäjän ja Viron johtavimpien ja suosituimpien lehtien, kuten *Izvestija* ja *Komsomolskaja Pravda* sekä *Postimees* ja *Eesti Päevaleht* -lehtien verkkoversiot. Valitsin edellä mainitut venäläiset lehdet siksi, että vain muutamat sanomalehdet nauttivat kansallista suosiota Venäjällä ja nämä sanomalehdet lukeutuvat tähän kärkitilastoon. Sanomalehdistä *Komsomolskaja Pravda* on suosituin kansan keskuudessa. Kyseisellä lehdellä on myös internetissä paljon lukijoita (Pietiläinen et. al 2010, 45, 51). *Izvestija* on taas maan tärkeimpiä, suosituimpia ja vanhimpia sanomalehtiä, ja sen voidaankin sanoa edustavan ”vakavasti otettavaa”

linjaa uutisoinnissa (Arutunyan 2009, 101). Lehden historiallinen merkitys ja täten sen vaikutus kansakunnan identiteettiin ovat syitä lehden valintaan alkuperäisaineistoksi.

Virossa on nykyaikana havaittavissa kaksi suurta kansallista, kilpailevaa lehteä, nimittäin Postimees (joka on Norjan omistuksessa) ja Eesti Päevaleht (Loit 2010, 5) (3.1). Postimees -sanomalehdellä on pitkä historia, ja se onkin maan arvostetuin ja luetuin päivälehti. Eesti Päevaleht on toinen merkittävä päivälehti, mutta se pyrkii saamaan kohdeyleisönsä paljolti vain Tallinnan alueelta, jolloin se ei ulotu luetuimpien lehtien kärkitilastoon (Diaz 2008, 43). Näiden virolaisten sanomalehtien nettisivut kuuluvat myös viiden suosituimman uutisnettisivun joukkoon (Balčytienė 2009, 132). Seuraavaksi tarkastelenkin näitä edellä mainittuja alkuperäisaineistona käytettäviä sanomalehtiä, niiden omistussuhteita ja poliittista linjausta. Nämä asiat ovat ensisijaisen tärkeitä tutkiessani niissä esiintyviä kirjoituksia ja artikkeleja maiden toisen maailmansodan muistopäivään liittyen.

4.2.1 Venäläiset verkkolehdet -Izvestija ja Komsomolskaja Pravda

Tutkimani sanomalehti *Izvestija* kuuluu valtion omistaman yhtiön, Gazpromin, omistukseen, ja sen sisällön todetaan olevan samanvertainen valtion omistaman *Rossiiskaja Gazeta* -lehden kanssa (Salminen 2009, 71, 74). *Komsomolskaja Pravda* on sen sijaan Vladimir Potanin Prof-Median omistuksessa (3.1). Lehti nauttii Kremlin suosiota, mutta se myös sallii hallituksen kritisoimisen (Arutunyan 2009, 55). Edellä mainitut lehdet ovat täten valtion ja yksityisten yritysten sekä merkittävien, vaikutusvaltaisten henkilöiden omistuksessa, jolloin ne ovat myös vahvasti sidoksissa politiikkaan, kuten voitiin todeta aikaisemmassa luvussa Venäjän lehdistön rakenteesta ja sen poliittisesta aspektista (3.1). *Izvestija* ja *Komsomolskaja Pravda* eroavat kuitenkin olennaisesti tyyliltään, asiasisällöltään ja kohdeyleisöltään. Resnyanskajan mukaan sanomalehdet voidaan jakaa laadukkaisiin julkaisuihin (*Izvestija*) ja laajalevikkisiin aikakauslehtiin (*Komsomolskaja Pravda*). Hänen mukaansa laatu-julkaisuissa huomio on keskitetty yhteiskunnallisten asioiden analysointiin ja ajankohtaisten asioiden käsittelyyn, kun taas laajalevikkisissä aikakauslehdissä panostetaan mm. huomion herättämiseen, viihteeseen, poliittisten, sosiaalisten ja taloudellisten asioiden banalisointiin (Resnyanskaja 2006, 226-230 via Arutunyan 2009, 17).

Anna Arutunyan kuvaa teoksessaan *Izvestija* ja *Komsomolskaja Pravda* -lehtien suuntauksia politiikan alueella. Hänen mukaansa johtava, kansallinen sanomalehti, *Izvestija*, hapuilee keskiössä, sillä se on ollut paljolti syytettynä sensaationhakuisuudesta, ja toisaalta sen väitetään toimivan

hallituksen ehdoilla. ”Iltapäivälehti” Komsomolskaja Pravda on sen sijaan taipuvainen kiinnittämään asemansa hallituksen kannattajana (Arutunyan 2009, 84). Izvestijan voidaan sanoa ulottautuvan sekä laadukkaiden sanomalehtien että laajalevikkisten aikakauslehtien välimaastoon (Arutunyan 2009, 101). On vielä syytä mainita se, miten Arutunyanin mukaan nämä lehdet keskittyvät eri asioihin eri tavoin. Näissä lehdissä suurin ero on nimittäin siinä, miten ne eroavat toisistaan esitystyyliltään ja kieleltään. Laadukkaiden lehtien keskittyessä analysointiin ja kommentointiin, laajaleviket keskittyvät enemmänkin persoonallisiin nyansseihin, ja ne pyrkivät tekemään kansallisista ongelmista helpommin lähestyttäviä lingvistisen tyylin kustannuksella (Arutunyan 2009, 106). Molempien lehtien voidaan sanoa olevan valtion ja valtion johtamaan politiikkaan orientoituneita.

4.2.2 Virolaiset verkkolehdet -Postimees ja Eesti Päevaleht

Virolainen *Postimees* -lehti kuuluu norjalaisen Postimees Groupin omistukseen, kun taas *Eesti Päevaleht* kuuluu virolaisen liikemiehen omistaman Ekspress Groupin omistukseen (3.1.). Varsinaista selkeää kantaa ja väitettä Viron johtavien sanomalehtien poliittisesta linjasta oli vaikea löytää. Tähän ongelmaan voidaan ottaa yhdeksi selitykseksi Aukse Balčytienèn väite siitä, miten Euroopassa ei ole varsinaista mallia, jonka avulla luokitellaan mediapolitiikkaa. Hänen mukaansa Virossa ja muissa Baltian maissa median liberalismiin mahdollistaa valtion rajattu rooli, markkinalogiikan tukeminen ja median heikko vastuu (Balčytienè 2008, 132-133).

Liberaali media mahdollistaa sanomalehtien monimuotoisuuden ja vapaan sisällön markkinoilla, mutta tämä ei sulje pois mahdollisia poliittisia taustatekijöitä ja omistussuhteita, jotka ovat mediaorganisaatioiden taustalla. Voidaan väittää, että johtavat sanomalehdet kallistuvat paljolti Virossa vallalla olevien puolueiden linjaan. *Postimees* -sanomalehden väitetään nojautuvan paljolti keskusta-oikeistolaisen hallituksen linjaan (presseurop, 23.9.2011). *Eesti Päevaleht* on virallisesti sitoutumaton, mutta sen voidaan sanoa heijastelevan Reformipuolueen poliittisia linjauksia (*Eesti Päevaleht*, 9.1.2011). Reformipuolue on liberaalipuolue, jolla voidaan sanoa olevan tärkeä vaikutus Viron nykyisessä politiikassa (Viron reformipuolue, 24.9.2011). *Postimees* ja *Eesti Päevaleht* ovat luetuimpia koulutetun väestön keskuudessa. *Eesti Päevaleht* on kohdistettu paljolti eliitille (Vihalemm 2007, personal communication; Diaz 2008, 44). Loitin mukaan nämä kaksi lehteä eivät juurikaan eroa toisistaan tuotannollaan (Loit 2010, 5).

4.3 Voitonpäivä ja stalinismin ja natsismin uhrien muistopäivä

Ensimmäisessä luvussa tarkastelen voitonpäivää ja stalinismin ja natsismin uhrien muistopäivää koskevaa kirjoittelua venäläisissä ja virolaisissa verkkolehdistä. Seuraavissa analysoitavissa tekstikatkelmissa olen koodannut analyysiyksiköt, jotka kuvaavat samankaltaisuudesta venäläisissä ja virolaisissa lehdissä. Sisäinen yhteenkuuluvuus on tässä luvussa muistopäivän käsitteellä. Aloitan analyysin venäläisellä tekstikatkelmalla ja uutisella, joka on julkaistu toukokuussa vuonna 2010 Komsomolskaja Pravdassa. Uutisen otsikko on seuraava ”*Они сражались за Родину*” (”He taistelivat isänmaan puolesta”):

”Вместе они 65 лет назад разгромили безжалостную фашистскую машину смерти, уничтожившую миллионы евреев, русских, украинцев, белорусов... Чествование ветеранов Второй мировой войны в Еврейской общине Эстонии... Теплые слова благодарности за подвиг, совершенный во имя народов Европы и своих соотечественников... Главным событием праздника стало награждение ветеранов юбилейной медалью ”65 лет победы в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг.” (Комсомольская правда, Борис Тяхт, 5.5.2010).

Tekstin mukaan Neuvostoliitolle uskollisia sotaveteraaneja palkittiin mitaleilla Virossa Voitonpäivän 65-vuotisjuhlan kunniaksi. Tekstissä kunnioitetaan erityisesti virolaisia ja juutalaisia veteraaneja, joka osaltaan korostaa fasismista ja sodasta Hitleriä vastaan. Tässä huomionarvoista on toisen maailmansodan nimittäminen Virosta puhuttaessa toiseksi maailmansodaksi ja Venäjän kontekstista ”suureksi isänmaalliseksi sodaksi”. Uutisoinnin otsikossa ja ensimmäisessä lauseessa ilmenee kunnioitus sotaveteraaneja kohtaan. Otsikosta voidaan havaita jo aiemmassa luvussa käsitelty Hellberg-Hirnin mainitsemaan venäläiseen identifikaatioon kuuluva symboli, ”Родина” (isänmaa) (2.2). Tekstin ensimmäisessä virkkeessä kuvataan, kuinka sotaveteraanit yhdessä tuhosivat ”säälimättömän, fasistisen surmakoneen” (безжалостную фашистскую машину смерти). Tässä yhteydessä Anna Arutunyanin väite Komsomolskaja Pravda -lehden kielenkäytöstä vahvistuisi entisestään. Arutunyanin mukaan esitystyylillä ja kielellä on Komsomolskaja Pravdan kaltaiselle ”iltapäivälehdelle” (laajalevikkisille aikakauslehdille) olennainen keino kiinnittää lukijoiden huomio (4.2.1). Tässä yhteydessä voidaan puhua myös isänmaallisten perinteiden kunnioittamisesta, joka on mainittu venäläisen tiedonvälityksen kansallisiin intresseihin ja nykyiseen mediamalliin kuuluvaksi (3.3). Veteraanien kunnioitus ja mitalien jako heijastavat Voitonpäivän juhlan traditioista, joita tiedonvälityksessä suojellaan ja vaalitaan. Pelkistetyt

ilmaukset, kuten ”suuri isänmaallinen sota”, ”65-vuotisen voitonpäivän juhla” ja ”säälimättömän fasistisen surmakoneen tuhoaminen” ovat samaa asiaa, kuten Venäjän muistopäivää tarkoittavia tekstisegmenttejä. Mielenkiintoista on tarkastella, minkälaisia samankaltaisuuksia voidaan löytää virolaisten sanomalehtien kirjoituksista Viron muistopäivään liittyen.

Viron suositussa Tallinnan Postimees -päivälehdessä muistopäivän merkitys konkretisoituu Molotov-Ribbentropin sopimuksen solmimiseen vuonna 1939, jolloin Viro liitettiin osaksi Neuvostoliittoa. Tämän lisäksi muistopäivään lukeutuu Viron kansannousun ja protestoinnin muistaminen. Venäjällä Voitonpäivän muistelu kohdistuu edellisen artikkelin tavoin suuren isänmaallisen sodan vuosiin 1941-1945 (Viro tunnetusti käsittää nämä vuodet miehitykseksi), kun taas Virossa vuoden 1939 tapahtumien lisäksi muistopäivään lukeutuu Tallinnan Postimees lehdessä julkaistun artikkelin ”*IRL korraldab Hirvepargis kõnekoosoleku*” (”IRL (Isänmaan ja Res Publican liitto) järjestää Hirvepark -puistossa puhetilaisuuden”) mukaan myös vuonna 1987 järjestetty miehityksen vastainen mielenosoitus:

”Homme algusega kell 17 toimub Tallinnas Hirvepargis traditsiooniline kõnekoosolek, millega meenutatakse Molotov-Ribbentropi pakti aastapäeva ja samas paigas 1987. aastal toimunud okupatsioonivastast meelevaldust. 23. augustil 1987 toimus Hirvepargis okupeeritud Eestis esimene avalik poliitiline väljaastumine, millel nõuti Molotovi-Ribbentropi pakti salaprotokoll” (Tallinna Postimees, Martin Šmutov, 22.8.2010).

Tekstin mukaan Tallinnan Hirvepark -puistossa pidettävässä puhetilaisuudessa muistellaan Molotov-Ribbentropin sopimuksen solmimisen vuosipäivää ja v. 1987 järjestettyä miehityksen vastaista mielenosoitusta, joka pidettiin samaisessa paikassa. 23.8.1987 miehityksessä Virossa osoitettiin ensimmäistä ensimmäistä kertaa poliittisesti mieltä ja vaadittiin Molotov-Ribbentropin sopimuksen salaisten toimenpiteiden julkistamista. Tekstistä voidaan löytää Viron kansallista symboliikkaa, jota kuvailtiin tutkielman alussa esitetyllä Tuchtenhagenin väitteellä. Väitteen mukaan virolaisessa kansallisessa identifikaatiossa on positiivista ja negatiivista identifikaatiota. Positiivisella identifikaatiolla tarkoitetaan historiallista viattomuutta, jatkuvuutta ja eurooppalaistumista ja negatiivisella identifikaatiolla miehitystä ja Venäjän valtaa. Perinteistä identifikaatiossa on ollut Viron kansan vapauttamisen ja itsensä vahvistamisen symboliikka (2.2.). Sen sijaan seuraavassa Eesti Päevaleht- lehdessä Molotov-Ribbentropin muistopäivä sijoitetaan vielä laajempaan kontekstiin, jossa on miehityksen vastaisen mielenosoituksen lisäksi muita Viron kansallisuusajatteluun vaikuttaneita historiallisia tapahtumia.

Eesti Päevaleht–sanomalehden artikkelissa muistopäivä mainitaan ensimmäistä kertaa nimellä ”stalinismin ja natsismin uhrien muistopäivä”. Seuraava teksti on ote mielipidekirjoituksesta ”*Kommentaari: 2010 on Stalini langemise aasta*” (”2010 on Stalinin tappion vuosi”) ja sen ”Venemaa ei lepi” (Venäjä ei lepy) alaotsikosta, jossa kirjoitetaan Euroopan parlamentin ja Viron eduskunnan päätöksestä stalinismin ja natsismin uhrien muistopäivän pitämisestä;

”Europarlamendi tunamulluse ja Eesti riigikogu mulluse otsuse järgi on 23. august stalinismi ja natsismiohvrite mälestamise päev, 1979. aasta Balti apell, 1987. aasta augustimeeleavaldused Riias, Vilniuses ja Tallinnas, ning 1989. aasta Balti kett protestiks Molotovi-Ribbentropi pakti (MRP) vastu on leidnud lõpuks Euroopa tunnustuse” (Eesti Päevaleht, Heiki Suurkask, 23.8.2010).

Tämän perusteella kirjoittaja toteaa, että Viro on lopulta hyväksytty ja tunnustettu Euroopan silmissä. Stalinismin ja natsismin uhrien muistopäivän tunnustaminen tarkoittaa kirjoittajan mukaan myös Baltian vetoomuksen (v. 1979), elokuun mielenosoituksen (v. 1987) (Riiassa, Vilnassa ja Tallinnassa) sekä Molotov-Ribbentropin sopimuksen vastaisen Baltian ketjun (v. 1989) hyväksymistä Euroopassa. Molemmissa, Postimees ja Eesti Päevaleht –sanomalehdissä, eri historiallisista tapahtumista on otettu aineksia kansalliseen identifiikaatioon. Edellisen artikkelin tavoin myös tässä kansan vapauttamisen ja itsensä vahvistamisen symboliikka, sekä negatiivinen ja positiivinen identifiikaatio ovat havaittavissa. Stalinismin ja natsismin uhrien mainitsemisen taustalla ovat miehityksen vuosikymmenet, toinen maailmansota, uhriasema, ja Euroopan mainitsemisen taustalla eurooppalaistuminen, historiallinen jatkuvuus ja viattomuus. Muistopäivä käsittää Molotov-Ribbentropin sopimuksen lisäksi muita tapahtumia ja sillä on laajempi historiallinen merkitys kansallisen identiteetin muotoutumisessa. Tätä voidaan vielä vahvistaa James Wertschin väitteellä historian ja kollektiivisen muistin suhteesta. Virossa kertomukset, kuten ”kansallinen herääminen”, ”Viron vapaussota” ja ”laulava vallankumous” kuuluvat usein yhteisön tiedostamattomaan ”työkalupakkiin”, jonka avulla kerrotaan yhteisön omasta menneisyydestä (Wertsch 2002 via Grönholm 2011, 382). Olennaista on myös mainita, että lehdessä mainittu Viron kansanketjun muodostaminen v. 1989 järjestettiin juuri median avulla ja ohjeistuksella. Lehdistöllä on ollut tärkeä rooli kansallisen integraation luomisessa (3.3). Eesti Päevaleht on virallisesti sitoutumaton, mutta tässä yhteydessä sen voidaan väittää olevan Postimees -lehteen verrattuna liberaalimpi.

Eesti Päevaleht –sanomalehden väitetty liberaali linja ja mahdollinen Reformipuolueen kannatus (4.2.2) voidaan kyllä huomata kielenkäytössä ja siinä, miten muistopäivästä kirjoitetaan. Alaotsikko ”Venemaa ei lepi” kertonee paljon asenteesta ja käsityksestä Venäjän näkemystä kohtaan. Kyseessä

oli mielipidekirjoitus ja näkemys, joka jo itsessään heijastaa sananvapaudesta ja liberaaleista arvoista. Postimees ja Eesti Päevaleht -sanomalehdillä on myös eri omistajuussuhde, osittainen ulkomaalaisomistus ja yksityisomistus (4.2.2). Aikaisemmin tutkielmassa mainitun Viron mediaa tutkineen Loitin mukaan lehdistössä vastuu julkaistujen uutisten ja tietojen oikeellisuudesta on mediaorganisaatioilla ja toimittajilla. Hänen mukaansa journalismilta on hävinnyt sen perinteisyys ja yhdistävä rooli (3.1). Edellisiä virolaisia kirjoituksia tarkasteltaessa tähän väitteeseen voidaan osittain yhtyä. Muistopäivää käsittelevissä artikkeleissa molemmissa lehdissä on havaittavissa melko neutraali asiatyyli.

Venäläisiin sanomalehtiin verrattuna perinteisyys ja yhdistävä rooli on selkeästi nähtävissä kielenkäytössä, jossa voidaan havaita me-henkisyys, kansaa yhdistävät tekijät ja symbolit. Tässä vaiheessa on kuitenkin tärkeää huomata, että kyseessä on ”iltapäivälehti” Komsomolskaja Pravda, joka perustuu paljolti sensaationhakuisuuteen (4.2.1). Komsomolskaja Pravda -lehdessä 8.5 julkaistussa ”*Спасибо Деду за Победу!!!*” (”Kiitos isoisälle Voitosta!”) artikkelissa voidaan havaita perinteisten arvojen kunnioittaminen kansallisen integraation luomisessa:

”С высоты прошедших десятилетий еще лучше становится видно, что пришлось пережить и с чем пришлось столкнуться нашим ветеранам, защитникам нашей Родины. По жестокости, по количеству жертв и масштабу разрушений этой войне нет равных в истории. В этот день мы склоняем головы перед всеми, кто не дожил до Дня Победы. В День Победы мы прикасаемся к обжигающей правде войны и понимаем, что на самом деле значит любить свою Родину, любить свою страну, любить свою землю” (Комсомольская правда, Никита Камышев, 8.5.2010).

Veteraanien muistoa kunnioitetaan ja heitä nimitetään isänmaan suojelejoiksi. Kirjoitus kehottaa kunnioittamaan heitä, jotka eivät eläneet tämänvuotisen Voitonpäivän juhlaan asti ja ymmärtämään, miltä tuntuu rakastaa omaa isänmaataan ja kotimaataan (родина, страна, земля). Samaten pyritään osoittamaan, kuinka sodan aikaiset julmuudet eivät ole yhdentekeviä asioita. Anthony D. Smithin määrittely nationalismista soveltuu tähän yhteyteen, jossa kansalliseen ryhmään kuulumisen tietoisuus, kansan rooli ja symboliikka korostuvat (2.1). Hellberg-Hirnin määrittelemä venäläinen symboliikka (kotimaa ja isänmaa) on nähtävissä toistamiseen samaisessa lehdessä. Venäläiseen kansalliseen identifiikaatioon kuuluu myös historian mainetkojen ja sankarillisuuden mainitseminen, jotka ovat toistuvasti havaittavissa suuren isänmaallisen sodan sotaveteraaneista kirjoitettaessa. Kirjoituksessa me-henkisyys, kansalaisten kehottaminen sodan todellisuuden ymmärtämiseen heijastaa Venäjän Voitonpäivän pyhästä merkityksestä nykyaikana.

Tallinnan Postimees lehdessä muistopäivänä julkaistussa artikkelissa ”*Hirvepargis peeti MRP aastapäeva miitingut*” (Hirvepark -puistossa pidettiin Molotov-Ribbentropin vuosipäivän kokous) on puolestaan havaittavissa vastaavaa venäläiselle kansalliselle diskurssille ja identifikaatiolle ominaista yhteisöllisyyttä. Tosin virolaisessa kansallisessa identifikaatiossa ja symboliikassa yhteisöllisyys yhdistetään positiiviselle identifikaatiolle ominaiseen eurooppalaisuuteen:

”Aprillis 2009 Euroopa Parlamendi poolt vastu võetud resolutsioonis «Euroopa südametunnistusest ja totalitarismist» kutsutakse EL liikmesriike tähistama 23. augustit kõigi totalitarismi- ja diktatuuriohvrite ühise mälestuspäevana” (Tallinna Postimees, Berit-Helena Lamp, 23.8.2010).

Tekstin mukaan huhtikuussa vuonna 2009 Euroopan parlamentissa hyväksytty päätöslauselma ”Euroopan omastatunnosta ja totalitarismista” mahdollistaa kaikkien EU:n jäsenvaltioiden kutsumisen 23.8. totalitarismin- ja diktatuurin uhrien muistopäivän viettämiseen. Loitin väitettä lehdistön yhdistävän roolin puuttumisesta voidaan tämän tekstin perusteella kyseenalaistaa. Huomio kiinnittyi myös siihen, että Tallinnan Postimees -lehdessä muistopäivä (totalitarismi ja -diktatuuriohvrite ühise mälestuspäev) on mainittu eri tavalla kuin Eesti Päevaleht – lehdessä (stalinismi ja natsismiohvrite mälestämise päev). Tässä voi olla taustalla lehtien eri tyyli ja linjaus, kuten voitiin todeta edellisellä sivulla.

Mediaa tutkineen Galina Zverevan väitettä (3.3) mukailleen Venäjällä kansallisessa mediassa sodan eri muotoja käytetään symboleina kansan yhdistämisessä ja positiivisen, kansallis-patrioottisen identiteetin rakentamisessa. Venäjän johtaviin asialehtiin kuuluvassa sanomalehti Izvestijassa käsitellään lyhykäisesti Voitonpäivää ja etenkin suuren isänmaallisen sodan merkitystä. Izvestija -lehden 7.5.2010 julkaistussa uutisotsikossa ”*В Москве на 9 мая будет раздаваться номер "Известий" 65-летней давности*” kerrotaan, kuinka lehti aikoo julkaista Voitonpäivänä historiallisen numeron Voitonpäivän 65 -vuotisjuhlan kunniaksi. 65 vuotta sitten julkaistu näköispainos käsittelee suuren isänmaallisen sodan voittoa. Tämän numeron julkistamisen taustalla on lehden mukaan veteraanien auttamiseksi syntynyt aktivistiliike ”Vanhempi sukupolvi” (Активисты движения помощи ветеранам "Старшее поколение"). Julkaisun tavoitteena on julkaisijoiden mukaan vahvistaa kansallista identiteettiä ja kollektiivista muistia:

”Он озаменовал для миллионов советских граждан окончание тяжелой и кровопролитной войны... Он хранит не только историю победы, но и дух народа-победителя. По словам устроителей, сегодня, "когда страна стоит на пороге нового прорыва, важно передать нынешнему поколению традицию побеждать". Память о Великой отечественной войне - это "залог того, что дух победы, дух гордости за страну и чувство патриотизма будут жить и передаваться из поколения в поколение", - добавили организаторы” (Известия, 7.5.2010).

Tekstissä kuvataan sodan voittamisen tärkeää merkitystä neuvostokansalaisille ja pitkäaikaisen, raskaan ja verisen sodan päättymistä. Historiallisen julkaisun tavoitteena on tekstin mukaan säilyttää voiton historia, mutta myös voittajakansan (народ-победителя) sielu sellaisena, kuin se on säilynyt nykypäivään asti. Voittamisen perinne pitää säilyttää, jotta maa (страна) kykenisi seuraavassa vastaavanlaisessa tilanteessa selviytymään ja voittamaan uudelleen. Suuren isänmaallisen sodan muisto on takuu siitä, että voiton henki, ylpeys maata kohtaan ja patriotismi säilyvät ja siirtyvät sukupolvelta toiselle. Izvestijan uutisointi aiheesta oli varsin asiatyylinen ja lehden varsinaista näkemystä uutisoinnissa ei voida suoranaisesti tarkastella, sillä artikkelissa oli lainattu suoria otteita historiallisen numeron julkaisijoiden lausumista. Voitonpäivän yhteydessä toisen maailmansodan mainitseminen suureksi isänmaalliseksi sodaksi kansallisten traditioiden mukaisesti on kuitenkin havaittavissa tässäkin venäläisessä lehdessä. Voidaan sanoa, että tämän tekstin taustalla väite kansallis-patrioottisesta identiteetin rakentamisesta on pätevä.

Tallinnan Postimees -lehdessä kommunikaation sisällön voidaan sanoa olevan kansallis-patrioottisen sävyn sijasta enemmänkin länsimaiden huomiota ja eurooppalaista yhteisöllisyyttä hakeva:

”Molotov – Ribbentropi pakti 71. aastapäeval tuleb tõdeda, et järeldused ja õppetunnid kogu Euroopale hukatuslikke tagajärgi toonud kokkuleppest on siiani suurel määral tegemata, seda eriti demokraatlikes lääneriikides. Murettekitav on fakt, et MRP 70. aastapäevast 2009 libiseti Läänes üle vaikides” (Tallinna Postimees, Berit-Helena Lamp, 23.8.2010).

Kirjoituksessa pohditaan, kuinka Molotov-Ribbentropin sopimuksen 71-vuotispäivänä sopimuksesta aiheutuneista koko Euroopalle tuhoisista seurauksista on vaiettu demokraattisissa länsimaissa. Tekstin mukaan huolestuttavaa oli se, että etenkin v. 2009 Molotov-Ribbentropin sopimuksen 70-vuotispäivänä, länsi ei ottanut asiaan kantaan millään tavalla. Tässä tekstissä oli havaittavissa eräs seikka, joka herätti huomiota. Tallinnan Postimees -lehdessä toimittaja Berit-Helena Lampin julkaisema artikkeli *”Hirvepargis peeti MRP aastapäeva miitingut”*, teksti on täysin identtinen Isänmaan ja Republican liiton (IRL) näkemyksen kanssa, joka julkaistiin samaisena päivänä aikaisemmin Postimees -lehden nettisivuilla otsikolla *”IRL: lääneriikides on järeldused MRPst siiani tegemata”* (IRL: länsimaissa Molotov-Ribbentropin sopimuksen seuraukset ovat toistaiseksi selvittämättä) Merike Tammin toimittamana. Tässä kirjoituksen näkemys ja linjaus on selkeästi nähtävissä ja se viittaakin Isänmaan ja Republican puolueen linjaan, joka on oikeistolainen (konservatiivi) puolue. Syy uutisoinnin ”lainaamiseen” voidaan saada Loitin väitteestä, jonka mukaan nettiuutiset ovat tuoneet uusia haasteita ammatilliselle journalismille. Rajattomat tilamahdollisuudet uutisoinnissa aiheuttavat sen, että journalistit kirjoittavat useita uutisia päivässä käyttäen erilaisia julkisia tietoja, kuten mainontaa ja muita verkkouutisia hyväkseen

mieluummin, kuin investoivat alkuperäisen journalismin kehittämiseen internetissä (Loit 2010, 29). Postimees -lehden sanotaan olevan poliittiselta linjaukseltaan keskusta-oikeistolainen, jolloin muistopäivän ja historian merkitys tuskin eroaa Isänmaan ja Republican puolueen näkemyksestä. Viron Isänmaan ja Republican puolueen näkemyksessä voidaan kuitenkin selkeästi nähdä kansallisia ja isänmaallisia piirteitä, sillä muistopäivänä halutaan nostaa esille historialliset tapahtumat ja niiden tuhoisat seuraukset Viron jouduttua osaksi Neuvostoliittoa.

Venäläisessä Komsomolskaja Pravdassa voidaan edellisen artikkelin tavoin havaita selkeästi tekstin taustalla vallitseva isänmaallinen näkemys ja poliittinen linjaus. 6.5.2010 julkaistussa venäläisen ekonomistin ja poliitikon Mihail Deljaginin haastattelussa ”*Михаил Делягин: «Все мы родом из Великой Отечественной!»*” (”Olemme kaikki kotoisin Suuresta isänmaallisesta sodasta!”) on tiivistettynä muistopäivän merkitys. Muistopäivästä kirjoitetaan seuraavasti;

”И нельзя забывать, что именно война окончательно сплывила нас в советский народ. 9 мая мы празднуем величайшую победу в истории нашей страны в том виде, в котором мы ее, эту свою страну, любим и знаем... и 9 мая — это день, который объединяет всех нормальных людей. Это действительно единственный день, когда весь мир по-настоящему един. Потому, что практически весь мир воевал с коричневой чумой” (Комсомольская правда, Михаил Делягин, 6.5.2010).

Haastattelussa Deljagin muistuttaa, kuinka ei saa unohtaa sitä, miten sota lopulta yhdisti venäläiset (”meidät”) neuvostoliittolaiseksi kansaksi. 9.5, Voitonpäivänä, juhlitaan Venäjän historian suurinta ja merkittävintä maan voiton juhlaa. Tekstissä korostuu kansallis-patrioottinen esitystyyli, kuten ”maa, jonka tiedämme ja maa, jota rakastamme”. Voitonpäivä yhdistää hänen mukaansa juurikin normaaleja ihmisiä. Tämän lausuman perusteella voidaan päätellä, että Voitonpäivän juhlaa ja sen merkitystä on myös kyseenalaistettu. Deljaginin mukaan Voitonpäivä ei ole yhtenäinen päivä ainoastaan Venäjällä, vaan myös muualla maailmassa. Hänen sanojensa mukaan koko maailma on tällöin yhtenäinen, sillä sodassa taisteltiin yhdessä natsveja vastaan. Tästä natsien vastaisesta taistelusta ja natsismista käytetään Venäjällä nimitystä ”коричневая чума”, jolla tarkoitetaan sananmukaisesti ”ruskeaa ruttoa” (fasismi ja 1900-luvun rutto). Mihail Deljaginin lausumia tarkasteltaessa on huomioitava hänen poliittinen taustansa lehden lisäksi.

Komsomolskaja Pravda on tunnetusti hallituksen ja vallalla olevan puolueen kannattaja, kun taas Deljagin on ”Kotimaa: Terve järki”, Партия ”Родина: здравый смысл” puolueen kannattaja. Deljagin toimii nykyisin tämän puolueen puheenjohtajana. Lähteen mukaan Kotimaan puolueen ideologiassa tärkeitä arvoja ovat sosialismi, kansallis-patriotismi ja sosiaalidemokratia. Mainittakoon vielä, että lähteen mukaan kyseinen puolue häviää jäsenmäärältään ainoastaan Yhtenäisen Venäjän

puolueelle (29.11.2011). Jäsenmäärän väitetään olevan suuri ja siksi onkin kyseenalaista, että tämä puolue on rekisteröimätön ja se ei voinut osallistua laisinkaan 4.12.2011 Venäjällä pidettyihin duuman vaaleihin (12.12.2011) Tekstin taustalla haastateltavan ideologia ja kansallis-patrioottisen identiteetin rakennusaineet (myös edellisten venäläisten artikkelien tavoin) ovat nähtävissä.

Molemmissa venäläisissä, Komsomolskaja Pravda –ja Izvestija –lehdissä, Voitonpäivä piti sisällään suuren isänmaallisen sodan ja fasismin vastaisen taistelun. Lehdissä korostuivat kansalliseen identifiikaatioon kuuluneiden symbolien lisäksi voiton henki, ylpeys, patriotismi, voittajakansa, veteraanit ja sankarillisuus. Myös Postimees ja Eesti Päevaleht –lehdet kirjoittivat muistopäivästä paljolti samantyyllisesti ja kirjoituksissa toistuivat samat aiheet, kuten Molotov-Ribbentropin sopimus, stalinismin ja natsismin, totalitarismin- ja diktatuurin uhrit ja Neuvostoliiton miehitys. Molemmissa venäläisissä lehdissä oli havaittavissa selkeästi isänmaallisuus kielellisten symbolien (родина, страна, земля) yhteydessä, kun taas virolaisissa lehdissä isänmaallisuuden lisäksi korostui selkeästi eurooppalaisuus. Virolaisissa lehdissä muistopäivän ajankohtaisuudesta muistutettiin kirjoittamalla Molotov-Ribbentropin sopimuksen vielä nykyaikanakin selvittämättömistä seurauksista, kun taas venäläisissä lehdissä ajankohtaisuutta painotettiin voittamisen perinteiden siirtämisellä tuleville sukupolville. Izvestijalla on vain vähän uutisointia ja historiikkaa toisen maailmansodan toukokuussa vietettävästä Voitonpäivästä Komsomolskaja Pravdaan verrattuna. Virolaisista verkkolehdistä ”Tallinna Postimees” on julkaissut artikkeleja Molotov-Ribbentropin sopimuksen muistopäivän viettämisestä, kun taas Eesti Päevaleht julkaisi ajankohtaan ja asiaan liittyviä artikkeleita, mutta ei kiinnittänyt itse muistopäivän tapahtumaan suurempaa huomiota. Venäläisiin ja virolaisiin kirjoituksiin viitaten voidaan sanoa, että muistopäivänä erityisesti isänmaallisia arvoja arvostavien puolueiden edustajien näkemysten kirjoittaminen oli molempien maiden lehdissä yleistä.

4.4 Fasismi vai totalitarismi – vapautus vai miehitys?

Seuraavaksi tarkastelen maiden kirjoituksissa esiintyviä vastakkaisia käsitteitä aatteista (fasismi ja totalitarismi) ja niihin liittyvistä historiantulkinnosta (vapautus ja miehitys). Nämä käsitteet yhdistyvät lehtien kirjoituksissa olennaisella tavalla. Fasismi-vapautus ja totalitarismi-miehitys käsitteet ovatkin jo tuttuja entuudestaan. Käsitteet ovat löydettävissä tutkielmassani venäläisestä ja virolaisesta historiantulkinnasta (2.4.1, 2.4.2). Tässä myös tutkimuksen teoriatausta on vaikuttanut

luvun toteuttamiseen (4.1.). Nämä käsitteet esiintyivät toistuvasti maiden historiankirjoissa, teoksissa ja selvityksissä. Mielenkiintoista on tarkastella, miten nämä käsitteet esiintyvät sanomalehtien kirjoituksissa ja miten niistä kirjoitetaan. Neuvostoliittolaiselle propagandalle oli ominaista käyttää fasismin käsitettä toisinajatteliijoista ja vihollisista. Fasismin yhteydessä puhutaan usein kansojen vapauttamisesta natsi-Saksan vallasta (fasismin). Virossa totalitarismin ja miehityksen käsitteet vakiintuivat valtion itsenäistyttyä. Totalitarismi yhdistetään neuvostoliittolaiseen järjestelmään, Stalinin kansallispolitiikkaan ja Viron kansaan kohdistuviin sortotoimenpiteisiin. Näillä kaikilla tarkoitetaan samalla Neuvostoliiton miehitystä, joka sai alkunsa v.1939 ja kesti useissa virolaisissa tulkinnoissa aina vuoteen 1991 asti. Seuraavissa analysoitavissa teksteissä on koodattu analyysiyksiköt (yhteenkuuluvuutta ilmaisevat tekstisegmentit), jotka ilmaisevat aatteesta ja historiantulkinnasta.

Ensimmäisessä Izvestijassa 7.5.2010 julkaistussa uutisessa ”*Российские дипломаты возложили венки у памятника советским воинам в Берлине*” (”Venäläiset diplomaatit laskivat seppeleitä neuvostosotilaiden patsaalle Berliinissä”) aate ja historiantulkinta yhdistyvät seuraavasti;

”В берлинском Трептов-парке находится знаменитый памятник Воину-Освободителю, изображающий советского воина с маленькой девочкой на руках. Памятник Воину-освободителю в Берлине - один из самых известных монументов в память о павших в борьбе против фашизма советских солдат во всем мире” (Известия 7.5.2010).

Tässä lyhyessä selostuksessa on huomattavissa Berliinissä sijaitsevan sotilaspatsaan nimittäminen ”*Sodan vapauttaja-patsaaksi*”. Venäläinen toisen maailmansodan historiantulkinta on nähtävissä patsaan kutsumanimessä. Neuvostoliiton oletetaan pelastaneen muut valtiot fasismilta ja natsismilta. Patsasta kutsutaan kirjoituksessa yhdeksi kuuluisimmista fasismin vastaisen taistelun muistoa kunnioittavaksi patsaaksi. Neuvostosotilaiden patsaita on eri puolilla maailmaa, ja tällä tavoin Venäjän historia on läsnä kaikkialla ikään kuin muistutuksena sen roolista toisessa maailmansodassa. Mielenkiintoinen on myös toinen Izvestijassa 25.5.2010 julkaistu uutinen ”*Львовские депутаты отказались от термина "Великая отечественная война"*” (”Lviv-kaupungin (Ukraina) edustajat kieltäytyivät nimityksestä ”Suuri isänmaallinen sota”). Uutisoinnissa mainitaan, kuinka Lvivin alueneuvoston edustajat kieltäytyvät Neuvostoliitossa ja Venäjällä käytetyn suuren isänmaallisen sodan termin käyttämisestä. 8-9.5 Iviviläiset aikovat viettää toisen maailmansodan uhrien muistopäivää. Lehden kirjoituksen mukaan Ukraina on katsonut joutuneensa niin saksalais-fasistisen ja ”moskovalais-kommunistisen” totalitaarisen järjestelmän uhriksi:

”...поминальные и скорбные мероприятия по чествованию украинцев, ставших жертвами немецко-фашистского и "московско-коммунистического" тоталитарных режимов”(Известия 25.5.2010).

Samalla kerrottiin Ukrainan halusta kieltää kaikki totalitaristiset, neuvostoaikaiset symbolit ja liput. Silmiinpistävä havainto oli myös lehden tyyli kirjoittaa puhutuista totalitaarisista järjestelmistä. Moskovalais-kommunistinen järjestelmä oli kirjoitettu lainausmerkkeihin, kun taas saksalais-fasistinen ilmaus on sellaisenaan. Izvestijassa Ukrainan historiantulkinta ei täten vastaa venäläistä näkemystä. Muistopäivän kuukautena juuri edellisen kaltaiset uutisoinnit ovat ylittäneet uutiskynnyksen Izvestija -sanomalehdessä. Baltian maiden lisäksi myös muut entiset neuvostotasavallat haluavat muistuttaa Venäjää historian uudelleenluomisesta. Berliinissä sijaitseva patsas on venäläisille tärkeä, ja sen merkitys halutaan pitää samanlaisena, kuin se oli Saksan demokraattisessa tasavallassa. Tätä väitettä vahvistaa Izvestijan artikkeli ”В Берлине осквернили памятник Воину-освободителю” (Berliinissä häpäistiin Sodan vapauttaja -patsasta), jossa patsaan töhrimisen yhteydessä kirjoitetaan vapauttaja-patsaasta, jota vartioitiin Berliinissä ympärivuorokautisesti DDR:n aikana (11.5.2010). Voitonpäivän viettämisen ajankohtana käsitellään luonnollisesti toiseen maailmansotaan liittyvää symboliikkaa ja sen merkityksiä. Lvivin päätös luopua Venäjälle elintärkeästä nimityksestä ylittää uutiskynnyksen, sillä Venäjä pitää edelleenkin itseään valtioiden vapauttajana. Nämä muistotilaisuuksiin liittyvät tapahtumat ovat Izvestija -lehdessä läheisesti ulkopolitiikkaan sidottuja, ja siksi ne myöskin ylittävät helposti uutiskynnyksen. Izvestijan kirjoituksissa Venäjän kanta muualla Euroopassa pidetyistä Voitonpäivän muistopäivän tilaisuuksista ei jäänyt epäselväksi. Sen sijaan entisten neuvostotasavaltojen yhteisestä ”protestoinnista” saadaan lisää vahvistusta seuraavasta artikkelista.

Toisen maailmansodan uhrien muistopäivänä, 23.8, julkaistussa Eesti Päevaleht -sanomalehden artikkelissa (s.46) kirjoitetaan lehdelle ominaiseen liberaaliin tyyliin Venäjän suhtautumisesta miehitys -väitteisiin:

”Venemaal reageeritakse ometi raevukalt igale viitele Nõukogude okupatsioonile Gruusias, Moldovas või Balti riikides, tihti isegi välisministeeriumi avalduse vormis. Veel aprillis võisime Putini-meelsest Venemaa suurimast päevalehest Komsomolskaja Pravda lugeda, kuidas kolm Balti riiki olevat vabatahtlikult N Liitu astunud” (Eesti Päevaleht, Heiki Suurkask, 23.8.2010).

Lehden mukaan Venäjällä reagoidaan raivokkaasti jokaiselle väitteelle Neuvostoliiton miehityksestä Georgiassa, Moldovassa tai Baltian maissa. Usein väitteisiin vastataan Venäjän ulkoministeriön toimesta. Artikkelissa Heiki Suurkask kirjoittaa varsin avoimesti, kuinka hänen mukaansa Putin -mielisessä Komsomolskaja Pravda -lehdessä Baltian maiden on todettu liittyneen

vapaaehtoisesti Neuvostoliittoon. Kirjoituksen tyyliin on havaittavissa katkeruutta ja voisi sanoa myös epätoivoa Venäjän näkemystä kohtaan. Grönholmin mukaan selviytymisen ja vieraasta vallasta vapautumisen teemat ovat keskeisiä näkökulmia Viron historiaan. Voidaan puhua myös kansakunnan eheytyksen teemoista, jotka edellyttävät myös uhrien ja sortajien nimeämistä (Grönholm 2011, 391). Liberaali media Virossa on mahdollistanut monimuotoisuuden ja vapaan sisällön markkinoilla, mutta tämä ei sulje pois mahdollisia poliittisia taustatekijöitä ja omistussuhteita Eesti Päevaleht -sanomalehden taustalla. Kuten s.42 (4.2.2) todettiin, Eesti Päevaleht -lehden sanotaan olevan suuntautunut Reformipuolueen linjaan, jolla on tärkeä merkitys nykyisessä poliittisessa päätöksenteossa. Puolueen nimityksestä voidaan päätellä, että puolueen tavoitteena on edistää uudistuksia. Lehden artikkelin perusteella yhtenä uudistuksen tavoitteena voidaan nähdä Venäjän myöntymisen uusien historiantulkintojen omaksumiseen. Suurimman kritiikin kohteena tässä tekstissä on kuitenkin Putin ja Venäjän ulkopoliittinen johto. Tässä kontekstissa kirjoittaja näkee, että miehityksen käsitettä voidaan käsitellä mahdollisesti vasta sitten, kun tämänhetkinen Venäjän poliittinen eliitti on murtunut. Huomionarvoista on myös se, että Komsomolskaja Pravda -lehteä pidetään varsin kontrolloituna ja hallitusta myötäilevänä päivälehtenä. Eesti Päevaleht -lehdessä esitetty näkemys ei ole täysin perätön, sillä Arutunyanin mukaan Komsomolskaja Pravda nauttii Kremlin suosiota. Tosin on huomioitava se, että lehdessä sallitaan myös hallituksen kritisointi (4.2.1).

Venäjän näkemys miehitys -väitteistä voidaan havaita seuraavista teksteistä, jotka on julkaistu Komsomolskaja Pravdan toimittamissa haastatteluissa, joissa on haastateltu historiatieteiden tohtoria Georgij Kumanevia ja poliitikko Mihail Deljaginia. Kyseessä on Komsomolskaja Pravdassa 5.5.2010 julkaistu artikkeli ”*Сталин посмотрел испуганно и спросил: «Что вы от меня хотите?»*” (“Stalin katsoi pelästyneesti ja kysyi: Mitä te minusta haluatte?”). Suuri isänmaallinen sota ja Stalin saivat palstatilaa kyseisessä artikkelissa, jossa on ote kirjailija Jelena Zolin kirjasta ”Победа любой ценой”, ”Voitto hinnalla millä hyvänsä”. Lehden artikkeli käsittelee kirjan haastattelua, jossa haastateltiin historiatieteiden tohtoria, akateemikkoa, Georgij Kumanevia. Mihail Deljaginin haastattelu on sama, jota käsiteltiin jo aikaisemmassa luvussa.

Haastattelujen edetessä, haastateltavien kerronnassa esiintyy useasti suuren isänmaallisen sodan historiankertomukselle ominainen termistö;

”Во время Великой Отечественной войны, после освобождения Смоленска, были обнаружены массовые захоронения расстрелянных польских офицеров...” (Комсомольская правда, 5.5.2010, Георгий Гуманев, подготовила Даря Завгородная)...

ja samoin seuraavana päivänä julkaistussa Mihail Deljaginin haastattelussa:

”...Мы все знаем, как пленных провели по Садовому кольцу 18 июля 1944 года, после освобождения Минска...” (Комсомольская правда, Михаил Делягин, 6.5.2010).

Historiankertomuksessa valtioiden vapauttamisen teemaa voidaan pitää yhteiskunnallisen, julkisen keskustelun normina ja käytäntönä. Kuten voitiin todeta venäläisestä toisen maailmansodan historiantulkinnasta, sodan voittajana Neuvostoliitto oli oikeutettu saamaan entiset alueensa takaisin. Historiankirjoituksessa toisen maailmansodan sotakuvauksessa käytetään Saksan miehittämistä valtioista ”освобожден” (vapautettu) termiä (2.4.1). Yksi 4.5.2010 Komsomolskaja Pravdassa julkaistu artikkeli ”Фашисты считали, что в душегубках умирать легко” (“Fasistit katsoivat, että kaasukammioissa on helppo kuolla”) on omistettu kokonaan fasistien tekemille kauheuksille ja tuhoille Venäjän Krasnodarissa (Веронова 2010). Tässäkin yhteydessä voidaan soveltaa Grönholmin väitettä siitä, miten uhrien ja sortajien nimittäminen on edellytys kansakunnan eheyttämiseksi (Grönholm 2011, 391). Artikkelissa kollektiivisen muistin rekonstruktioilla on tärkeä tehtävä. Muistopäivän lähestyessä muistutetaan toisen maailmansodan aikaisista kauheuksista sekä fasismin tuhoista ja vaaroista. Uhrien lukumäärän ja ihmisten surmaamistapojen mainitseminen lisäävät uhri -statusta. Artikkelin tarkoituksena on muistuttaa, miten Neuvostoliitto voitti fasismin ja pelasti Euroopan aatteen leviämiseltä. Venäjällä fasismin ja vapautuksen käsitteet ja historiankerronta eroavat täysin virolaisesta tulkinnasta, joka voidaan havaita seuraavassa virolaisessa artikkelissa.

71-vuotisen Molotov-Ribbentropin sopimuksen ja stalinismin ja natsismin uhrien muistopäivänä julkaistussa Tallinnan Postimees-lehden artikkelissa (joka on Viron Isänmaan ja Respublican liiton näkemys) on havaittavissa selkeä suhtautuminen Molotov-Ribbentropin sopimukseen. Molotov-Ribbentropin sopimuksen käsitteeseen sisältyy myös miehityksen ja totalitarismin käsitteet:

”Kahekümnenda sajandi inimvaenulikku pärandit väljendab kõige kontsentreeritumalt ajaloo kahe massimõrvari – Stalini ja Hitleri – vahel 23. augustil 1939 sõlmitud pakt. Selle kuritegeliku tehingu vahetuks tulemuseks oli Ida-Euroopa jagamine kahe totalitaarse ja ekspansiivse diktatuuri vahel ja inimkonna ajaloo hävituslikuma sõja alustamine. Ikka ja jälle tuleb teadvustada tõsiasi, et maailmasõja vallandamiseks läks vaja kaht samamoodi mõtlevat partnerit” (Tallinna Postimees, Berit-Helena Lamp, 23.8.2010).

Tekstissä kirjoitetaan, kuinka kahdenkymmenen vuosisadan ihmisvihamielistä perintöä edustaa kahden massamurhaajan, Stalinin ja Hitlerin välinen Molotov-Ribbentropin sopimus. Samaten

kerrotaan, kuinka tämän rikollisen tapahtuman myötä Itä-Eurooppa jakautui kahden totalitaarisen ja ekspansiivisen diktatuurin kesken, jolloin aloitettiin myös ihmiskunnan historian tuhoisin sota. Isänmaan ja Respublican puolueen mukaan pitää *toistuvasti* tiedostaa se tosiasia, että maailmansotaan lähti kaksi samalla tavoin ajattelevaa kumppania. Mielestäni tällä virkkeellä halutaan tietoisesti ottaa esille Hitlerin lisäksi myös Stalinin hirmuteot, joita ei ole esim. Venäjällä käsitelty julkisesti. Tämän vuoksi on käytetty ilmaisua ”toistuvasti”. Tässä tekstissä Stalin ja Hitler nähdään sortajina ja Itä-Eurooppa uhrina. Kuten jo tutkielman alussa todettiin, virolaisissa historiantulkinnossa ja Viron virallisen historiantulkinnan mukaan Molotov-Ribbentropin sopimusta pidetään epäoikeudenmukaisena ja maiden välisiä sopimuksia rikkoneena sopimuksena (2.4.2).

Fasismien ja vapautuksen käsitteet esiintyivät Izvestijassa, jossa uutisoitiin venäläisistä diplomaateista Berliinissä sodan vapauttaja-patsaalla sekä Ukrainassa Lvivin alueneuvoston päätöksestä kieltää suuren isänmaallisen sodan termin käyttö. Kommunistisen järjestelmän rinnastamista totalitaristiseksi järjestelmäksi saksalais-fasistisen järjestelmän tavoin vieroksutaan, joka on nähtävissä lehden tyyliä kirjoittanut käsite lainausmerkkeihin. Venäjän virallinen historiantulkinta ei näe totalitarismia oman maansa historiassa. Lehden kirjoituksissa korostuu päinvastaisesti vapauttamisen teema. Molemmat uutiset voidaan luokitella ulkopoliittisiksi uutisaiheiksi, joiden tarkoituksena on muistuttaa Venäjän roolista voittajana ja vapauttajana toisessa maailmansodassa. Eesti Päevaleht -verkkolehdestä korostuu kirjoituksen suora tyyli, jossa kritisoidaan Venäjän poliittista eliittiä ja johtavaa päivälehteä suhtautumisesta entisten neuvostotasavaltojen miehitys-väitteisiin. Venäjän reagointi väitteisiin nähdään aggressiivisena ja puolueellisena. Päivälehden artikkelin mukaan Venäjän johtava, hallitusta myötäilevä päivälehti näkee Baltian maiden liittyneen vapaaehtoisesti Neuvostoliittoon. Tutkielman alussa (2.4.1) käsiteltiin venäläisiä toisen maailmansodan historiantulkintoja, joissa oli havaittavissa myös tämä näkemys. Eesti Päevaleht -lehden kirjoituksesta voidaan havaita, että kirjoittaja ihmettelee Venäjän muuttumatonta näkemystä.

Komsomolskaja Pravdan haastatteluissa fasismi ja vapautuksen teema on samoin tavoin nähtävissä kuin Izvestijassa. Izvestijassa painottuu kuitenkin enemmän käsitteiden ilmestyminen ulkopoliittisten aiheiden yhteydessä. Izvestija keskittyykin enemmän poliittisiin aiheisiin. Komsomolskaja Pravdassa käsitteet esiintyvät haastattelujen ja historiallisten tapahtumien kerronnan yhteydessä. Juuri tässä voidaan soveltaa Arutunyanin käsitystä kyseisten lehtien eroavaisuuksista. Hänen mukaansa Izvestijan kaltaisissa laatu-julkaisuissa huomio on keskitetty

yhteiskunnallisten asioiden analysointiin ja ajankohtaisten asioiden käsittelyyn, kun taas Komsomolskaja Pravdan kaltaisissa laajalevikkisissä aikakauslehdissä panostetaan enemmänkin mm. huomion herättämiseen ja viihteeseen (4.2.1). Tallinnan Postimees-lehdessä totalitarismin käsite esiintyy Molotov-Ribbentropin sopimuksesta kirjoitettaessa. Eesti Päevaleht-lehdessä miehityksen käsite korostuu venäläisen historiantulkinnan ja poliittisten tahojen kritisoinnin yhteydessä. Molempien virolaisten lehtien kirjoitusten (joiden taustalla on IRL ja toimittaja Suurkask) voidaan todeta kritisoivan venäläistä historiantulkintaa ja poliittista johtoa. Molemmissa kirjoituksissa kirjoitetaan avoimesti Venäjän näkemyksestä ja totalitaarisesta järjestelmästä, johon voidaan soveltaa Loitin väitettä siitä, että kyseisten lehtien sisällöissä ei ole yleisestikään suuria eroavaisuuksia (4.2.2). Aatetta ja historiantulkintaa käsiteltäessä venäläisillä ja virolaisilla lehdillä oli omat erilaiset näkemyksensä, mutta maiden sisällä johtavien lehtien kirjoitukset eivät juurikaan eronneet toisistaan.

4.5. Venäläisyys ja eurooppalaisuus

Venäläisistä ja virolaisista kirjoituksista voidaan selkeästi erottaa omaksi luvukseen myös molempien maiden kirjoituksista havaittava kansallinen tietoisuus ja kansallinen identiteetti. Tämän luvun tarkoituksena on selvittää, miten kansallinen tietoisuus ilmenee maiden kirjoituksissa ja miten siitä kirjoitetaan. Luvussa 4.3 olen käsitellyt venäläistä ja virolaista positiivista ja negatiivista identifikaatiota, ja sitä, mitkä asiat toimivat edellytyksinä näille identifikaatioille. Tässä luvussa saattavat toistua identifikaatioille ominaiset edellytykset, mutta ero on siinä, miten ja missä yhteydessä lehdet ilmaisevat kansallisuudesta. Voidaanko teksteistä havaita mahdollisesti valtion poliittinen ja kansainvälinen identiteetti ja kansakunnan tapa, jolla yksilöt identifioituvat kansaan tai valtioon? Selvää on ainakin se, että historian käsittely määrittelee identiteetin joko kansalliseksi tai kansainväliseksi.

Venäläisyyteen kuuluvat vallan legitimitetin symbolit (2.2.) toistuvat molemmissa venäläisissä lehdissä. Komsomolskaja Pravdan kirjoituksissa vallan legitimitetin symbolit, kuten ”*родина*” ja ”*народ*” toimivat patriottisina ilmauksina useimmiten toisen maailmansodan historiallisten tapahtumien poikkeavia tulkintoja vastaan. Komsomolskaja Pravdassa kirjoitukset on selkeästi suunnattu totutusta näkemyksestä poikkeaville tulkinnoille. Seuraavat tekstikatkelmat Mihail Deljaginin haastattelusta ja venäläisen diplomaatin puheesta Latviassa voidaan tulkita tiukaksi kannanotoksi ja venäläisyyden puolustamiseksi:

”И нельзя забывать, что именно война окончательно сплывила нас в советский народ. И мы все родом из Великой Отечественной...И люди, которые говорят, что советская история не является российской, не является русской, хотят откреститься даже не от своего прошлого”
(Комсомольская правда, Mihail Deljagin, 6.5.2010).

”...мир пытается героизировать нацистов...”(Комсомольская правда, Ниэле Стабингите, 10.5.2010).

Tekstin kohdassa (”и нельзя забывать”) Deljagin korostaa, että sodan merkitystä neuvostoliittolaisen kansan yhdistäjänä ei saa unohtaa. Suuressa isänmaallisessa sodassa on venäläisyyden historialliset juuret. ”И мы все родом из Великой Отечественной” voidaan tulkita myös vastaukseksi niille tulkinnoille, joissa kyseenalaistetaan suurta isänmaallista sotaa. Tekstin sisällössä voidaan nähdä venäläisyys ja neuvostoliittolaisuus. Tekstissä kritisoidaan ajatuksia ja näkemyksiä kansallisesta kuulumattomuudesta. Tässä tekstissä on havaittavissa Smithin määrittely kansallisuusidentiteetin edellytyksistä, joihin luetaan kuuluviksi yhteinen nimi, myytti alkuperäisyydestä ja historialliset muistot (2.2). Deljagin näkee kansallisuuden, tässä venäläisyyden ja neuvostoliittolaisuuden, samana. Näkemystä ei voi moittia, sillä Neuvostoliiton historia on olennainen osa nykyaikaista Venäjää ja Venäjän historiaa. Samaten Zassoursky totesi 2000-luvun vallitsevasta mediamallista, jonka taustalla on sosiaalisen yhteisön yhteinen unelma mahtavasta Venäjästä (3.3.). Toisaalta voidaanko Venäjä yhdistää Neuvostoliittoon, sillä myös Venäjä on entinen neuvostotasavalta ja nykyään itsenäinen valtio?

Venäläisen diplomaatin lausuma Latviassa on mielestäni vielä tiukempi ja selkeämpi argumentti erilaisia näkemyksiä vastaan. Lausuma pitää tässä yhteydessä yhdistää kontekstiinsa. Kyseessä oli 10.5.2010 julkaistu uutinen *”Двести метров «Марша Мира» в столице Литвы под крики ряженых «лесных братьев»* (”200 metrin mittainen ”Rauhan marssi” naamioitujen ”metsäveljien” huutojen raikuessa taustalla”), jossa kerrotaan, kuinka Latviassa venäläiset veteraanit eivät pelänneet muistopäivänä järjestetyn rauhan marssin aikana neuvostoaikaisten symbolien näyttämistä niiden kiellosta huolimatta. Tapahtumassa olivat lehden mukaan osallisena niin fasismin voittamisen kannattajat kuin vastustajatkin. Haudoilte oli kokoontunut paljon ihmisiä. Kuvatekstissä mainitaan, kuinka marssiin osallistuneet kunnioittavat kuolonuhreja, jotka saivat surmansa fasismin vuoksi. ”Metsäveljien” ja ”fasismin kannattajien” läsnäolo koettiin lehden uutisessa ja voitonpäivän muistotilaisuudessa yleisenä (koko maailman) hyökkäyksenä Venäjää vastaan (мир пытается героизировать нацистов) (maailma yrittää tehdä natsista sankareita). Metsäveljet oli neuvostomiehistä vastustava vastarintaliike toisen maailmansodan aikana Baltian maissa. Entisten neuvostotasavaltojen vastakkaiset näkemykset tulkitaan natsien puoltamiseksi.

Polttava kysymys onkin, mitä olisi voinut tapahtua, jos Neuvostoliitto ja liittoutuneet olisivat hävinneet sodan Saksaa vastaan?

Venäläisissä sanomalehtien artikkeleissa ja uutisoinneissa ei voida aina sanoa olevan kyse venäläisyydestä. Voidaan puhua myös ”euraasialaisuudesta”. Izvestija-sanomalehdessä 11.5.2010 julkaistu artikkeli ”*В Берлине осквернили памятник Воину-освободителю*” (Berliinissä häpäistiin Sodan vapauttaja-patsasta) viittaa venäläisen historiantulkinnan (jota tarkastelen vielä luvussa 4.7) lisäksi myös Itä-Euroopan (ja Keski-Aasian) maihin, kuten Valko-Venäjään ja Ukrainaan:

”Произошло это за несколько часов до торжественного мероприятия у памятника, в котором приняли участие ветераны Великой Отечественной войны, живущие в Германии, а также их товарищи по оружию из России, Украины и Белоруссии, специально приехавшие в немецкую столицу. На время торжества организаторы закрыли надпись, оскорбляющую память советских воинов, плакатом со словами ”Мы победили вместе” (Известия, 11.5.2010).

Tekstissä ilmaus ”товарищи по оружию из России, Украины и Белоруссии” (asetoverit Venäjältä, Ukrainasta ja Valko-Venäjältä) kertoo tässä kontekstissa entisten neuvostotasavaltojen yhteistyöstä. Nykyään Ukrainan ja Venäjän tämänhetkiset suhteet ovat tunnetusti huonot. Izvestijassa uutinen patsasta ja neuvostosotilaiden muistoa häpäisevästä kirjoituksesta: ”Мы победили вместе” (Voitimme yhdessä), on omiaan korostamaan aikanaan Neuvostoliitolle ominaisesta yhteisöllisestä ajattelusta. Artikkelissa mainittu neuvostosotilaiden muistoa loukkaava kirjoitus herättää kysymyksiä siitä, ketkä ovat olleet kirjoituksen takana. Voidaan olettaa, että kirjoituksen taustalla ovat voineet olla yhdessä Neuvostoliiton kanssa sotineiden liittoutuneiden maiden edustajia tai juurikin entisten neuvostotasavaltojen ja toisen maailmansodan aikana akselivaltojen miehittämien maiden (esim. Puolan) kansalaisia, jotka jatkoivat taistelua Natsi-Saksaa vastaan maanpakolaishallitusten ja vastarinnan muodossa? (21.1.2012). Saksassa myös puolalaisten ja entisen Neuvostoliiton alueelta tulleiden paluumuuttajien määrä on suuri. Venäläisen lehden mukaan kyseessä on joka tapauksessa loukkaava kannanotto. Neuvostoliiton (ja juurikin Venäjän) roolia sodassa ei haluta aliarvioida ja veteraanien kunnioitusta pidetään ensisijaisen tärkeänä. Venäjä hakee ja pyrkii luomaan yhteisöllistä ajattelua vetoamalla maansa historiaan, jota voidaan vahvistaa tutkielman alussa esitetyillä useilla perustelluilla väitteillä (2.2). Tähän voidaan lisätä myös Vladimir Putinin esittämä ajatus v. 2011 Euraasian liitosta, johon liitettäisiin Itä-Euroopan ja Keski-Aasian maita (entisiä neuvostotasavaltoja) (Marin 2011). Euraasian liitto voidaan nähdä vastavoimana Euroopan Unionille ja siinä voidaan nähdä vivahteita vanhan järjestelmän palauttamisesta. Voisiko tässä yhteydessä Hellberg-Hirnin mainitsema

ihanneyhteiskunta –ajattelun paluu olla mahdollinen? Tässä yhteydessä on havaittavissa ainakin historian kiertokulun ominaisuus ja ihanteellisen tulevaisuuden luominen venäläisessä kansallisuusajattelussa (2.2).

Virolaisten lehtien kirjoituksia tarkasteltaessa voidaan nähdä päinvastaisesti pyrkimyksiä ja suuntauksia eurooppalaisuuteen ja länsimaalaisuuteen. Virolaisessa Tallinnan Postimees-lehdessä Viron Isänmaan ja Respublican puolueen voidaan sanoa suoranaisesti riemuitsevan muistopäivän tunnustamisesta Euroopassa:

”Aprillis 2009 Euroopa Parlamendi poolt vastu võetud resolutsioonis «Euroopa südametunnistusest ja totalitarismist» kutsutakse EL liikmesriike tähistama 23. augustit kõigi totalitarismi- ja diktatuuriohvrite ühise mälestuspäevana. Eesti valitsus ja Riigikogu otsustasid juunis 2009 esimestena EL-s selle üleskutse seadustada. ..Kuna 23. august on nüüd saavutanud üle-Euroopalise mõõtme, siis teeme ettepaneku hakata seda päeva tähistama Vabaduse väljakul... ” (Tallinna Postimees, Berit-Helena Lamp, 23.8.2010).

Tekstin mukaan huhtikuussa v. 2009 Euroopan parlamentissa hyväksytty päätöslauselma ”Euroopan omastatunnosta ja totalitarismista” mahdollistaa kaikkien EU:n jäsenvaltioiden kutsumisen 23.8 totalitarismin ja diktatuurin uhrien muistopäivän viettämiseen. Viron hallitus ja parlamentti päättivät ensimmäisinä laillistaa tämän vetoomuksen. Kirjoituksessa ehdotetaan nyt, kun kyseinen päivä on saanut myös eurooppalaisen ulottuvuuden, muistopäivää voitaisiin viettää Vapauden aukiolla, jossa esiintyisivät Viron pääministeri tai presidentti sekä kansalaisyhteiskunnan edustajia. Vapaussodan muistomerkin juurelle laitettaisiin seppeleit. Tämä Isänmaan ja Respublican puolueen kirjoitus on selkeä esitys (kutsu) Euroopan Unionille yhdistymisestä entisten neuvostotasavaltojen kanssa. Venäjän ulkopolitiikassa vieroksutaan entisten neuvostotasavaltojen halua suuntautua Eurooppaan. Esimerkiksi Euroopan Unioni (Baltian maat) ja entiset neuvostotasavallat (Ukraina ja Georgia) ovat saaneet Venäjän ulkoministeriön 28.12.2011 julkaistussa ihmisoikeusraportissa paljon moitteita harjoittamastaan politiikasta (МИД, 28.12.2011). Myös ETYJ:n vaalitarkkailijoiden sijoittaminen Venäjälle viimeisten duuman vaalien aikana, heikentää osaltaan Venäjän ja Euroopan Unionin välisiä suhteita. Tämäkin voi toimia yhtenä edellytyksenä Euraasian liiton perustamiselle.

Samassa virolaisessa artikkelissa on vielä parempi kohta, jossa näkyy selkeämmin Viron puolueen pyrkimys herättää keskustelua länsimaissa. Ennen seuraavaa otetta, kyseisessä tekstissä kirjoitettiin länsimaista, jotka eivät ole julkisesti käsitelleet tai ottaneet kantaa Molotov-Ribbentropin sopimuksen seurauksiin. Myös Suomi on otettu mukaan kirjoitukseen:

”... Et luua eelkõige MRP vahetuile ohvritele – Poolale, Balti riikidele, Soomele ja Rumeeniale – kindlad tagatised selliste sobingute kordumise vastu tulevikus, on vajalik meie kõigi sihikindel uurimis- ja selgitustöö, millele iseäranis pakti läbi kannatanud riikide valitsused peavad niihästi poliitiliselt kui aineliselt kaasa aitama” (Tallinna Postimees, Berit-Helena Lamp, 23.8.2010).

Tekstissä korostetaan, kuinka tärkeää olisi kaikille Molotov-Ribbentropin suoranaisille uhreille, Puolalle, Baltian maille, Suomelle ja Romanianle, tehdä määrätietoista tutkimus ja -selvitysyhteistyötä vastaavien tapahtumien toistumista vastaan tulevaisuudessa. Erityisesti sopimuksesta kärsineiden maiden hallitusten on autettava toisiaan sekä poliittisesti että aineellisesti. On erittäin mielenkiintoista, että Suomi mainitaan tekstissä liittyen MRP:n selvitysyhteistyöhön. Tämä herättää kiinnostavia kysymyksiä puolueen pyrkimyksistä ja näkemyksestä Suomen roolista mahdollisessa yhteistyössä.

Miksi puolue pitää vielä nykypäivänä tärkeänä v. 1939 tehdyn sopimuksen seurauksien selvittämistä? Tässä kontekstissa mielestäni on kyse Viron ulkopoliitikasta ja turvattomuuden tunteesta. Viron ulkopoliitikka on vielä nuorta ja Viron luodessa kansallista identiteettiään, se pyrkii vielä enemmän kansainvälisen identiteetin luomiseen. Euroopan Unionin jäsenyys on antanut Virolle mahdollisuuden muiden Baltian maiden kanssa vaatia turvallisuus ja -selvitysyhteistyötä ulkopoliittisiin tarkoituksiin. Sopimuksen selvittämisen halu selittyy myös Ralph Tuchtenhagenin väitteellä yhteisestä muistista, johon voidaan mainita kuuluvan olennaisena osana Viron alueen ja kansan tasapainoisuuden sekä jatkuvuuden säilyttäminen ja suojeleminen (2.2). Artikkelissa ja Isänmaan ja Respublican puolueen näkemyksessä eurooppalaisuus voidaan nähdä eräänlaisena Viron turvallisuuden takeena. Virolle Molotov-Ribbentropin sopimus on äärimmäisen tärkeä, ja se on noussut muistopäivän ajankohtana virolaisen lehdistön kirjoitusten otsikoihin toistuvasti. Kuten todettua, sopimuksen mainitsemisen yhteydessä Viro haluaa, että sen seuraukset tunnustetaan. Virolaisten iloksi länsimaiden mediassa on mainittu MRP-sopimus, jonka seurauksena toinen maailmansota katsotaan alkaneeksi:

”Teine maailmasõda sai sütiku just Molotovi-Ribbentropi paktist, tunnistab uudiste-agentuur Associated Press. Prantsuse ajaleht Le Figaro on olnud juba kaks aastat täis artikleid MRP kohta. BBC kirjeldas mullu MRP-ga seotud ideoloogilisi vaidlusi, kuid näitas pakti tõukena, mis päästis valla maailmasõja. Wikipedia kirjeldab detailides, kuidas MRP viis Teise maailmasõja puhkemiseni, venekeelses Wikipedias on avaldatud Poola jagamise lõpule viinud N Liidu ja hitlerliku Saksamaa sõp-ruse ja piiri leping 28. septembrist 1939” (Eesti Päevaleht, 23.8.2010)

Tekstissä mainitaan länsimaiset tiedotusvälineet, kuten sanomalehdet ja uutistoimistot, jotka ovat käsitelleet Molotov-Ribbentropin sopimusta ja sen merkitystä toisen maailmansodan aiheuttajana. Näihin länsimaisiin tiedotusvälineisiin luetaan kuuluviksi Yhdysvaltain Associated Press,

ranskalainen sanomalehti Le Figaro, brittiläinen BBC ja wikipedia. Myös venäjänkielinen wikipedia on mainittu listassa, tosin venäjänkielisessä wikipediassa on tekstin mukaan kirjoitettu Puolan jakautumiseen johtaneesta Neuvostoliiton ja Saksan välisestä ystävyyssoituksesta 28.9.1939. Mielestäni tässä kontekstissa on kyse kansainvälisen identiteetin luomisesta ja kansakunnan tavasta identifioitua osaksi Eurooppaa ja länsimaita.

Komsomolskaja Pravdassa venäläisyys voitiin havaita kirjoituksissa, joissa käsiteltiin Neuvostoliiton ja voitonpäivän historiallista merkitystä vastauksena erilaisille näkemyksille. Venäläisyys (neuvostoliittolaisuus) korostui kansallisten symbolien ja nykyajan poliittiselle retoriikalle ominaisten sanontojen käyttämisellä. Tallinna Postimees-lehdessä Eurooppaan kuulumisen koetaan tärkeäksi, mutta Isänmaan ja Respublican puolueen sanoin Euroopan sisällä on tehtävä vielä enemmän työtä turvallisuuden takaamiseksi. Venäjä koetaan uhaksi ja Viro etsii eurooppalaisia yhteistyökumppaneita uhan torjumiseksi. Izvestijassa kansalliseen ryhmään kuulumisen tietoisuus voidaan ulottaa venäläisyyttä pidemmälle Venäjän ulkopoliittikkaan läheisesti liittyvien tapahtumien kerronnassa. Eesti Päevaleht-lehdessä eurooppalaisuus korostui samalla tavalla kuin Tallinnan Postimees-lehdessä. Molemmista lehdistä välittyi positiivisuus ja toiveisuus Euroopan Unionia ja länsimaita kohtaan. Venäläisissä lehdissä on havaittavissa enemmänkin kansallista kuin kansainvälistä tietoisuutta, kun taas virolaisissa lehdissä on selkeästi enemmän havaittavissa kansainvälinen tietoisuus. Molempien lehtien näkemysten taustatekijöiden perusteella voidaan puhua perustellusti myös valtion poliittisesta identiteetistä.

4.6 Stalin: Johtaja vai murhaaja?

Toisen maailmansodan muistopäivänä molempien maiden lehdistön kirjoituksissa on noussut väistämättömästi esiin yksi kaikkien aikojen kuuluisimmista johtohahmoista. Kyseinen johtohahmo, (joka on toiminut aineiston keruussa yhtenä tekstisegmenttinä) ilmaisee yhteenkuuluvuudesta, jolla on tärkeä merkitys molempien maiden historiassa (4.1.1). Stalin on tunnettu maailmassa Neuvostoliiton kaikkien aikojen kuuluisimpana ja armottomimpana johtajana. Stalin jakaa maailmalla surullisen kuuluisan maineen yhdessä Hitlerin ja muiden sortotoimia harjoittaneiden johtohahmojen kanssa. Hirmuteoistaan huolimatta Stalin jakaa yhä vahvoja mielipiteitä puolesta ja vastaan. Neuvostoliitossa häntä pidettiin sankarina ja useimpien venäläisten tulkintojen mukaan on todettu, että ilman häntä toista maailmansotaa ei olisi voitettu. Nykyaikana Venäjällä Stalinista puhuminen herättää ristiriitaisia tunteita, johon palaan myöhemmin luvun edetessä. Mielenkiintoista on se, että vuonna 2008 järjestetyssä ”Imja Rossija” (”Venäjän nimi”) kansanäänestyksessä Stalin sijoittui kolmanneksi häviten täpärästi Aleksanteri Nevskille ja Pjotr Stolypinille. Stalin sai äänestyksessä yli puoli miljoona ääntä yhdessä voittajakaksikon kanssa ja ero voittajiin ei ollut suuri (2.2.2012).

Virossa julkinen keskustelu Stalinista on varsin avointa, ja keskustelussa käsitellään lähes aina Stalinin sortotoimenpiteitä. Virossa on tehty paljolti historiantutkimusta Staliniin liittyen. Virossa Stalinin tutkimus kohdistuu kansallisen politiikan toteuttamiseen ja ihmisoikeusrikkomuksiin. Venäjällä on tehty paljon tutkimusta liittyen Staliniin ja myös niissä Stalinin teot on tulkittu kansainvälisten ihmisoikeuksien vastaisiksi (2.4.1). Venäjällä julkisessa keskustelussa ja etenkin

lehdistössä Stalin ei kuitenkaan saa yhtä paljon huomiota, kuin esim. Viron lehdistössä. Maiden julkisen keskustelun taustalla voidaan nähdä valtioiden viralliset historiantulkinnat (2.4.1, 2.4.2.). Stalinista käytävää julkista keskustelua tarkastellaan seuraavaksi vain kahdesta lehdestä, Komsomolskaja Pravda ja Eesti Päevaleht -lehdestä. Izvestija ja Postimees -lehdessä Stalinia oli käsitelty muistopäivän kuukausina todella niukasti tai ei ollenkaan. Komsomolskaja Pravda ja Eesti Päevaleht voidaan luokitella molemmat ”iltapäivälehdiksi”, ja ne eroavat edellisistä hieman sisällöltään ja uutisointitasoltaan. Ehkä nimenomaan näissä lehdissä Stalin nähdään tärkeänä ja ajankohtaisena, ja ennen kaikkea lukijoiden huomiota herättävänä aiheena.

Alkuperäisaineiston perusteella Stalinia käsittelevää julkista keskustelua voidaan pitää ikään kuin Komsomolskaja Pravdassa haastatellun historioitsijan, Georgij Kumanevin ja Eesti Päevaleht -lehden toimittajan, Heiki Suurkasken, välisenä vuoropuheluna. Kyseessä ovat artikkelit ”*Сталин посмотрел испуганно и спросил: ”Что вы от меня хотите?”* (Stalin katsoi pelästyneesti ja kysyi: Mitä te minusta haluatte?) ja ”*Kommentaari: 2010 on Stalini langemise aasta*” (”2010 on Stalinin tappion vuosi”). Analyysissa yhdistyvät analyysi ja synteesi ja luokittelun toteuttaminen perustuu vertailuun (4.1.1). Olen ottanut mukaan myös yhden otteen Mihail Deljaginin haastattelusta, jota pidän tärkeänä juuri tämän luvun kannalta. Komsomolskaja Pravdan artikkelissa käsitellään Stalinin roolia juuri ennen toisen maailmansodan syttymistä ja toisen maailmansodan aikana. Eesti Päevaleht-lehden artikkelissa Stalin mainitaan aina stalinismin ja natsismin uhrien muistopäivän ja Venäjän nykyisen valtion ja poliittisen johdon kritisoinnin yhteydessä. Ensimmäiseksi voidaan verrata Stalinin toimia käsitteleviä kohtia ennen toisen maailmansodan syttymistä. Kumanev kertoo Komsomolskaja Pravdan artikkelissa, kuinka Stalin yritti kaikin keinoin estää sodan syttymisen. Stalin kielsi saksalaisten lentokoneiden ampumisen, ja hän oli täysin varma siitä, että Hitler ei hyökkäisi Neuvostoliittoon ennen kuin Saksa on valloittanut Iso-Britannian:

”Пытаясь любой ценой предотвратить конфликт, Сталин запретил стрелять по немецким самолетам, ...Сталин был совершенно уверен в том, что Гитлер не нападет на Советский Союз прежде, чем поставит на колени Великобританию. Мысль о том, что фюрер готов воевать на два фронта, казалась ему абсурдной. И хотя в целом было ясно, что война неизбежна, Сталин был твердо уверен, что она начнется не ранее лета 1942 года ...В конечном счете Сталин сам обеспечил Гитлеру преимущество внезапности” (Комсомольская правда, 5.5.2010, Георгий Куманев, подготовила Даря Завгородная)

Stalinille ajatus siitä, että Hitler taistelisi kahdella rintamalla, vaikutti absurdilta. Kumanevin mukaan Stalin itse antoi Hitlerille etuoikeuden äkillisen hyökkäämisen toteuttamiseen. Toisaalta

Stalin siis yritti estää sodan syttymisen, mutta hän myös toiminnallaan mahdollisti sen. Toisen maailmansodan syttyminen oli Stalinille joka tapauksessa väistämätön totuus. Kumanevin kerronnassa Stalinin henkilöahmo vaikuttaa ennen toisen maailmansodan syttymistä epävarmalta mutta tyyneeltä. Eesti Päevaleht-lehdessä Stalinin henkilöahmoa toisen maailmansodan syttymisen aikaan voidaan pitää kaikkena muuna paitsi epävarmana ja tyyneenä. Heiki Suurkasken artikkeli käsittelee kyllä Stalinia, mutta tässä tekstin sanoma on kohdistettu Venäjän nykyisiin poliittisiin rakenteisiin. Suurkasken artikkelissa vuotta 2010 pidetään Stalinin ”tappion vuotena”. Seuraavassa on nähtävissä ei ainoastaan syyt tähän ajatteluun, vaan myös Stalinin toimet ennen toisen maailmansodan aloittamista Venäjän virallisen näkemyksen mukaisesti:

”Täna mälestatakse stalinismi ja natsismi ohvreid, kuid aastal, kui Gruusia võttis Stalini kaju maha, tahetakse Venemaale hoopis Stalini muuseumi. Eks näeb, kas ka sel aastal üritatakse Venemaal Teise maailmasõja puhkemist esitleda kui Poola kallaletungi tema territooriumile sisenenud hitlerlikele ja stalinlikele väekoondistele. Vähemalt aasta tagasi paisati lauale just selline argument, sest omaks võtta, et Stalin koos Hitleriga ajaloo kõige verisema sõja esile kutsus, käib Venemaa poliitilisele eliidile siiani üle jõu” (Eesti Päevaleht, Heiki Suurkask, 23.8.2010).

Kirjoittajan mukaan samaisena vuonna, kun Georgia luopui Stalinin patsaastaan, Venäjälle halutaan kokonaan Stalinille omistettu museo. Hänen mukaansa Venäjällä yritetään esittää toisen maailmansodan syttyneen silloin, kun Puola hyökkäsi sen alueelle. Suurkask argumentoi vahvasti tätä näkemystä vastaan ja samaistuu vähintään vuosi sitten esitettyyn väitteeseen, jonka mukaan Stalin ja Hitler aloittivat yhdessä historian verisimmän sodan. Suurkask toteaa samalla argumentin olevan Venäjän *poliittiselle eliitille* toistaiseksi ylitsepääsemätön. Kumanevin mukaan Stalin yritti estää sodan syttymisen, mutta samalla oli kuitenkin tietoinen sodan syttymisestä, kun taas Suurkask toteaa, että Stalin aloitti päämäärätietoisena sodan yhdessä Hitlerin kanssa. Virolaisessa lehdessä puhutaan Molotov-Ribbentropin sopimuksesta ja Stalinin roolista sopimusta kirjoitettaessa. Komsomolskaja Pravdassa Kumanev ei mainitse sopimusta, ja Stalinin roolia käsitellään ennen sotaa vain edellä mainittujen virkkeiden verran. Virolle Stalinin rooli MRP-sopimuksessa on eittämättä tärkeä ja tähän voidaan lisätä ote Mihail Deljaginin haastattelusta MRP-sopimukseen liittyen. Kun Kumanev ei maininnut Stalinista puhuttaessa kyseistä sopimusta, voinko olettaa, että Molotov-Ribbentrop-sopimus (ja siinä Stalin) luokitellaan venäläisessä tulkinnassa epäolennaiseksi vai jopa tabuksi?

Seuraavassa Deljagin vastaa syytöksiin MRP-sopimukseen liittyen:

”И когда нас обвиняют в отношениях с Гитлером и пакте Молотова-Риббентропа — давайте не будем забывать, что обвинения эти выдвигаются наследниками тех, кто долгие годы

науськивал Гитлера на нашу страну и в блаженных мечтах грезил о нашей боли и наших трагедиях. Не будем забывать, что прямой причиной пакта Молотова-Риббентропа был мюнхенский сговор, в результате которого Англия и Франция пытались натравить Гитлера на нас «прямо сейчас», а тот решил взять паузу на захват Франции и это дало нам некоторую передышку» (Комсомольская правда, Михаил Делягин, 6.5.2010) .

Deljaginin mukaan näiden syytösten taustatekijät on syytä huomioida, sillä syytösten taustalla ovat ne, jotka jo kauan yllyttivät Hitleriä hyökkäämään Neuvostoliittoon. Nämä maat halusivat Deljaginin sanoin tuottaa Neuvostoliitolle kärsimystä. Molotov-Ribbentrop-sopimus oli Deljaginin mukaan ennen kaikkea müncheniläinen sopimus, jonka seurauksena Englanti ja Ranska yrittivät usuttaa Hitlerin välittömästi Neuvostoliiton kimppuun. Neuvostoliiton johtajan, Stalinin, osuutta sopimuksessa ei juurikaan mainita millään tavalla ja tässä kontekstissa voidaan havaita toisten syyllistäminen, johon soveltuu Eric Hobsbawmin väite entisten neuvostotasavaltojen kansallisuusajattelulle ominaisista piirteistä (2.2.). Hitlerin aikomukset hyökätä Ranskaan jäivät sikseen, ja tämä antoi Venäjälle pienen hengähdystauon. Suurkasken väite ”*Stalin koos Hitleriga ajaloo kõige verisema sõja esile kutsus, käib Venemaa poliitilisele eliidile siiani üle jõu*” (Stalin aloitti Hitlerin kanssa kaikkien aikojen verisimmän sodan, on ylitsepääsemätön argumentti Venäjän poliittiselle eliitille) voidaan ymmärtää ottaen huomioon Deljaginin näkemys Molotov-Ribbentropin sopimuksesta. Deljaginia pidetään Suurkasken mukaan yhtenä vaikutusvaltaisimmista ideologeista Venäjällä:

”..12. augustil propageeris Venemaal ühe mõjukama ideoloogi staatusesse tõstetud Mihhail Deljagin Venemaal Stalini muuseumi loomist” (Eesti Päevaleht, Heiki Suurkask, 23.8.2010)

Suurkasken väitettä mukaillen, Deljagin oli esittänyt ehdotuksensa Stalinin museon perustamisesta kolme kuukautta myöhemmin edellisen lausunnon antamisesta sopimukseen liittyen. Deljagin luokitellaan virolaisessa päivälehdessä poliittiseen eliittiin. Voidaan olettaa, että tässä kontekstissa Venäjän poliittiselle johdolle Stalin on eräänlainen ”tabu”, joka nauttii poliittista korrektiutta ja suojaa. Olennaista on kysyä, mitä Stalin tarkoittaa Kumaneville, historioitsijalle, ei poliittisen eliitin edustajalle? Historioitsijan haastattelussa ei käsitellä Virolle tärkeää sopimusta, mutta sitäkin enemmän käsitellään Stalinin toimia, luonnetta ja rikoksia, jotka rikkoivat kansainvälisiä oikeuksia. Kumanevin kontekstissa MRP-sopimusta pidetään ehkä epäolennaisena tai sen käsittelyä ei tässä pidetä tarpeellisena. Voi myös olla niin, että sopimusta ei haluta julkisesti käsitellä esimerkiksi Hitlerin ja Stalinin yhteistyön vuoksi. Tässä on mielenkiintoinen yhtymäkohta venäläiseen historiantulkintaan (Melnikova 2011, 2.4.1), jossa kirjoitetaan Molotov-Ribbentropin sopimuksesta lainausmerkeissä.

Kumanevin haastattelussa päästään tutustumaan tarkemmin Stalinin luonteeseen. Stalinin toimien taustalla olivat aina hänen luonteenpiirteensä, joihin kuuluivat Kumanevin mukaan epäluuloisuus ja alttius kaikille vaikutuksille. Jelena Zolin haastattelussa Kumanev kertoo edellä mainituista luonteenpiirteistä Stalinin suorittamien laajojen pidätysten yhteydessä. Zoly kysyy artikkelissa, miksi Stalin pidätytti hänen lähipiiriinsä kuuluneiden ihmisten perheitä. Vastaus on seuraavanlainen:

”Эти репрессии, как и все остальные, объясняются болезненной подозрительностью Сталина. Он легко верил даже самым нелепым обвинениям, сфабрикованным сотрудниками НКВД, и был сильно подвержен чужому влиянию” (Комсомольская правда, Георгий Куманев, 5.5.2010)

Kumanevin mukaan vainot selittyvät Stalinin sairaalloisella epäluuloisuudella. Hän uskoi helposti epäuskottaviakin syytöksiä ja oli tällöin altis erilaisille vaikutteille. Haastattelussa Kumanev myöntää, että vainot on toteutettu Stalinin toimesta, mutta hän myös korostaa sitä, että Stalinin epäluuloisuudelle oli myös syynsä:

”То есть Вы считаете, что Сталин не был главным инициатором репрессий?
Г.К.: Конечно, последнее слово всегда оставалось за ним. Надо признать, что определенные причины для недоверия у Сталина были. В Советском Союзе действовали вражеские шпионы, и «пятая колонна» не была вымыслом (emt.)”

Kumanevin mukaan Neuvostoliittoon oli soluttautunut vihollisvakoojia ja ”viides kolonna” ei ollut fiktiota. Stalinin päättäväisyys oli horjumatonta, ja luonteen erikoisuudesta kertoo myös se, miten Stalin puhui itsestään kolmannessa persoonassa:

” О себе вождь говорил в третьем лице и был уверен в безошибочности своих решений”
(emt.).

Huomionarvoista Kumanevin haastattelussa on Stalinin nimittäminen johtajaksi (вождь). Stalinin nimittäminen johtajaksi on v. 1954 valmistuneelle historioitsijalle ja toisen maailmansodan aikana sotalaitoksessa toimineelle Kumaneville luontaista. Stalin eittämättä oli Neuvostoliiton johtaja, mutta käytetäänkö sanaa ”вождь” myös nykyaikana? Venäjällä on käytykin nykyaikana debattia Stalinista: ”Сталин: вождь или убийца?” (Stalin: johtaja vai murhaaja?) (29.3.2010). Debattia käydään yhä edelleen ja näkemyksiä on varmasti puolesta ja vastaan sekä siltä väliltä. Stalin jakaa kansan mielipiteitä ja on huomattava, että aihetta käsitellään yhä enemmän kansan keskuudessa. Tähän Venäjällä esitettyyn kysymykseen ”Сталин: вождь или убийца?” saadaan selkeä vastaus Suurkaskelta seuraavassa tekstissä:

”Kui Hitler mõrvas miljoneid poolakaid, juute, mustlasi ja teisi rahvaid, siis Stalin mõrvas miljoneid talupoegi, kaupmehi, haritlasi ja vaimulikke. Mälestus nendest ohvritest on elanud edasi hoolimata sellest, et riigi rahvuslikuks liidriks tõstetud Vladimir Putin oma presidendiajal Venemaal avalikult stalinlikku deržaavat taastama asus” (Eesti Päevaleht, Heiki Suurkask 23.8.2010).

Hitlerin murhatessa miljoonia eri etnisiä ryhmiä, Stalin murhasi miljoonia kansalaisiaan, kuten talonpoikia, kauppiaita, oppineita ja uskovaisia. Suurkask lisää vielä lopuksi, miten molempien massamurhaajien uhreja on muisteltu siitä huolimatta, että maan kansalliseksi johtajaksi nostettu Vladimir Putin on omalla presidenttikaudellaan pyrkinyt julkisesti palauttamaan stalinilaista järjestelmää. Suurkasken vastaus ei jää epäselväksi. Putinin presidenttikauden aikainen politiikka ja sen kutsuminen stalinistiseksi on vahva ja suorasukainen väite, joka heijastaa selkeästi kirjoittajan suhtautumisesta Venäjän poliittista eliittiä ja sen johtohahmoa kohtaan. Eesti Päevaleht-lehden liberaali linja tulee hyvin tässä esiin, ja sen voidaan sanoa olevan Postimees-lehteä liberaalimpi. Suurkasken näkemyksen taustalla voidaan havaita venäläisen johtajuuden ja Venäjän johtohahmon vertaaminen vanhaan neuvostoliittolaiseen johtajuuteen. Poliittisen eliitin kritisointi toistuu tässäkin yhteydessä. Suurkasken artikkelissa ei jää huomiotta se, että Stalinin rikokset halutaan selvittää ja Venäjä halutaan saada vastuuseen Stalinin tekemistä rikoksista.

Toisin kuin Venäjän poliittinen eliitti (Suurkasken kontekstiin vedoten), Kumanev käsittelee julkisesti Stalinin tekemiä rikoksia. Kumanev toteaa, että Stalin rikkoi kaikkia kansainvälisiä oikeuksia Katynissa tapahtuneessa puolalaisten joukkomurhassa:

”В начале эпохи Перестройки в наших архивах действительно был найден приказ, подписанный Сталиным, Молотовым и Кагановичем, о расстреле 4 000 польских офицеров. Это преступление было совершено вопреки всем международным законам, и мы до сих пор не знаем всей правды об этом страшном деле” (Комсомольская правда, Георгий Куманев).

Kirjoituksessa käsitellään Stalinin, Molotovin ja Kaganovitšin toimeenpanemaa Katynin joukkomurhaa, jossa ammuttiin 4000 puolalaista upseeria. Kumanevin mukaan tästä hirveästä rikoksesta ei tiedetä vieläkään koko totuutta. Suurkask on maininnut artikkelissaan saman joukkomurhan ja lisännyt vielä samaan yhteyteen Viron Pronssisoturi -kiistan ja Venäjän ja Georgian välisen sodan ilmaistakseen muutoksen suuntaa Stalinin suhteen:

”Eesti aprillikriis 2007. aastast ja Vene-Gruusia sõda 2008. aastast osutusid murdepunktiks. Ka Poola ajalooteadvus on tõsiselt ärganud, ning ametlik Moskva ei saa enam levitada valesid, nagu oleks Katõni massimõrv olnud hitlerlaste korraldatud” (Eesti Päevaleht, Heiki Suurkask, 23.8.2010).

Virossa huhtikuussa v. 2007 puhjenneet mellakat ja v. 2008 syntynyt Venäjän ja Georgian välinen sota ovat tekstin mukaan osoittautuneet murroksiksi. Myös Puolan historioitsijat ovat vakavasti ottaneet kantaa Katynin tapahtumiin, jolloin ”virallinen Moskova” ei voi enää levittää valheita siitä, että Hitlerin joukot olisivat järjestäneet kyseisen joukkomurhan. Jälleen kerran puhutaan ”virallisesta Moskovasta” eli Venäjän poliittisesta johdosta. Kirjoittaja usko, että juuri edellä mainitut tapahtumat edistävät asioiden muutosta ja lopullista Venäjän murtumista tosiasioiden äärellä. Aikaisemmillä sivuilla myös Kumanev kertoi, että Stalin ei tule koskaan pääsemään eroon suorittamistaan sortotoimenpiteistä.

Viimeisimpänä, mutta ei vähäisimpänä, voidaan tarkastella, mitkä ovat Kumanevin ja Suurkasken lopulliset arviot Stalinin merkityksestä niin sodassa kuin pidemmälläkin aikavälillä. Voitonpäivän ajankohtana Stalinin roolia sodan voittamisessa ei haluta aliarvioida. Kumanev vetoaa ammattiinsa korostaessaan Stalinin tärkeää merkitystä toisen maailmansodan voittamisessa:

”Не следует недооценивать его роль в победе. Как историк, я полагаю, что это было бы большой ошибкой. Кроме того, немалую роль сыграла и практически абсолютная вера народа в Сталина. Он сделал много ошибок, но я полагаю, что нашей окончательной победой мы многим обязаны именно ему” (Комсомольская правда, Георгий Куманев, 5.5.2010)

Kumanevin sanoin Stalinin roolia suuren isänmaallisen sodan voittamisessa ei saa aliarvioida. Se olisi hänelle historioitsijana suuri virhe. Tämän lisäksi Kumanev katsoo, että tärkeä merkitys oli myös kansan äärimmäisessä luottamuksessa Staliniin. Kumanev myöntää Stalinin tehneen paljon virheitä, mutta sodan lopullisesta voittamisesta kansa on kiitollisuuden velassa juuri hänelle. Nämä lopulliset sanat voidaan nähdä muistutuksena siitä, että Stalin ei ainoastaan suorittanut sortotoimia, vaan myös puolusti kansaansa. V. 2008 järjestetyssä ”Venäjän nimi” äänestyksessä Stalinin menestyminen perustuu paljolti tähän ajatteluun. Tähän kiteytyykin Venäjällä vallitseva debatti ”Сталин: вождь или убийца?”. Kumanevin väitteen vastalauseeksi voidaan ottaa Suurkasken artikkelin viimeiset, seuraavat lauseet:

”Kuid Venemaa raamatuturg on just viimastel aastatel kõik-võimalike vandenõuteooriatega üle ujutatud, küll õigustatakse Stalinit, küll õigustatakse Hitlerit, kurja juurena näidatakse Briti peaministrit Winston Churchilli. Õigeusu kirik on jäänud Lenini terrorit tauniva kampaaniaga üksi, Putin tegi aga 2005. aastal nn Suure Isamaasõja suurt võitu rõhutades Stalinist uuesti kangelase” (Eesti Päevaleht, Heiki Suurkask, 23.8.2010).

Suurkasken mukaan Venäjän kirjajamarkkinoilla on viime vuosina lisääntynyt kaikki mahdolliset salaliittoteoriat, joissa oikeutetaan Stalinin ja Hitlerin tekoja ja kaiken pahan alkuna ja juurena

nähdään Winston Churchill. Ortodoksinen kirkko on jäänyt Leninin aikaista terroria kritisoivan kampanjan kanssa yksin ja Putin teki v. 2005 suuren isänmaallisen sodan voiton juhlinnassa Stalinista uudelleen sankarin. Suurkasken varsin avoimen artikkelin tarkoituksena on osoittaa, että v. 2010 Stalinin tekoja ja imagoa on kritisoitu julkisesti Euroopassa ja länsimaissa. Venäjällä puolestaan Stalinin ajasta ja Stalinin teoista ei ole edelleenkään puhuttu kritisoivasti julkisuudessa. Tällä tarkoitetaan lähinnä poliittista eliittiä. Suurkasken mukaan Stalinin mainetta sankarina on yritetty palauttaa mm. vaikutusvaltaisten, poliittisten henkilöiden, kuten Deljaginin ja Putinin toimesta.

Kysymykseen siitä, oliko Stalin johtaja vai murhaaja, voidaan lehtien artikkelien sisällön mukaan vastata molempiin vaihtoehtoihin myönteisesti. Komsomolskaja Pravdassa Stalin nähdään sekä vainoajana että kansan johtajana (pelastajana). Eesti Päevaleht-lehdessä Stalin luokitellaan verenhimoiseksi murhaajaksi yhdessä Hitlerin kanssa. Suurkask kritisoi tekstissään avoimesti Venäjän poliittisen eliitin harjoittamaa politiikkaa Stalinin aseman uudelleen elvyttämiseksi. Venäjällä Stalinista keskustellaan julkisesti kansan keskuudessa, mutta päinvastoin kuin virolaisessa lehdessä, venäläisessä lehdessä keskustelun painopiste kiinnittyy Stalinin rooliin ja tekoihin toisessa maailmansodassa. Tarkasteltaessa julkista keskustelua Stalinista, voidaan ottaa huomioon venäläisen tiedonvälityksen kansalliset intressit, joihin kuuluvat perustuslain mukaisesti sosiaalisen yhteisön moraalisten arvojen ja isänmaallisuuden ja humanismin traditioiden suojeleminen ja säilyttäminen (3.3). Virolaisessa lehdessä käsitellään enimmäkseen Stalinin sortotoimenpiteitä, jota voidaan ymmärtää väitteellä Viron lehdistön miltei absoluuttisesta vapaudesta, jonka on mahdollistanut Viron totalitaarinen menneisyys (3.1). Suurkasken vahva kritiikki Putinia kohtaan voidaan ymmärtää Joseph Zajdan väitteen lomassa, minkä mukaan Putin on todennut Venäjän historian sisältävän paljon epäkohtia, mutta niiden jatkuvan käsittelyn sijasta pitäisi keskittyä pikemminkin kansan hyviin saavutuksiin (2.4.1.). Stalinismin vertaaminen natsismiin herättää yhä voimakkaita tunteita molemmissa maissa (2.3).

4.7 Muuttumaton ja uusi historiankirjoitus

Tässä luvussa tarkastelen verkkolehtien kirjoituksia liittyen maiden historiankirjoitukseen ja historian tutkimukseen. Olennaista on ymmärtää, miten maat käsittelevät lehtien kirjoituksissa muistopäivän ajankohtaan liittyen maansa nykyaikaista historiankirjoitusta. Voidaanko

kirjoituksista löytää maiden historiantutkimukselle ominaisia normeja ja käytäntöjä, joita jo käsiteltiin aikaisemmissa luvuissa maiden toisen maailmansodan historiantulkintoista? Mielenkiintoista on tarkastella, heijastelevatko tekstit maiden virallisia historiantulkintoja. Tärkeää on myös huomata, kuka kirjoituksissa kertoo näkemyksensä historiankirjoituksesta ja miten siitä kerrotaan. Huomio kiinnittyy tekstisegmentin ominaispiirteiden samanlaisuuksiin, jotka tässä luvussa kuvastavat segmenttien taustalla havaittavia historiantulkintoja ja historiantutkimusta. Voidaan puhua myös teemoittelusta, jonka avulla aineistosta analysoidaan ilmisältö ja sen taustalla olevat piiloviestit (4.1.1). Aloitan tarkastelun yhdellä aikaisemmassa luvussa mainitulla Izvestijan artikkelilla, jossa historiankirjoituksella halutaan välittää totuudellista tietoa tuleville sukupolville. Kirjoituksessa on havaittavissa pelkoa natsismin uudelleen elpymisestä, ja sen avulla oikeutetaan vaatimukset oikeasta historiankirjoituksesta:

...говорить правду о Великой Отечественной войне, отдавать дань уважения поколению победителей, не допускать реабилитации нацизма... Как отмечается в сообщении, ”это уникальная возможность передать эмоции и чувства поколения победителей мая 1945 года поколению мая 2010 года”...(Известия 7.5.2010).

Suuren isänmaallisen sodan muisto halutaan säilyttää muuttumattomana. Vaikka Izvestijan kirjoituksessa ei mainita suoranaisesti historiankirjoitusta, lauseissa voidaan nähdä silti viittauksia oikeaoppiseen ja ennen kaikkea muuttumattomaan historiankirjoitukseen: ”говорить правду о Великой Отечественной войне” (totuudellisen tiedon kertominen suuresta isänmaallisesta sodasta), ”не допускать реабилитации нацизма” (ei saa sallia natsismin rehabilitaatiota), ”передать эмоции и чувства поколения победителей мая 1945 года поколению мая 2010 года” (v. 1945 voittajien sukupolven tunteiden välittäminen v. 2010 sukupolvelle). Näistä kolmesta edellä mainitusta lauseesta ”не допускать реабилитации нацизма” on mielenkiintoisin, sillä suuresta isänmaallisesta sodasta puhuttaessa natsismin voittamiseen vedotaan usein. Vaihtoehtoiset näkemykset historiallista tapahtumista koetaan sodan muistoa häpäiseviksi, ja niiden nähdään puoltavan natsismin aatetta. Näiden lauseiden taustalla on tietoisuus historiankirjoituksen ja historiantutkimuksen toisesta ulottuvuudesta, jossa tarkastellaan historiallisia tapahtumia uudesta näkökulmasta. Voidaan väittää, että tekstin taustalla vaikuttava veteraanien auttamiseksi syntynyt aktivistiliike ”Vanhempi sukupolvi” (Активисты движения помощи ветеранам "Старшее поколение") tarkastelee historiaa juuri tietyistä näkökulmasta. Kun Izvestija-lehdessä kirjoitetaan totuudellisesta historiasta, virolaisessa Postimees-lehdessä kyseenalaistetaan historian kulkua ja

nykyaikaista tietoa. Tärkeää on mainita, että kyseessä on virolaisen historioitsijan näkemys historiankulusta.

3.8.2010 julkaistussa historioitsija Allan Käron artikkelissa ”*Raisatud kuu, mis otsustas saatuse*”, (”Menetetty kuukausi, joka määräsi kohtalon”) tarkastellaan kriittisestä näkökulmasta Viron osuutta historiallisissa tapahtumissa. Käro kirjoittaa Molotov-Ribbentropin sopimuksen solmimisesta 23.8.1939 ja ensimmäisistä Moskovan vaatimuksista, jotka esitettiin Virolle 24.9.1939. Käro pohtii sitä, miten Viro toimi näiden tapahtumien välisen kuukauden aikana. Artikkelin otsikko heijastaa siitä, miten Virolle olisi voinut käydä toisin. Menetettyä kuukautta pidetään tärkeänä oman historian tarkastelussa. Käro kysyykin, miksi tämän kyseisen kuukauden aikana Viro ei ryhtynyt minkäänlaisiin toimenpiteisiin välttyäkseen tulevalta kohtalolta. Artikkelissa kritisoidaan tuon ajan turvallisuuspolitiikkaa samalla korostaen sen tärkeää merkitystä nykyaikana. Käron mukaan ensimmäiset vaatimukset Virolle esitti Neuvostoliiton unioni 24. päivä syyskuuta, kun Viron ulkoministeri tapasi Molotovin kanssa Moskovassa. Kyseessä oli kauppasopimuksen allekirjoittaminen. Käro esittää artikkelissaan kolme kriittistä kysymystä liittyen näihin tapahtumiin; mitkä tiedot olivat Viron johdon hallussa, mitä päätelmiä siitä informaatiosta tehtiin ja mitä toimia niiden pohjalta toteutettiin. Tätä kyseistä kuukautta ja Viron kohtaloon vaikuttaneita tekijöitä on tutkittu ennenkin muutamien virolaisten tutkijoiden toimesta (Postimees, Käro 2010).

Artikkelin mukaan muutamat tekstissä mainitut historioitsijat ovat olleet yhtä mieltä siitä, että Viron valtion johto tiesi sopimukseen liittyvistä salaisista toimenpiteistä, joiden avulla Viro liitettiin nopeasti osaksi Neuvostoliittoa. Toisaalta arvioidaan, että Viron tasavallan hallitus ei uskonut saatuja tietoja tai tieto hävisi kaikessa hiljaisuudessa valtionpäämiesten ja diplomaattien keskuuteen. Historioitsijat ovat kuitenkin yksimielisiä siitä, että syyskuussa Moskovan puolelta esitetyt vaatimukset tulivat Viron johdolle yllätyksenä. Valtion johto oli tietoinen vaatimuksista, mutta todellisuus oli silti yllätys ja vaatimukset olivat suuremmat, kuin mitä odotettiin. Käro korostaa, kuinka historiallisten lähteiden mukaan, ennen Moskovan vaatimusten esittämistä, kaupankäynti oli sujunut menestyksekkäästi Venäjän kanssa. Viro ei tunnistanut vaaraa, ja se oli todellisuudesta irtaantunut, jolloin se ei myöskään ryhtynyt ennaltaehkäiseviin toimenpiteisiin. 23. elokuuta solmittu, tietoisuudessa ollut sopimus ja Viron tekemättömyys osoittavat sen, että Viro antautui Neuvostoliitolle. Artikkelin mukaan tulkintoja on monia, ja Käro toteaaakin, kuinka seuraavista asioista voidaan kuitenkin olla yksimielisiä:

”Esiteks, informatsioon riigi iseolemisele tekkinud ohust oli Eesti juhtkonna käsutuses. Teiseks, õigeid järeldusi sellest ei tehtud. Ja kolmandaks, mingeid samme ohu tõrjumiseks ei astunud” (Postimees, Allan Käro, 3.8.2010).

Ensinnäkin Viron johto tiesi sen itsenäisyyttä koskevasta uhasta. Tästä ei kuitenkaan tehty oikeita johtopäätöksiä, jolloin toimenpiteisiin ei ryhdytty vaaran torjumiseksi. Artikkelissa historiankirjoitus voidaan nähdä vaihtoehtoisena ja kriittisenä, jossa tärkeitä tutkittavia kysymyksiä ovat turvallisuuspoliittinen uhka, salaiset toimenpiteet, Viron valtion johdon tietoisuus vaarasta ja valtion oma osuus historiallisten tapahtumien kulussa. On kuitenkin huomattava, että lehdessä kirjoitus on luokiteltu mielipidekirjoitukseksi. Postimees-lehden kirjoituksessa on havaittavissa neutraali ja samalla melko varovainen asiatyyli. Aihe on virolaisille vielä arka ja ajankohtainen. Virolaisen historiantutkijan artikkelin rinnalle on syytä ottaa vielä toinen Postimees-lehdessä julkaistu omaa lähihistoriaa kriittisesti ja vaihtoehtoisesti tarkasteleva artikkeli.

12.8.2010 julkaistussa Vahur Kooritsin artikkelissa ”*Kui Eesti valinuks 1939. aastal sõja, elanuks me rahvademokraatlikus riigis*” (”Jos Viro olisi valinnut sodan v. 1939, eläisimme nyt kansandemokraattisessa valtiossa”) käsitellään virolaisen historioitsijan, Hanno Ojalon v. 2010 julkaistua teosta ”1939: Kui me valinuks sõja...” (”1939: Jos olisimme valinneet sodan...”). Teoksen mukaan Viro olisi kansandemokraattinen valtio, jos se olisi valinnut sodan v. 1939. Virossa vuoden 1939 tapahtumia on käsitelty kiitettävästi, mutta juuri tätä vaihtoehtoista historian näkemystä kukaan ei ole vielä tutkinut. Ojalon mukaan sotilaallinen kapina olisi itsessään aiheuttanut Viron itsenäisyyden menettämisen, mutta Neuvostoliittoon Viroa ei olisi liitetty ja v. 1991 asti Varsovan sopimuksen mailla olisi ollut sopimusta vastaava samanlainen kommunistinen järjestelmä;

”Ojalo hinnangul toonuks sõjaline vastuhakk kaasa küll sisulise iseseisvumise kadumise, ent Nõukogude Liiduga poleks Eestit liidetud – kuni 1991. aastani kehtinuks meil Varssavi pakti riikidele sarnane kommunistlik režiim” (Postimees, Vahur Koorits 12.8.2010).

Ojalon mukaan Neuvostoliitto olisi saanut joka tapauksessa jalansijaa Virossa, mutta Viro olisi kuitenkin säilyttänyt valtionsa. Artikkelin kirjoittaja Vahur Koorits kuitenkin kumooa tämän valtion säilymisen väitteen vedoten toisiin taustalla oleviin monimutkaisiin tekijöihin, kuten Viron valtion johdon toimintaan ja Saksaan. Artikkelin kirjoittajan sanoma onkin melko selkeä, ja se kiteytyy artikkelin väliotsikossa; ”Pigem ajaloo-kui ilukirjandus” (”Mieluummin historiaa kuin kaunokirjoitusta”) (Koorits, 2010). Vaihtoehtoiset historiantulkinnat ovat saaneet huomiota maan johtavassa päivälehdessä ja ne ovat ajankohtaisia puheenaiheita virolaisten muistopäivän kuukautena. Postimees-lehdessä Viron kansakunnan merkittävin historiallinen vuosi, 1939, otetaan kriittiseen julkiseen käsittelyyn. Näiden kirjoitusten perusteella historiantutkimuksessa erilaiset

näkemykset ovat sallittuja, ja molemmat ovat käsitelleet Viron valtion osuutta kansakunnan historiaa mullistavien tapahtumien kulussa. Tämä on ymmärrettävää, sillä Virossa oman maan historiankirjoitus ja tutkimus ovat vielä melko uusia ilmiöitä, ja tutkittavaa maan historiallisista tapahtumista on vielä riittämiin. Kirjoitusten perusteella voidaan väittää, että virolaisen historian tutkimuksen kentällä tutkimus voi olla monitulkintaista, tosin myös varovaista. Ote historian tutkimukseen voi olla nykyään myös rohkeampi, kuin mitä se oli 2000-luvun alussa. Tähän voidaan lisätä Jüri Kivimäen väite Viron historian uudelleenkirjoittamisen puolueellisuudesta ja toisen maailmansodan ajan tapahtumien objektiivisen tarkastelun ongelmista historiankirjoituksen ollessa vielä uutta. Myös virolainen historiantutkija Hiio on todennut, kuinka lähihistorian tutkiminen on tarkoittanut paljolti kansainvälisiin rikoksiin ja ihmisoikeusrikoksiin keskittymistä. Täten myös lähihistorian tutkiminen on jakaantunut paljolti eri tutkimuslaitoksiin (2.4.2, vrt. v. 2005 Viron valtioneuvoston, hallituksen ja oikeusministeriön toimeenpanema selvitys).

Periaatteessa vaihtoehtoisten ja kriittisten historiantulkintojen taustalla voi piillä myös yksi olennainen taustatekijä, nimittäin Virossa asuva venäjänkielinen vähemmistö. Grönholmin mukaan Virossa paine tuottaa historiaa, jonka pitäisi olla kaikkien Virossa asuvien (myös venäjänkielisen vähemmistön) omaksuttavissa, on tällä vuosisadalla vain kasvanut. Hän kuitenkin toteaa, että revansistiset kannanotot toisen maailmansodan tapahtumista ovat jatkuneet (Grönholm 2011, 392). Jos väitän kriittisten historiantulkintojen johtuvan osaksi venäjänkielisen vähemmistön huomioimisesta, sitä voidaan vahvistaa Diazin esittämällä väitteellä, jonka mukaan vuonna 2005 alkaen *Postimees*-lehteä on julkaistu venäjän kielellä, jolloin se on myös suosittu venäjänkielisen vähemmistön keskuudessa (Diaz 2008, 43).

Virolaisten historioitsijoiden näkemyksistä siirrytään seuraavaksi Komsomolskaja Pravdassa esitettyyn venäläiseen käsitykseen nykyaikaisesta, venäläisestä historiankirjoituksesta. Mielenkiintoista on nähdä, onko historiankirjoituksesta puhuttaessa käsitys samanlainen, kuin mitä se oli *Izvestija*-lehdessä. Venäläinen näkemys historiankirjoituksesta saadaan luvussa 4.6 käsitellystä Komsomolskaja Pravdassa julkaistusta artikkelista ”*Сталин посмотрел испуганно и спросил: «Что вы от меня хотите?»*». Suuri isänmaallinen sota ja Stalin saivat palstatilaa kyseisessä artikkelissa, jossa on ote kirjailija Jelena Zolin kirjasta ”*Победа любой ценой*”, ”*Voitto hinnalla millä hyvänsä*”. Lehden artikkeli käsittelee kirjan haastattelua, jossa haastateltiin historiatieteiden tohtoria, akateemikkoa, Georgij Kumanevia. Haastattelussa käsitellään suurta isänmaallista sotaa ja historiallisia tapahtumia, jotka ovat vieläkin selvittämättä. Zolin mukaan historiallisten tapahtumien tulkinnoissa on sekoittunut mm. sankarillisuus ja dramaattisuus, joita on

käsitelty myös tutkielman alussa esim. Hellberg-Hirnin ja Saukkosen lausumien yhteydessä (2.2.). Seuraavassa virkkeessä kiteytyy hyvin kirjailija Jelena Zolin näkemys erilaisista historiantulkintoista:

”В последние десятилетия в российской исторической науке произошел раскол, разделение на тех, кто пытается в своих исследованиях быть объективным, и тех, кто предпочитает видеть наше прошлое только с отрицательной точки зрения. Последние, не признавая никаких заслуг советского строя, рисуют такую удручающую картину, что становится непонятно, как вообще СССР смог победить столь сильного врага...”(Комсомольская правда, подготовила Дарья Завгородняя, 5.5.2010).

Zolin mukaan viime vuosikymmeninä venäläisessä historiatiiteessä on ollut tutkijoiden kesken jakautumista objektiiviseen (yrittävät olla objektiivisia) tai mahdollisimman negatiiviseen historiantutkimukseen (tutkivat historiaa ainoastaan negatiivisesta näkökulmasta). On myös niitä tulkitsijoita, jotka eivät anna minkäänlaista kunniaa neuvostoliittolaiselle järjestelmälle. Edellisessä lauseessa huomioni kiinnittyi siihen, että virkkeissä ei mainittu kuitenkaan näiden välimuotoa, eli yksipuolista tai ”liian positiivista” historiantulkintaa. Joka tapauksessa tässä kontekstissa ovat havaittavissa historiantulkintojen erilaisuuden tiedostaminen ja historiankirjoituksen ongelmallisuus nykyaikana. Tämän tekstin ja Arto Luukkasen väitteen perusteella voidaan todeta, että Venäjä taistelee edelleen historiankirjoituksensa kanssa (2.4.1.). Taustalla voi olla myös Venäjän historiakomission rooli, jonka tehtävänä on valvoa historiankirjoitusta ja työskennellä historianvääristäjiä vastaan (2.4.1). Tekstissä korostuu ehkä kaikista eniten kirjailijan sanojen mukaan venäläiselle historiankirjoitukselle ominainen negatiivinen näkökulma. Komsomolskaja Pravdan poliittinen linjaus saattaa vaikuttaa tähän näkemykseen ja se lähentelee Medvedevin ja historiakomission puheenjohtajan Sergei Naryshkinin julkilausumia historiankirjoituksen valvonnasta (2.2, 2.4.1). Vielä selkeämpi sanoma negatiivisesta historiantulkinnasta ja historiantutkimuksesta on Mihail Deljaginin haastattelussa samaisessa lehdessä 6.5.2010 (samaa artikkelia käsitelty aikaisemmissa luvuissa).

Mielenkiintoista on näkökulma, jonka mukaan on ensisijaisen tärkeää, että historian uudelleen kirjoittamista ei sallita (”не допускать переписывания истории”). Historia pitää säilyttää samanlaisena tuleville sukupolville oman kansallisuuden tiedostamiseksi. Historian tulkitseminen väärällä tavalla nähdään uhkana. Artikkelin lopussa hän kuitenkin painottaa historiallisten faktojen tärkeyttä ja uusien, tietämättömien asioiden tutkimista:

”Вот наш народ точно также родом из Великой Отечественной войны. В третьем, в четвертом и в десятом поколении мы все равно будем родом оттуда. И потому очень важно — не

допускать переписывания истории... Давайте помнить, что, хотя нам предстоит еще много узнать про свою историю, мы должны прежде всего уметь четко отделять клевету от действительно имевших место трагических событий, мух от котлет, а нормальных людей от подрабинеков" (Комсомольская правда, Михаил Делягин, 6.5.2010).

Viimeinen lause on erityisen kiinnostava, sillä siinä painotetaan kansalaisia ymmärtämään omaa historiaansa ja erottamaan siihen liittyvät epäolennaisuudet ja herjaukset. Epäolennaisuuksien erottamista kuvataan erilaisilla kielikuvilla, joista kiinnostavin on: ”нормальных людей от подрабинеков”, normaalien ihmisten erottaminen ”podrabinekeistä” (jolla oletan tarkoittavan kuuluisaa, tiukoin sanoin maan historiaa arvostellutta venäläistä journalistia ja aktivistia Aleksandr Podrabinekiä) (9.1.2012). Molemmissa Komsomolskaja Pravdassa julkaistuissa haastatteluissa ja Izvestija-lehden artikkelissa (tosin rivien välistä) korostetaan oikeanlaista historiankirjoitusta ja historian tulkintaa. Pohdittava kysymys onkin, mikä tulkitaan oikeaksi historiankirjoitukseksi, ja mikä on oikeaa tulkintaa liittyen suuren isänmaallisen sodan muistoon. Sodan muisto on arka aihe myös venäläisille ja sen julkisessa käsittelyssä noudatetaan erityistä varovaisuutta ja kunnioitusta vanhempaa sukupolvea kohtaan. Suuren isänmaallisen sodan muisto halutaan säilyttää muuttumattomana, ja on ymmärrettävää, että valtiotasolla, politiikassa sodan voittajavaltio ei vaihtoehtoista, kriittistä historiaa mielellään edes harkitse historiallisista ja poliittisista syistä. Kriittisen historiantulkinnan pelko poliittisella tasolla on nähtävissä erinomaisesti Komsomolskaja Pravda-lehden uutisoinnissa, jota on jo käsitelty aikaisemmin luvussa 4.5.

10.5.2010 julkaistussa uutisessa ”*Двести метров «Марша Мира» в столице Литвы под крики ряженых «лесных братьев»*”, kerrotaan, kuinka Latviassa venäläiset veteraanit eivät pelänneet muistopäivänä ja marssin aikana neuvostoaikaisten symbolien näyttämistä niiden kiellosta huolimatta. Tapahtumassa olivat osallisena niin fasismin voittamisen kannattajat kuin vastustajatkin. Haudoille oli kokoontunut paljon ihmisiä. Kuvatekstissä mainitaan, kuinka marssiin osallistuneet kunnioittavat kuolonuhreja, jotka saivat surmansa fasistien vuoksi. Tapahtuman puheenpitäjän ja Venäjän suurlähettilään, Vladimir Tšhikvadzen mukaan natseja pidetään maailmalla nykyään jonkinlaisina sankareina, ja todellinen historia ja sodan uhrien muiston kunnioittaminen unohdetaan;

”Первым выступил посол России Владимир Чхиквадзе. Поздравив с праздником всех собравшихся, посетовал, что мир пытается героизировать нацистов: ”Историю интерпретируют, предлагая подвергнуть ревизии решение Нюрнбергского трибунала, тем очернив память погибших” (Комсомольская правда, Ниёле Стабингите, 10.5.2010).

Tässä kontekstissa, venäläisen näkemyksen mukaan, suuren isänmaallisen sodan merkitystä ja fasismien voittamista toisessa maailmansodassa pyritään vähättelemaan. Lause ”мир пытается героизировать нацистов” (maailma yrittää tehdä natsista sankareita) juontuu todennäköisimmin Baltian maiden näkemyksestä, Euroopan kannanotosta ja Baltian maissa Neuvostoliiton miehitystä käsittelevästä historiankirjoituksesta ja historiantulkinnasta. Tšhikvadzen mukaan historiaa tulkitaan siten, että on keskitytty Nürnbergin oikeudenkäynneissä toisen maailmansodan aikaisista sotarikoksista tuomitsemisen (natsi-Saksan rikokset) uudelleenarviointiin mieluummin, kuin sodassa menehtyneiden muiston kunnioittamiseen. Tässäkin tekstissä voidaan toistamiseen havaita uhrien ja veteraanien kunnioittaminen ja puolustaminen.

Venäjällä käsitteillä ”natsismi” ja ”natsit” ei tarkoiteta ainoastaan toisen maailmansodan aikaista natsi-Saksaa ja saksalaisia. Termit on yhdistetty nykyaikaan, ja niillä tarkoitetaan lähinnä kaikkia entisiä neuvostotasavaltoja, jotka ovat itsenäistymisen jälkeen kieltäytyneet kirjoittamasta suuren isänmaallisen sodan historiaa ja kuuluvansa kansana toisen maailmansodan aikaiseen Neuvostoliittoon (kärjessä Baltian maat). Tähän kohtaan voidaan vielä lisätä viite Venäjän ulkoministeriön 28.12.2011 laatimasta eri maiden ihmisoikeustilannetta tarkasteltavasta ihmisoikeusraportista. Viron kohdalla mainitaan sana ”неонацистские проявления”, jolla tarkoitetaan uusnatsismin ilmentymiä. Vielä paremmin natsismin käsite on nähtävissä seuraavassa ulkoministeriön otteessa liittyen koko Baltiaan:

” Особую тревогу вызывает продолжение во всех трех прибалтийских государствах линии на переписывание истории Второй мировой войны (героизация фашистских приспешников, публичные собрания легионеров «Ваффен-СС», осквернение памятников, марши и лагеря националистически настроенной молодежи, преследование ветеранов, положивших здоровье, а нередко и жизнь за освобождение Европы, в том числе Латвии, Литвы и Эстонии, от нацистского порабощения), уравнивание нацистского и советского режимов, попытки героизации нацистов и их местных пособников”(МИД России, 28.12.2011).

Venäjän ulkoministeriön mukaan erityinen huolenaihe on se, että kaikissa kolmessa Baltian maassa jatketaan edelleen toisen maailmansodan historiankirjoituksen uudelleenkirjoittamista. Venäjän muuttumattomasta toisen maailmansodan historiankirjoituksesta kertoo tekstissä esiintyvä lause, jossa Baltian maiden toisen maailmansodan uudelleenkirjoittaminen yhdistetään seuraaviin asioihin: fasististen kätyrien sankarillistaminen, legioonien (Waffen-SS) julkiset kokoontumiset, patsaiden häpäiseminen, järjestäytyneiden nationalististen nuorten leirit ja marssit, veteraanien (jotka asettivat terveytensä ja elämänsä Euroopan ja Baltian maiden vapauttamiselle ja pelastivat nämä natsien orjuuttamiselta) vainoaminen, natsi- ja neuvostoliittolaisen järjestelmän yhtäläistäminen, yritykset tehdä natsista ja heidän kätyreistään sankareita. Selvityksen lopussa kirjoitetaan vielä, että

kyseinen Baltian maiden linja yllyttää nationalismiin, ksenofobiaan, antisemitismiin, rodulliseen ja uskonnolliseen sietämättömyyteen (ks. 4.4) (МИД России, 28.12.2011).

Näistä tavanomaisista venäläisistä historiantulkintoista poikkeavia näkemyksiä on havaittavissa Tallinnan Postimees -lehden artikkelissa. Tallinnan Postimees -lehdessä väläytetään mielenkiintoisesti uuden näkökulman omaavasta historiankirjoituksesta Venäjällä. Virolainen kirjoitus tosin heijastelee selkeästi isänmaallisen puolueen näkemystä historiallisista tapahtumista. Kyseessä on sama artikkeli, jota käsiteltiin jo luvussa 4.3:

”Viimastel aastatel on ka vene uuemad ajaloolased ulatusliku arhiivimaterjali alusel tõestanud, et Nõukogude Liit polnud mitte lihtsalt sõda vältida püüdev ning sotsialismi rahumeelsele ülesehitamisele keskenduv riik, vaid olemuselt agressiivne diktatuur, kes nägi uue maailmasõja vallandamises peamist vahendit maailmarevolutsiooni edendamiseks” (Tallinna Postimees, Berit-Helena Lamp, 23.8.2010).

Tekstin (joka on IRL:n näkemys) mukaan uudemmat venäläiset historioitsijat ovat laajan arkistomateriaalin perusteella osoittaneet, että Neuvostoliitto oli sotaan lähtiessään sosialistisen, rauhanomaisen valtion sijasta aggressiivinen diktatuuri, joka näki uuden maailmansodan välineenä maailman valloittamiseen. Aggressiivinen diktatuuri on voimakas ilmaus ja sen käyttäminen venäläisessä historiantutkimuksessa on melko kyseenalaista. Väite ei ole tässä kontekstissa kovin luotettava ja se kaipaasi tukea ja näyttöä uudemmasta venäläisestä historiantutkimuksesta. Tosin venäläisessä historiantutkimuksessa voi olla syntymässä uusi, nuorten historiantutkijoiden sukupolvi. Aleksandr Podrabinekin mainitseminen Mihail Deljaginin haastattelussa ja venäläisten sanomalehtien taustalla havaittu pelko ja negatiivisen historiantulkinnan mainitseminen voivat osaltaan kertoa historian radikaalimmasta tulkinnasta nykyaikana myös Venäjällä. Tässä kontekstissa ilmaus ”aggressiivinen diktatuuri” on todennäköisesti virolainen, mutta Tallinnan Postimees -lehdessä esitetty väite uudemmista venäläisistä historiantutkijoista, jotka ovat todistaneet Neuvostoliiton pyrkineen sodan kautta maailman valloittamiseen, voi hyvinkin pitää paikkansa esim. Jelena Zubkovan historiantulkintaan vedoten (2.4.1). Myös toisessa virolaisessa päivälehdessä kirjoitetaan uuden virolaisen historianteoksen ilmestymisestä Venäjällä ja sen merkityksestä maiden historiantulkintojen välillä.

Kaksi elokuun aikana Eesti Päevaleht -sanomalehdessä julkaistua uutista käsitelivät virolaista venäjäksi käännettyä historianteosta, joka oli julkaistu Venäjällä. 11.8.2010 julkaistussa Jaanus Piirsalun artikkelissa ”Vene teaduskirjastus avaldas eestlase stalinismi-uuringu” (”Venäjän tiedekustantamo julkaisi virolaisen stalinismin tutkimuksen”) käsiteltiin virolaisen historioitsijan,

Tõnu Tannbergin tutkimusta stalinismista. Tannbergin tutkimuksessa tutkitaan Moskovan politiikkaa Baltiassa toisen maailmansodan jälkeen. Kirjassa kiinnitetään erityistä huomiota Stalinin lisäksi myös NKVD:n johtajan Lavrenti Berian kansallispolitiikkaan Baltiassa, Ukrainassa ja Valko-Venäjällä. Tämä kirja on ensimmäinen Viron lähihistorian historioitsijan kirja, jonka Venäjän suurin kustantamo on julkaissut sen jälkeen, kun Viro itsenäistyi uudelleen 19 vuotta sitten. Artikkelin mukaan Tannberg on kiitollinen siitä, että teos on sijoitettu Venäjällä arvostettuihin tieteellisiin julkaisuihin ja kategorioitu kansainvälisestikin arvostettuun ja korkeatasoiseen ”Stalinismin historia” -sarjaan. Artikkelissa tärkeää Tannbergin mukaan on myös se, että teos on venäjänkielinen, jolloin se on paremmin ihmisten luettavissa. Lehden mukaan tähän kyseiseen Stalinismin historia -sarjaan kuuluu myös Jelena Zubkovan ”Baltia ja Kreml” teos, jota käytin yhtenä lähteenä luvussa venäläisestä toisen maailmansodan historiantulkinnasta (2.4.1). Tannbergin mukaan tiedemaailmassa toimivat normaalit käytännöt ja yhteistyö on sujunut ilman ongelmia. Tannberg on kohdistanut huomionsa myös vuoteen 1953, jolloin Josif Stalinin kuoleman jälkeen, Neuvostoliiton salaisen palvelun, NKVD:n johtaja Lavrenti Beria, alkoi toteuttamaan kansallispolitiikkaansa (Eesti Päevaleht, Jaanus Piirsalu, 11.8.2010).

Samana päivänä Eesti Päevaleht -sanomalehdessä julkaistussa Erik Randin toimittamassa ”*Mikser: üks ajalooraamat Venemaal pole veel läbimurre, ent siiski hea märk*” (Mikser: Yksi historianteos Venäjällä ei ole vielä läpimurto, mutta kuitenkin hyvä asia”) artikkelissa käsitellään samaa asiaa analysoiden, kuinka teoksen ilmestyminen on hyvä asia, mutta sen suurempaa merkitystä sillä ei ole kuitenkaan esim. Venäjän ja Viron tämänhetkisiin suhteisiin. Artikkelissa haastatellun eduskunnan ulkoasiain valiokunnan puheenjohtajan, Sven Mikserin mukaan, suurin jännite Venäjän ja Viron välillä on ollut historiallisten tapahtumien tulkinnoissa ennen toista maailmansotaa, sen aikana ja sen jälkeen;

”Kõige suurem pingete koht Eesti-Vene suhetes on olnud erinev käsitlus ajalooperioodist vahetult enne Teist maailmasõda, selle käigus ning pärast sõja lõppu. Sealt tõukuvad kõik küsimused näiteks, kas Eestis oli tegemist NSVL-i okupatsiooniga või mitte, ütles Mikser“ (Eesti Päevaleht, Erik Rand, 11.8.2010).

Maiden välisiä suhteita hiertää eri kysymysten ohella esim. se, oliko Virolla osuutta Neuvostoliiton miehityksessä. Mikserin mukaan on positiivista, että virolaiset historioitsijat voivat edesauttaa historiallista keskustelua Venäjällä ja keskustella tapahtumista tuolloisten kommunististen johtajien kanssa, sillä nykypäivänä keskustelu on ollut pikemminkin sisäpoliittisten tarpeiden mukaista ja rehellisyyden sijasta propagandistista. Samaten Mikser toteaa uutisoinnissa, että virolaisen

historianteoksen julkaiseminen ei silti tarkoita sitä, että Venäjän asenne ja näkemys Stalinia ja Beriaa kohtaan muuttuisi;

”Ma ei oska nii optimist olla, arvamaks, et üks selline, ka võib-olla märgiliselt oluline teos, võiks muuta Venemaal ajaloost rääkimise paradigmat ja arvamust Stalini või Beria kohta” (Eesti Päevaleht, Erik Rand, 11.8.2010).

Eesti Päevaleht -sanomalehden artikkelien mukaan voidaan sanoa, että Viro pitää erityisen tärkeänä Venäjän suhtautumista Staliniin. Mikserin lausumien perusteella voidaan päätellä, että Viron ulkopoliittinen taho ei usko yhden (vaikkakin merkittävän) teoksen muuttavan Venäjän näkemystä omasta historiastaan ja sen johtajasta, Stalinista. Artikkelin lopussa on vielä lyhyt selonteko virolaisesta historioitsijasta, Tannbergista, jossa lukee ”Venemaal tunnustatud”, ”Venäjällä tunnustettu”. Edellä mainitun lehden kirjoituksista voidaan havaita, että positiivisena pidetään sitä, että virolainen historiantulkinta on saanut jalansijaa Venäjällä. Viron valtio ei ole kuitenkaan optimistinen sen suhteen, että kyseistä teosta käsiteltäisiin julkisesti Venäjällä. Yritin etsiä Komsomolskaja Pravda ja Izvestija -lehdistä mainintaa vuonna 2010 julkaistusta virolaisesta teoksesta, mutta aihe ei ole ainakaan näissä lehdissä ylittänyt uutiskynnystä. Lisäksi Venäjän ulkoministeriön selvitys antaa ymmärtää, että Baltian maiden toisen maailmansodan historiantulkinta koetaan lähinnä loukkaavaksi.

Lopuksi voidaan ottaa esille vielä yksi Izvestija -lehdessä julkaistu artikkeli ”*В Берлине осквернили памятник Воину-освободителю*”, josta voidaan rivien välistä havaita selkeä venäläinen historiantulkinta:

”Вандалы нанесли красной краской на цоколе монумента надпись на немецком языке "Убийца, вор, насильник" и свастику. Произошло это за несколько часов до торжественного мероприятия у памятника, в котором приняли участие ветераны Великой Отечественной войны, живущие в Германии, а также их товарищи по оружию из России, Украины и Белоруссии, специально приехавшие в немецкую столицу. На время торжества организаторы закрыли надпись, оскорбляющую память советских воинов, плакатом со словами "Мы победили вместе" (Известия 11.5.2010).

Tekstissä kerrotaan, kuinka Berliinin vapauttaja-patsaalle oli kerääntynyt voitonpäivänä suuren isänmaallisen sodan veteraaneja Saksasta, Venäjältä, Ukrainasta ja Valko-Venäjältä. Ennen juhlallisuuden, muistotilaisuuden alkua, tapahtuman järjestäjät olivat peittäneet vandaalien kirjoittaman neuvostosotilaiden muistoa häpäisevän saksankielisen kirjoituksen, jossa luki seuraavasti: ”Murhaaja, varas, pahoinpitelijä (raiskaaja)” ja lopussa hakaristi. Näiden lisäksi oli kirjoitettu vielä lause ”Me voitimme yhdessä”. Samaisen artikkelin lopussa kuitenkin kerrotaan,

kuinka puolalaiset kunnioittivat neuvostosotilaiden muistoa sytyttämällä heille kynttilöitä. Izvestijan uutinen onkin loistava esimerkki, joka sopii aiemmin käsiteltyyn Venäjän ulkoministeriön selvitykseen toisen maailmansodan historian uudelleenkirjoittamisesta.

Luvussa analysoitujen lehtien taustojen lisäksi on syytä ottaa huomioon se, kenen näkemyksiin artikkeleissa viitataan. Venäläisissä sanomalehdissä ei ollut historioitsijoiden näkemyksiä nykyaikaiseen historiankirjoitukseen liittyen. Lehtien taustalla oli poliittisten henkilöiden, aktivistiliikkeen, toimittajien ja kirjailijan näkemykset. Virolaisissa lehdissä näkemyksensä kertoivat puolestaan historioitsijat, toimittajat sekä poliittiset tahot, kuten eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan puheenjohtaja ja Isänmaan ja Republican puolue. Venäläisissä sanomalehtien kirjoituksissa historiankirjoitus halutaan säilyttää muuttumattomana. Izvestijan teksteissä historiankirjoitusta ei mainita, mutta aktivistiliikkeen ja vapauttaja-patsaan häpäisyn sanomana voidaan pitää suuren isänmaallisen sodan muuttumatonta historiantulkintaa. Komsomolskaja Pravdassa näkemykset ovat vielä selkeämmin havaittavissa. Molemmissa venäläisissä lehdissä historian uudelleen kirjoittamista ei sallita, mikä on sanottu joko suoraan tai kiertoilmaisuja käyttäen (natsismia ei saa rehabilitoida, natsseja pidetään sankareina). Uuden historiankirjoituksen pelätään vahingoittavan kansallista identiteettiä ja kansallista tietoisuutta, mutta ennen kaikkea sillä on syvä poliittinen merkitys, joka voidaan havaita myös Venäjän ulkoministeriön selvityksessä. Historiakomission normit ja valtion kontrolli säätelevät historiantulkintaa myös verkkolehdistä, jotka ovat tavalla tai toisella tunnustautuneet hallituksen ja valtion kannattajiksi (ks. omistajuussuhteet 4.2.1). Internetissä Izvestija on Komsomolskaja Pravdaan nähden kuitenkin ”maltillisempi”, ja se on käsitellyt historiaa huomattavasti niukemmin.

Virolaisista lehdistä molemmat käsittelivät selkeästi historiankirjoitusta. Teksteissä ei ollut suoranaisia viittauksia nykyaikaisen virolaisen historiankirjoituksen ja historiantutkimuksen tilaan, mutta niistä saatiin selkeä kuva historioitsijoiden näkökulmia ja historianteoksia tarkastelemalla. Eniten korostui Viron valtion osuuden tarkastelu Molotov-Ribbentropin sopimuksen solmimisen ajankohtana. Tutkimusta on tehty tekstien mukaan jo jonkin verran aiheeseen liittyen ja tekstien perusteella vaihtoehtoisia tutkimuksia halutaan myös lisää. Huomattavinta oli näkemys, jonka mukaan Viro olisi säästynyt Neuvostoliiton vallalta, jos se olisi suostunut sotaan. Postimees-lehden artikkelien mukaan historiankirjoituksen voidaan sanoa olevan uutta ja vaihtoehtoista. Viron lähihistorian oman osuuden kriittinen tarkastelu saa vastapainoa Isänmaan ja Republican liiton näkemyksestä. IRL:n näkemysten kontekstissa Venäjä nähdään syylliseksi toisen maailmansodan tapahtumiin. Oikeistolaispuolueen mukaan Neuvostoliitto halusi laajentaa maailmanlaajuisesti

aluettaan valtioiden vapauttamisen sijaan. Näkemyksen oikeellisuutta perustellaan uudempien venäläisten historioitsijoiden tutkimuksilla. Eesti Päevaleht-lehden artikkeleissa käsitellään puolestaan virolaisen historianteoksen merkitystä Venäjällä. Historioitsijan ja ulkopoliittisen tahon toivomuksena olisi nostaa Venäjällä esille Stalinin kansallispolitiikka Baltian maissa. Eesti Päevaleht pyrkii tuomaan uutta näkökulmaa venäläiseen historiantutkimukseen ja ennen kaikkea sen poliittiselle kentälle, joka heijastaa lehden liberaalista linjauksesta.

Edellisten lukujen ja venäläisten ja virolaisten verkkolehtien kirjoitusten perusteella voidaan havaita muistopäivän kuukausina ilmestyneen yhteensä viisi molempien maiden kirjoituksille ominaista, sisäistä yhteenkuuluvuutta osoittavaa teemaa. Kirjoitusten yhteenkuuluvuudesta ilmaisivat seuraavat koodatut tekstisegmentit, kuten muistopäivä (день победы – stalinismi ja natsismiohvrite mälestamise päev), aate ja historiantulkinta (фашизм –освобождение, totalitarism –okupatsioon), kansallinen tietoisuus (российский, советский –euroopa, balti), Stalin ja lopuksi historiankirjoitus (историография -ajalookirjutamine). Näiden avulla aineisto jaettiin omiksi nimetyiksi kokonaisuuksiksi, jolloin analyysissa yhdistyivät analyysi ja synteesi ja aineiston jakaminen perustui vertailuun sisällönanalyysin ja teemoittelun metodia noudattaen. Koodatut analyysiyksiköt ja tekstisegmentit muodostettiin sekä teorian että aineiston avulla, jolloin aineisto jaettiin eri teemoihin. Vastauksen siihen, miten teemoista kirjoitetaan, sain käyttämäni metodin avulla, jossa kuvasin aineistoani sanallisesti käyttämällä alkuperäisaineistosta saatuja suoria lainauksia ja sitaatteja tulkintojeni perustelemiseksi. Tekstien sisältöä analysoimalla pystyin havaitsemaan piiloviestit, joiden avulla selvisi, miten lehdissä kirjoitettiin kyseisistä teemoista. Teoria ja tutkittava aineisto tukevat toisiaan, ja tulokset on esitetty käsitteinä. Sisältöluokat rakennettiin tutkittavan aineiston ja teorian yhteistyönä.

5. Lopuksi

Tutkielmani alussa kuvasin lyhyesti kansallisuusajattelun ja kansallisuusidentiteetin käsitteitä ja niiden muotoutumiseen vaikuttavia taustatekijöitä. Nationalismin määrittely ei ole ongelmaton, ja siitä kertovat tutkielman alussa esitetyt eri teoriat nationalismista. Eri teorioista olen päätenyt käyttämään Smithin, Saukkosen ja Hobsbawmin teorioita kansallisuusajattelusta ja -identiteetistä. Smithin mukaan nationalismilla tarkoitetaan kansalliseen ryhmään kuulumisen tietoisuutta, kansan roolia, symboliikkaa, historiallisia muistoja, myyttejä, alkuperäisyyttä ja tilanteen mukaan muuttuvia asenteita. Smithin määrittelyssä voimakkaimpana nationalismin aspektina nähdään kansallisen yhteisön symbolit ja tavat. Saukkosen teoriassa kansallisuusidentiteetillä voidaan tarkoittaa valtion poliittista tai kansainvälistä identiteettiä, kansakunnan identiteettiä tai tapaa, jolla yksilöt identifioituvat kansaan tai valtioon. Hobsbawmin teoriassa kommunismin jälkeisissä yhteiskunnissa kansallisuusidentiteetti on myös toiminut keinona viattomuuden korostamiseen ja syyllisten osoittamiseen. Venäjän ja Viron kansallisuusajattelun historiallista aspektia määriteltäessä ei voida myöskään sivuuttaa kansallisuusidentiteetin ilmiön muotoutumista sosialistisen järjestelmän romahdettua. Tästä päästäänkin tutkielmani ytimeen eli historian rooliin venäläisessä ja virolaisessa kansallisuusajattelussa. Kansallisuusajattelu on paljolti sidoksissa maan historiallisiin tapahtumiin ja tulkintoihin.

Venäläisessä ja virolaisessa kansallisuusajattelussa havaitsin historian kiertokulun ja historiallisten myyttien merkityksen. Voin todeta, että Venäjän nykyiseen kansallisuusajatteluun kuuluvat usein toistuvat vallan legitimitetin symbolit, kuten kansa, isänmaa, suurvalta ja Venäjä. Virolaiseen kansallisuusajatteluun kuuluu kansan vapauttamisen ja itsensä vahvistamisen, Viron alueen ja kansan tasapainoisuuden ja jatkuvuuden säilyttämisen symboliikka. Venäjällä neuvostoideologian perintö on edelleen vahva, kun taas Virossa ideologian perintöä pyritään päinvastaisesti tukahduttamaan. Havaitsin, että kansallinen historiankirjoitus ja kansalliset historiantulkinnat ovat edelleen vallitsevia ja niillä on suuri vaikutus maan politiikkaan. Nykyäänkin toisen maailmansodan historia on vielä vahvasti läsnä, ja kollektiivinen muisti kulkeutuu sukupolvelta toiselle. Venäläisen ja virolaisen kansallisuusidentiteetin muotoutumisessa onkin ollut olennaisinta nationalismin ja suuren yhteiskunnallisen muutoksen yhteys sekä historian tärkeä merkitys. Venäläisen ja virolaisen toisen maailmansodan historiantulkinnan poliittisuutta en voi edellä esitettyjen tulkintojeni perusteella kiistää. Venäjällä toisen maailmansodan historiantulkinnan poliittista ulottuvuutta lisää maan historiankirjoitusta valvova historiakomissio ja Virossa valtion eri tutkimuslaitokset. Valtio

tutkimusten rahoittajana ei kuitenkaan yksin riitä todistamaan valtion historiantulkinnan poliittisuudesta. Mielestäni molemmissa maissa valtion poliittisilla toimijoilla on kuitenkin ollut tärkeä rooli oikean historiantulkinnan määrittelyssä, joka tekee samalla historiasta poliittisen apuvälineen.

Tarkasteltuani 2000-luvun venäläisiä ja virolaisia historian oppikirjoja, tutkimuksia ja selvityksiä, voin kuitenkin todeta, että kaikki toisen maailmansodan historiantulkinnat eivät ole poliittisesti virittyneitä. Venäläisen historiantulkinnan mukaan Neuvostoliitto mahdollisesti miehitti Viron vuonna 1940, mutta samalla se on myös ymmärretty Viron lailliseksi liittymiseksi Neuvostoliittoon. Virolaisen historiantulkinnan mukaan Viro ei liittynyt Neuvostoliittoon laillisesti ja vapaaehtoisesti, jolloin se tulkitsee Neuvostoliiton miehittäneen sen. Miehitys sijoitetaan virolaisessa tulkinnassa historiankertomukselle ominaisen periodisoinnin ja narratiivisen skeeman mukaisesti laajempaan kontekstiin ja se ymmärretään pitkäkestoisena prosessina valtion itsenäistymiseen asti. Venäjä tulkitsee voittaneensa toisen maailmansodan ja ennen kaikkea sodan fasismia vastaan. Venäläisen historiankertomuksen ja suuren isänmaallisen sodan skeeman mukaisesti, Neuvostoliiton voittoa pidetään myös kommunistisen ideologian voittona. Venäjä katsoo pelastaneensa Viron fasismilta, kun taas Viro tulkitsee sen Neuvostoliiton miehitykseksi ja hyökkäykseksi. Venäläinen historiankirjoitus keskittyy pikemminkin toisen maailmansodan voittamiseen, suuren isänmaallisen sodan sotakertomukseen ja Neuvostoliiton rooliin natsien miehittämien valtioiden vapauttajana. Baltian maat vapautettiin, jolloin ne liitettiin osaksi Neuvostoliittoa. Viro puolestaan kirjoittaa omaa historiaansa, joka perustuu paljolti Neuvostoliiton totalitaariseen aikakauteen, sortotoimenpiteisiin ja Viron pakolliseen liittämiseen osaksi Neuvostoliittoa.

Johdannossa esittämäni Markku Jokisipilän väite Venäjän haluttomuudesta tarkastella avoimesti Baltian maiden historiaa on mielestäni oikea, kun tarkastellaan Venäjän virallista historiantulkintaa, historiakomission ja poliittisten tahojen julkilausumia. Venäläinen historiankirjoitus noudattaa paljolti perinteistä ja muuttumatonta historiantulkintaa. Mielestäni on välttämätöntä kuitenkin huomata se, että venäläisten historiantutkijoiden joukossa on myös Baltian maita varsin avoimesti tutkineita historioitsijoita, jotka ovat todenneet Neuvostoliiton miehittäneen (käyttäen termiä ”miehitys” tai ”anneksaatio”, ”оккупация” tai ”аннексия”) Baltian maat. Useat venäläiset historioitsijat mainitsevat myös Stalinin aikaisen väkivaltaisen politiikan ja kansainvälisten oikeuksien rikkomisen Baltian maissa. Tässä yhteydessä haluan mainita, että kyseiset venäläiset historiantulkinnat ovat tutkimuksissa, jotka on julkaistu ennen vuonna 2009 perustettua historiakomissiota. Mielestäni mielenkiintoinen ero on siinä, että vuonna 2009 ja 2011 julkaistuissa

venäläisissä historiantutkimuksissa mainitaan muun muassa Baltiaan kohdistuneista sortotoimenpiteistä, mutta niissä päinvastoin kuin aikaisemmin julkaistuissa historiantutkimuksissa, Baltian maiden nähdään liittyneen osaksi Neuvostoliittoa.

Jokisipilän väite Viron kyvyttömyydestä tarkastella omaa osuuttaan sen kehittämisessä osaksi Neuvostoliittoa on mielestäni oikea, kun tarkastellaan Viron lähihistoriaa, joka on painottunut paljolti ihmisoikeusrikkomusten ja sortotoimenpiteiden tutkimiseen. Tästä hyvänä esimerkkinä on vuonna 2005 julkaistu Viron valtioneuvoston ja oikeusministeriön selvitys miehityksen aikaisista sortotoimenpiteistä. Vuonna 2010 virolaisten sanomalehtien kirjoituksissa esiintyi muistopäivän ajankohtana artikkeleja, jotka käsittelivät muutamien virolaisten historioitsijoiden vuonna 2010 julkaistuja näkemyksiä ja teoksia liittyen Viron valtion rooliin ja toimenpiteisiin ennen vuoden 1939 Molotov-Ribbentropin sopimuksen solmimista. Artikkeleissa nousi esiin vaihtoehtoinen ja kriittinen historiankirjoitus, jossa pohdittiin sitä, miten Viro olisi voinut välttyä sodalta ja Neuvostoliiton vallalta. Uskallan väittää lehdistön kirjoitusten perusteella, että Viro voi olla aloittamassa oman lähihistoriansa kriittistä tarkastelua. Tämä väitteeni perustuu kuitenkin lehdistön kirjoituksiin, mikä ei vielä riitä todentamaan tämänhetkisen ja tulevan virolaisen historiantutkimuksen kriittistä näkökulmaa. On väitetty, että muistojen tärkeys kollektiivisen identiteetin muodostumisessa ei konkretisoidu ainoastaan yleisellä vihalla ja katkeruudella, vaan myös haluttomuudella ja kyvyttömyydellä tiedostaa menneisyyden epäkohtia ja rikoksia. Tämän väitteen voin sanoa osin pitävän paikkansa Venäjän ja Viron toisen maailmansodan muistopäivää käsiteltäessä. Väite on pitävä varsinkin silloin, kun on kyse politiikasta.

Venäjän ja Viron lehdistön rakenne ja toiminta muuttuivat olennaisesti vuonna 1991 Neuvostoliiton hajoamisen myötä. Venäjällä medialaki on taannut lehdistön vapauden, itsenäisyyden ja valtion kontrolloimattomuuden. Tämä on kuitenkin toteutunut käytännössä kiistanalaisesti ja lehdistön vapaudella voidaan tarkoittaa venäläisessä kontekstissa taloudellisten rakenteiden riippumattomuutta ja omistajien vapautta päättää lehdistön linjauksista. Myös Virossa laki on ollut takaamassa median ja lehdistön vapautta, ja tiedonvälitystä rajoittavia lakeja on pyritty välttämään. Virossa lehdistön on väitetty omaksuneen hyvin anglosaksisen mallin, ja demokraattiset uudistukset ovat toteutuneet käytännössä melko hyvin. Lehdistön toimintaa väitetään kuitenkin rajoitettavan eri eliittien ja toimijoiden toimesta. Lähteiden mukaan venäläisen lehdistön omistajuus on keskittynyt valtiota tukeville yrityksille ja liikemiehille. Virossa lehdistö on kansallisessa ja osittain ulkomaalaisessa omistuksessa. Tutkielmassani käytetyt lähteet luokittelevat sekä Venäjällä että Virossa 2000-luvulla vallitsevan mediamallin kaupalliseen ympäristöön. Molempien maiden

lehdistöt eivät ole täysin poliittista toimijoista riippumattomia. Valtion osuus on maiden lehdistön rakenteissa erilainen. Venäjällä valtion rooli heijastuu omistajuussuhteiden kautta, kun taas Virossa on korostettu valtion riippumattomuutta ja ei hallitusten välisten organisaatioiden (NGO:t) roolia lehdistön hallinnoimisessa.

Sanomalehtien rooli kansallisessa integraatiossa on ollut tärkeä molempien maiden historiassa. Nykyään sanomalehtien roolia kansallisen integraation edistäjinä voidaan lähteiden mukaan kyseenalaistaa molemmissa maissa. Venäjällä lehdistön poliittisuuden on osittain mahdollistanut kansan ja lehdistön huono luottamussuhde. Virossa lehdistön perinteinen kansaa yhdistävä rooli on hävinnyt, jolloin myös pienet markkinat ovat tehneet lehdistöstä välineen poliittisiin ja kaupallisiin pyrkimyksiin. Venäjällä lehdistön kansallinen rooli heijastuu 2000-luvulla julkaistussa tiedonvälitystä koskevassa tietoturvaselvityksessä. Virossa vastaavaa tietoturvaselvitystä ei ole lähteideni mukaan tehty, mutta tiedonvälitystä ja sen toteutumista valvoo lehdistöneuvosto (Suomesta omaksuttu Julkisen sanan neuvosto). Venäjän tietoturvaselvitykseen verrattuna Viron lehdistöneuvoston normit korostavat mielestäni enemmän itsenäisyyttä ja avoimuutta tiedonvälityksessä. Venäjän selvityksessä korostuvat ehkä enemmänkin perinteiden jatkuvuuden säilyttäminen ja yhteisön vahvistaminen. Unelma mahtavasta Venäjästä voi mielestäni tässä yhteydessä pitää paikkansa. Virolaisen lehdistön taustalla voin havaita unelman vapaasta ja liberaalista Virossa.

Venäläisten ja virolaisten verkkolehtien kirjoitusten sisällönanalyysini tuloksena ovat sisäisestä yhteenkuuluvuudesta muodostuneet eri teemat, joissa muistopäivä koettiin Venäjällä voitonpäiväksi ja Virossa stalinismin ja natsismin uhrien (ja Molotov-Ribbentropin sopimuksen) muistopäiväksi, aate ja historiantulkinta; fasismiksi ja vapauttamiseksi sekä totalitarismiksi ja miehitykseksi, kansallinen tietoisuus; venäläisyydeksi ja euraasialaisuudeksi sekä eurooppalaisuudeksi ja balttilaisuudeksi, Stalin; johtajaksi ja murhaajaksi ja historiankirjoitus; muuttumattomaksi ja uudeksi. Voitonpäivän ja stalinismin ja natsismin uhrien muistopäivän kuukausina maiden johtavien ja suosittujen verkkolehtien kirjoituksissa teemat ovat yhteydessä toisen maailmansodan historiantulkintoihin. Molemmissa venäläisissä, Komsomolskaja Pravda ja Izvestija -lehdissä kirjoitettiin toukokuun aikana ja muistopäivän ajankohtana voitonpäivästä, suuresta isänmaallisesta sodasta, fasismin vastaisesta taistelusta, natsien miehittämien valtioiden vapauttamisesta, venäläisyydestä ja venäläisyyden alkuperäisyydestä sekä maan nykyisestä historiankirjoituksesta ja historiantulkintoista liittyen suureen isänmaalliseen sotaan. Mielestäni ehkä kaikista eniten kirjoituksissa toistui joko suoraan tai rivien välistä fasismin (natsismin) vastainen taistelu.

Neuvostoliiton johtajasta Stalinista uutisoitiin vain Komsomolskaja Pravdassa. Virolaisissa Postimees, Tallinna Postimees ja Eesti Päevaleht –lehdissä kirjoitettiin elokuussa ja muistopäivän ajankohtana ylivoimaisesti eniten Molotov-Ribbentropin sopimuksesta. Tämän lisäksi kirjoitettiin toistuvasti stalinismin ja natsismin uhrien muistopäivästä ja sen ratifioimisesta, Neuvostoliiton miehityksestä, Neuvostoliiton aikaisesta totalitarismista ja diktatuurista, eurooppalaisuudesta, Stalinista sekä maan nykyisestä historiankirjoituksesta ja historiantutkimuksesta liittyen Viron muuttumiseen neuvostotasavallaksi.

Voitopäivästä kirjoitettiin venäläisissä verkkolehdissä maan tiedonvälityksen kansallisia intressejä noudattaen eli isänmaallisia arvoja ja perinteitä kunnioittaen. Virolaisissa lehdissä Molotov-Ribbentropin sopimuksen ja stalinismin ja natsismin uhrien muistopäivästä kirjoitettiin myös isänmaallisia perinteitä, mutta myös eurooppalaisia arvoja kunnioittaen. Venäläisiin ja virolaisiin kirjoituksiin viitaten voin sanoa, että muistopäivänä erityisesti isänmaallisia arvoja arvostavien puolueiden edustajien näkemyksistä kirjoittaminen oli molempien maiden lehdissä yleistä. Venäläiset lehdet mainitsivat historiankertomukselleen ominaisen fasismin ja vapauttamisen teeman usein uutisten yhteydessä, joissa uutisoitiin muissa Euroopan maissa vietettävistä voitopäivän muistopäivän tilaisuuksista. Etenkin Izvestija -lehden kirjoituksia analysoituani huomioni kiinnittyi siihen, miten useista Euroopan maissa järjestettävistä voitopäivän muistotilaisuuksista uutisoitiin. Näissä kaikissa uutisoinneissa sävy oli kriittinen ja niissä nousi esiin toistuvasti venäläinen näkemys natsismista. Maiden verkkolehtiä tarkasteltaessa on syytä mainita eräs tärkeä seikka. Venäläiset verkkolehdet pyrkivät noudattamaan painettujen sanomalehtiensä linjaa ja ne ovatkin keskittyneet ajankohtaisten aiheiden uutisointiin. Tärkeä funktio on kuitenkin uutisten tuottamisella, jossa otetaan huomioon myös ulkomaalainen kohdeyleisö. Internetissä sanomalehdet ovat maailmanlaajuisesti luettavissa ja tällöin niiden sisältö voi olla tiettyjen aihealueiden osalta tarkkaan harkittua. Myös virolaisia kirjoituksia analysoitaessa havaitsin yhä useammin maan historiankertomukselle ominaisen totalitarismin ja miehityksen teeman. Kyseisen teeman yhteydessä kritisoitiin varsin avoimesti Venäjän poliittista johtoa. Eurooppalaisuus ja länsimaiden rooli (esimerkiksi Molotov-Ribbentropin sopimuksen tutkimuksessa) nousi myös useasti kirjoituksissa esiin. Tätä pidän myös samalla tavalla tiedostettuna, ulkomaille tarkoituksenmukaisesti kohdistettuna uutisointina. Virolaiset verkkolehdet pyrkivät venäläisten verkkolehtien tapaan uutisoimaan sekä ajankohtaisista että valtavirtaan kuuluvista aiheista.

Venäläisyyteen vedottiin useasti erilaisten, venäläisestä valtion virallisesta näkemyksestä poikkeavien historiantulkintojen käsittelyn yhteydessä. Näitä asioita käsiteltiin enimmäkseen

Komsomolskaja Pravdassa. Izvestijassa julkaistujen ulkopolitiikkaa lähestyvien uutisten ja artikkelien perusteella ulotin kansallisen tietoisuuden myös laajemmaksi ajatukseksi Euraasian liitosta. Virolaisissa lehdissä korostui eurooppalainen ja länsimaalainen suuntautuneisuus. Julkisessa keskustelussa Stalinista havaitsin suuria eroja. Komsomolskaja Pravdassa Stalinia osittain kritisoitiin ja osittain kiitettiin. Stalinin merkitystä historiallisten tapahtumien kulussa ei haluta aliarvioida, ja häntä pidetään tärkeänä ja ratkaisevana henkilönä sodan voittamisessa. Liberaalista linjasta tunnettu Eesti Päevaleht puolestaan kritisoi avoimesti Stalinin toimia vedoten myös suoraan Venäjän poliittiseen eliittiin. Venäjällä voitonpäivän ollessa ajankohtainen, verkkolehdet korostivat yksimielisesti Venäjän toisen maailmansodan historiantulkinnan muuttumattomuutta. Virossa vanhojen ja samojen historiantulkintojen lisäksi myös vaihtoehtoiset historiantulkinnat saivat palstatilaa verkkolehdissä. Verkkolehtien toisen maailmansodan muistopäivää koskeva uutisointi ei eronnut merkittävästi venäläiseen alkuperäisaineistoon kuuluvista verkkolehdistä. Samaa voin sanoa myös virolaiseen alkuperäisaineistoon kuuluvista verkkolehdistä. Venäläisistä kirjoituksista havaitsin kuitenkin sen, että Izvestijan kirjoitukset olivat enemmän ulkopolitiikkaan orientoituneita. Komsomolskaja Pravdan kirjoituksissa käsiteltiin myös ulkopolitiikkaa läheltä hipovia aiheita, mutta näitä enemmän keskityttiin kuitenkin kansaa suoraa koskettavien historiallisten tapahtumien kerrontaan ja analysointiin mm. eri henkilöiden haastattelujen kautta.

Havaitsin muistopäivään liittyvässä uutisoinnissa myös tyylillisiä eroja. Komsomolskaja Pravda kirjoitti muistopäivästä paljolti arkiseen tyyliin, kun taas Izvestijassa korostui asiatyylinen uutisointi. Virolaisten verkkolehtien kirjoituksissa huomasin puolestaan sen, miten Postimees -lehdessä mainittiin useasti Molotov-Ribbentropin sopimus. Myös Eesti Päevaleht kiinnitti huomiota sopimukseen, sen epäoikeudenmukaisuuteen ja sen seurausten selvittämiseen nykyaikana. Eesti Päevaleht käsitteli taas Postimees -lehteä enemmän Stalinia, ja se myös kohdisti kritiikkinsä avoimesti Venäjän poliittiselle eliitille. Havaitsin muistopäivään liittyvässä uutisoinnissa myös tyylillisiä eroja. Mielestäni Eesti Päevaleht -verkkolehdessä oli hieman enemmän journalismia ja arvioivia mielipidekirjoituksia kuin Postimees -lehdessä, jossa myös oli esillä eri taustan omaavien ihmisten arvioita ja mielipiteitä. Käyttämäni lähteet virolaisesta verkkouutisoinnista väittivät, että Virossa verkkojournalismi on paljolti uutispainotteista. Kyseenalaistan tämän väitteen, sillä uutisoinnin lisäksi journalismi ja arvioiva asenne heijastuivat virolaisissa lehdissä huomattavasti. Lähteissä otettiin huomioon kuitenkin se, että virolainen verkkojournalismi on jatkuvasti

kehittymässä. Vuonna 2010 julkaistujen kirjoitusten perusteella voin todeta, että kehitystä on jo tapahtunut.

Lopulta voin vastata siihen, minkälainen on Venäjän ja Viron kansallisuusajattelun historiallinen aspekti maiden toisen maailmansodan muistopäivän kuukausina julkaistuissa lehdistön kirjoituksissa vuonna 2010. Izvestijassa ja Komsomolskaja Pravdassa toisen maailmansodan muistopäivän kuukausina julkaistujen uutisten ja artikkelien perusteella sisällytän Venäjän kansallisuusajattelun historialliseen aspektiin kuuluviksi James Wertschin mainitsemat osittain tiedostamattomat kulttuuriset työkalut (symbolit ja myytit) sekä Hellberg-Hirnin määrittelemät kansallisen identiteetin symbolit, kansallisen historian myytit ja vallan legitimitetin symbolit, kuten kansan, isänmaan, suurvallan ja Venäjän. Nämä ovat edelleen pysyviä symboleja venäläisessä kansallisessa identifikaatiossa. Verkkolehden kirjoituksissa näitä ovat *Великая отечественная война* (suuri isänmaallinen sota), *борьба против фашизма* (fasismin vastainen taistelu), *Россия* (Venäjä), *Родина* (isänmaa), *народ* (kansa) ja *победа* (voitto). Verkkolehden kirjoitusten perusteella voin lisätä venäläiseen kansallisuusajatteluun vielä ajatuksen ihanneyhteiskunta-ajattelun mahdollisesta paluusta.

Myös virolaiset Postimees ja Eesti Päevaleht -lehdet kirjoittivat muistopäivään liittyvistä teemoista James Wertschin määrittelemän kulttuurisen työkalupakin avulla, johon kuuluivat kertomukset kansallisesta heräämisestä ja vallankumouksesta. Wertschin määrittelemien kertomusten lisäksi voin lisätä myös Risto Alapuron väitteen kansan vapautumisen ja itsensä vahvistamisen symboliikasta sekä Ralph Tuchtenhagenin määrittelemät Viron aluetta, kansan tasapainoisuutta, jatkuvuuden säilyttämistä, suojelemista sekä historiallista viattomuutta ja jatkuvuutta, vieraan vallan alaisuutta ja eurooppalaistumista kuvaavat symbolit. Postimees ja Eesti Päevaleht -verkkolehden kirjoituksissa näitä ovat *Molotov-Ribbentropi pakti* (Molotov-Ribbentropin sopimus), *stalinismi*, *natsismi*, *totalitarismi ja diktatuuri ohvrid* (stalinismin, natsismin, totalitarismin ja diktatuurin uhrit), *NSVL-i okupatsioon* (Neuvostoliiton miehitys), *Balti kett* (Baltian ketju) ja *Euroopa* (Eurooppa).

Kansalliseen ryhmään kuulumisen tietoisuus, kansan rooli ja intressien mukainen ideologia esiintyivät venäläisissä ja virolaisissa verkkolehdissä jokaisen eri teeman yhteydessä. Myös viattomuuden korostaminen ja syyllisten osoittaminen heijastuivat molempien maiden lehtien kirjoituksissa lähes jokaisessa eri teemoja käsittelevissä luvuissa. Tästä selkeimpänä esimerkkinä voidaan mainita Komsomolskaja Pravda -lehdessä julkaistu Mihail Deljaginin haastattelu suuresta

isänmaallisesta sodasta ja Eesti Päevaleht -lehden artikkeli Stalinista. Samaten myytti alkuperäisyydestä, historialliset muistot, yhteinen alue, yhteisen kulttuurin ominaispiirteet ja solidaarisuus olivat keskeisiä kansallisuusajattelua ilmaisevia piirteitä. Smithin teoriaan nojautuen voin todeta, että venäläisen kansallisuusajattelun ominaispiirteisiin kuuluu yhteiseksi koettu alkuperäisyys ja virolaisen kansallisuusajattelun historiallisen aspektin ominaispiirteisiin tilanteen mukaan muuttuvat asenteet. Kansallisuusidentiteetin ilmiön muotoutuminen on sijoitettu juuri sosialistisen järjestelmän romahtamiseen, joka on merkittävä tekijä ainakin virolaisessa kansallisuusajattelussa. Venäläisissä verkkolehdissä yhteiseksi koettu alkuperäisyys esiintyi miltei jokaisen teeman yhteydessä. Toki samaa oli havaittavissa myös virolaisissa verkkolehdissä, mutta niissä jokaisen teeman yhteydessä oli havaittavissa sosialistisen järjestelmän romahduksen jälkeistä kansallisuuden uudelleenrakentamista ja uusien tilanteiden myötä muuttuvia asenteita. Molemmilla mailla on ollut sosialistinen historia, ja merkittävä ero maiden välillä onkin siinä, miten ne nykyisin itsenäisinä valtioina rakentavat historiaansa ja kansallista identiteettiään.

Vuonna 2010 julkaistuissa venäläisten verkkolehtien kirjoituksissa havaitsin toistuvasti historiallisen alkuperäisyyden, maineteot, dramaattiset historian tapahtumat sekä sankaruuden. Virolaisissa verkkolehdissä havaitsin dramaattiset historian tapahtumat ja historiallisen alkuperäisyyden uudelleenluomisen. Verkkolehtien kirjoitusten perusteella voin päätellä, että Venäjällä kansallisuusajattelu on kansallisen ja Virossa kansainvälisen identiteetin luomista. Smithin teoriaan nojautuen voin lopuksi todeta, että Venäjän ja Viron kansallisuusajattelun historiallinen aspekti heijastuu parhaiten maiden tapakulttuurissa, eli jokavuotisessa toisen maailmansodan muistopäivän viettämisessä.

Lähdeluettelo:

Eesti Päevaleht. 11.8.2010. *Vene teaduskirjastus avaldas eestlase stalinismi-uuringu*. Jaanus Piirsalu. <http://www.epl.ee/news/valismaa/vene-teaduskirjastus-avaldas-eestlase-stalinismi-uuringu.d?id=51280926> [20.10.2011]

Eesti Päevaleht. 11.8.2010. *Mikser: üks ajalooraamat Venemaal pole veel läbimurre, ent siiski hea märk*. Erik Rand. <http://www.epl.ee/news/eesti/mikser-uks-ajalooraamat-venemaal-pole-veel-labimurre-ent-siiski-hea-mark.d?id=51280999> [22.10.2011]

Eesti Päevaleht. 23.8.2010. *Kommentaar: 2010 on Stalini langemise aasta*. Heiki Suurkask. <http://www.epl.ee/news/valismaa/kommentaar-2010-on-stalini-langemise-aasta.d?id=51281490> [22.10.2011]

Известия. 7.5.2010. *В Москве на 9 мая будет раздаваться номер "Известий" 65-летней давности*. Известия. <http://www.izvestia.ru/news/470886> [15.10.2011]

Известия. 7.5.2010. *Российские дипломаты возложили венки у памятника советским воинам в Берлине*. Известия. <http://www.izvestia.ru/news/470866> [16.10.2011]

Известия. 11.5.2010. *Россия протестует против осквернения памятников советским воинам в Берлине*. Известия. <http://www.izvestia.ru/news/470984> [16.10.2011]

Известия. 11.5.2010. *В Берлине осквернили памятник Воину-освободителю*. <http://www.izvestia.ru/news/361547> [1.11.2011]

Известия. 25.5.2010. *Львовские депутаты отказались от термина "Великая отечественная война"*. Известия. <http://www.izvestia.ru/news/471935> [19.10.2011]

- Комсомольская Правда. 4.5.2010. *Фашисты считали, что в душегубках умирать легко*. Вера Неронова. <http://kp.ru/daily/24483/640461/> [15.10.2011]
- Комсомольская Правда. 5.5.2010. *Они сражались за Родину*. Борис Тяхт. <http://kp.ru/daily/24484/640901/> [15.10.2011]
- Комсомольская Правда. 5.5.2010. *«Сталин посмотрел испуганно и спросил: «Что вы от меня хотите?»*. Подготовила Дарья Завгородняя. <http://kp.ru/daily/24484/641098> [16.10.2011]
- Комсомольская Правда. 6.5.2010. *Михаил Делягин: «Все мы родом из Великой Отечественной!»*. Евгений Черных. <http://kp.ru/daily/24485.4/641484> [17.10.2011]
- Комсомольская Правда. 8.5.2010. *Спасибо Деду за Победу!!!*. Никита Камышев. <http://www.kp.ru/daily/24486/642656/> [20.10.2011]
- Комсомольская Правда. 10.5.2010. *Двести метров «Марша Мира» в столице Литвы под крики ряженых «лесных братьев»*. Ниёле Стабингите. <http://kp.ru/daily/24486/642954/> [23.10.2011]
- Postimees. 3.8.2010. *Allan Käro: raisatud kuu, mis otsustas saatuse*. Postimees. <http://www.postimees.ee/295128/allan-karo-raisatud-kuu-mis-otsustas-saatuse/> [10.10.2011]
- Postimees. 12.8.2010. *Kui Eesti valinuks 1939. aastal sõja, elanuks me rahvademokraatlikus riigis*. Vahur Koorits. Postimees. <http://www.postimees.ee/298876/kui-eesti-valinuks-1939-aastal-soja-elanuks-me-rahvademokraatlikus-riigis/> [16.10.2011]
- Postimees. 23.8.2010. *IRL: lääneriikides on järeldused MRPst siiani tegemata*. Toimetas Merike Tamm. <http://www.postimees.ee/302890/irl-laaneriikides-on-jareldused-mrpst-siiani-tegemata/> [18.10.2011]
- Tallinna Postimees. 22.8.2010. *IRL korraldab Hirvepargis kõnekoosoleku*. Martin Šmutov. Tallinna Postimees. <http://www.tallinnapostimees.ee/302585/irl-korraldab-hirvepargis-konekoosoleku/> [16.10.2010]
- Tallinna Postimees. 23.8.2010. *Galerii: Hirvepargis peeti MRP aastapäeva miitingut*. Berit-Helena Lamp. Postimees. <http://www.tallinnapostimees.ee/303135/galerii-hirvepargis-peeti-mrp-aastapaeva-miitingut/> [18.10.2011]

Alapuro, Risto. 1999. Social classes and nationalism: the North-East Baltic. *National History and Identity. Approaches to the Writing of National History in the North-East Baltic Region Nineteenth and Twentieth Centuries*. Edited by Michael Branch. Studia Fennica, Ethnologica 6. Tampere. Tammer-Paino Oy. 111-120.

Arutunyan, Anna. 2009. *The Media in Russia*. Berkshire. Open University Press. <https://ezproxy.utu.fi/login?url=http://site.ebrary.com/lib/uniturku/Doc?id=10350199> [21.9.2011]

Avaliku Sõna Nõukogu. Viron julkisen sanan neuvosto. <http://www.asn.org.ee/> [15.6.2011]

Balčytienė, Aukse. 2008. On tripartite identity of the Baltic media and its impact on media performance. *Informacijos mokslai*. Vol. 47. Lithuania. Vilniaus Universiteto Leidykla. 44–59. http://www.mediastudies.lt/sites/default/files/Balcytiene_4_IM_47.pdf [10.5.2011]

Balčytienė, Aukse. 2009. Assessing pluralism and the democratic performance of the media in a small country: setting a comparative research agenda for the Baltic States. A. Helwig, M., Nowak, E. (eds.). *Press Freedom and Pluralism in Europe: Concepts and conditions*. Czepek. Intellect Ltd. 127-139. http://www.mediastudies.lt/sites/default/files/Balcytiene_Press%20Freedom%20in%20Europe.pdf [21.9.2011]

Balčytienė, Aukse. Harro-Loit Halliki. 2009. Between reality and illusion: re-examining the diversity of media and online professional journalism in the Baltic States. *Journal of Baltic Studies*. Volume 40, Issue 4, December 2009. London. Taylor & Francis Group. Routledge. 517-530. <http://www.tandfonline.com.ezproxy.utu.fi:2048/doi/pdf/10.1080/01629770903320148> [20.2.2012]

Conversi, Daniele. 2007. Mapping the Field: Theories of Nationalism and the Ethnosymbolic Approach. *Nationalism and Ethnosymbolism. History, Culture and Ethnicity in the Formation of Nations*. Edited by Athena S. Leoussi and Steven Grosby. Chippenham. Edinburgh University Press. 15-26.

Данилова. А. и др. 2007. СССР в 1941-1953 гг. *История России. Учебное пособие для абитуриентов и старшеклассников*. 75-80. <http://www.alleng.ru/d/hist/hist068.htm> [15.1.2010]

Diaz, Antonio. 2008. *Estonian media: concentration and foreign ownership after the fall of the USSR*. Pro gradu. Tampereen yliopisto. <http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu03343.pdf> [21.9.2011]

Eesti Päevaleht. 9.1.2011. http://fi.wikipedia.org/wiki/Eesti_Päevaleht [21.9.2011] 13.5.2008. Tutkiva.fi. Viitattu 22.12.2008.

Fomicheva, Irina; Pietiläinen, Jukka; Resnianskaia Liudmila. 2010. Changing media use in Russia. *Russian Mass Media and changing values*. Nordenstreng, Kaarle; Rosenholm, Arja; Trubina, Elena. Chippenham. Routledge. Taylor and Francis Group. 41-55.

Grönholm, Pertti. 2011. Periodisointi, nimeäminen ja kamppailu menneisyydestä. Viron poliittiset murrokset ja historian esittäminen. *Historiallinen aikakauskirja 4/2011*. 380-392.

Hellberg-Hirn, Elena. 2000. Origin and power: Russian National Myths and the Legitimation of Social Order. *The Fall of an Empire, the Birth of a nation. National identities in Russia*. Edited by Chris J. Chulos and Timo Piirainen. Aldershot, England. Ashgate 7-25.

Hiio, Toomas. 2009. Totalitaarisen lähihistorian tutkimuksesta Virossa. *Kaiken takana oli pelko*. Toim. Sofi Oksanen, Imbi Paju. Juva. WS Bookwell Oy. 389-401.

Hobsbawm, Eric. 1994. *Nationalismi*. Jyväskylä. Gummerus kirjapaino Oy.

Hutchinson, John. 2007. Warfare, Remembrance and National Identity. *Nationalism and Ethnosymbolism. History, Culture and Ethnicity in the Formation of Nations*. Edited by Athena S. Leoussi and Steven Grosby. Chippenham. Edinburgh University Press. 42-52.

Имя Россия. Исторический выбор 2008. Телеканал "Россия" Институт российской истории РАН, фонд "Общественное мнение" . <http://www.nameofrussia.ru/> [2.2.2012]

Информационный портал. Московского государственного института международных отношений МИД России. 20.01.10. *Комиссия по противодействию фальсификации истории: 65-летие Великой Победы — важнейшая дата*. Москва. Университет МГИМО. <http://www.mgimo.ru/news/university/document140506.phtml> [4.2.2012]

Kivimäe, Jüri. 1999. Re-writing Estonian history? *National History and Identity. Approaches to the Writing of National History in the North-East Baltic Region Nineteenth and Twentieth Centuries*. Edited by Michael Branch. Studia Fennica, Ethnologica 6. Tampere. Tammer-Paino Oy. 205-212.

Kratasjuk, Ekaterina. 2006. Construction of 'Reality' in Russian Mass Media. News on Television and on the Internet. *Control + Shift. Public and Private Usages of the Russian Internet*. Henrike

Schmidt, Katy Teubener, Natalja Konradova (Eds.). Norderstedt, Germany. Books on Demand. <http://viscult.ehu.lt/uploads/Kratasjuk.pdf> [20.2.2012]

Lauk, Epp. 2008. Freedom for the media? Issues of journalism ethics in Estonia. *Information sciences (Informacijos mokslai)*. Issue: 47. Lithuania. Vilniaus Universiteto Leidykla. 59-65. http://www.leidykla.vu.lt/fileadmin/Informacijos_mokslai/47/59-65.pdf [2.1.2011]

Laur, Mati; Lukas, Tõnis; Mäesalu, Ain; Tannberg, Tõnu; Pajur, Ago. 2002. *History of Estonia*. Tallinn. Avita.

Lehti, Jutila, Jokisipilä, Lassila, Haukkala. 2007. *Näkökulma: Pronssisoturin pitkä varjo. Muistin politiikkaa ja kansallista uhoa. Rauhan-, konfliktin- ja maailmanpolitiikan tutkimuksen aikakauskirja.37,(3)*.Kosmopolis.Saarijärvi.Gummerus. http://blogs.helsinki.fi/jplassil/files/2007/12/pronssisoturi_valmis2.pdf [2.3.2010]

Liittoutuneet. <http://fi.wikipedia.org/wiki/Liittoutuneet> [18.3.2012]

Loit, Urmas; Harro-Loit, Halliki. 2010. *Background Information report. Media policies and regulatory practises in a selected set of European countries, the EU and the Council of Europe: The case of Estonia. Report of research findings of the EU 7th FP "European Media Policies Revisited: Valuing & Reclaiming Free and Independent Media in Contemporary Democratic Systems"*. European Commission. Mediadem. <http://www.balticmedia.eu/sites/default/files/Estonia-1.pdf> [20.2.2011]

Luukkanen, Arto. 2000. In quest of Values: Religion and Nationality in the Early Soviet Period. *The Fall of an Empire, the Birth of a nation. National identities in Russia*. Edited by Chris J. Chulos and Timo Piirainen. Aldershot, England. Ashgate. 51-68.

Luukkanen, Arto. 2009. *Muutosten Venäjä. Venäjän historia 862-2009*. Helsinki. Edita Prima Oy.

Marin, Anaïs. 2011. Fiia Comment 12/2011. *Putinin euraasialaiset unelmat: Venäjän pyrkimys vetää entiset neuvostotasavallat lähemmäs itseään on EU:lle kaksinkertainen haaste*. Helsinki. Ulkopoliittinen instituutti. www.fiia.fi/assets/publications/FIIA_Comment_12_2011_fi.pdf [15.1.2012]

Медведев, Дмитрий. УКАЗ Президента РФ. 15.05.2009. N 549
<http://document.kremlin.ru/doc.asp?ID=052421> [2.6.2010]

Metsämuuronen, Jari. 2006. Laadullisen tutkimuksen tiedonhankinnan strategioita. *Laadullisen tutkimuksen käsikirja*. Helsinki. International Methelp. 91-109.

Министерство иностранных дел Российской Федерации. 2011. *Доклад МИД России. «О ситуации с правами человека в ряде государств мира»*. 28.12.2011.
<http://www.mid.ru/bdomp/Nsdgpch.nsf/arh/C32577CA00173CB244257974003E49C4?OpenDocument> [5.1.2012]

Мельникова К. 2011. *Политика СССР в странах Балтии в первые годы второй мировой войны. Вестник МГОУ. Серия «История и политические науки». № 3 / 2011. Раздел III. Новейшая История России*. Москва. Московский государственный лингвистический университет.
http://vestnik-mgou.ru/mag/2011/ist_i_pol_nauki/3/ist_i_pol_nauki_3_2011.pdf
 [1.2.2012]

Mälksoo, Lauri. 2009. Baltian valloituksen oikeudenvastaisuus. *Kaikien takana oli pelko*. Toim. Sofi Oksanen, Imbi Paju. Juva. WS Bookwell Oy. 43-58.

Нарышкин, Сергей 1.2.2012. http://ru.wikipedia.org/wiki/Нарышкин,_Сергей_Евгеньевич
 [4.2.2012]

Pakkasvirta, Jussi; Saukkonen, Pasi. 2004. Johdanto. *Nationalismit*. Toim. Jussi Pakkasvirta ja Pasi Saukkonen. Porvoo. WS Bookwell Oy. 8-11.

Pakkasvirta, Jussi; Saukkonen, Pasi. 2004. Nationalismi teoreettisen tutkimuksen kohteena. *Nationalismit*. Toim. Jussi Pakkasvirta ja Pasi Saukkonen. Porvoo. WS Bookwell Oy. 14-42.

Pearson, Raymond. 1999. History and historians in the service of nation-building. *National History and Identity. Approaches to the Writing of National History in the North-East Baltic Region Nineteenth and Twentieth Centuries*. Edited by Michael Branch. Studia Fennica, Ethnologica 6. Tampere. Tammer-Paino Oy. 63-75.

Подрабинек, Александр, Пинхосович. 9.1.2012. http://ru.wikipedia.org/wiki/Подрабинек,_Александр_Пинхосович [4.2.2012]

Polvinen, Tuomo. 2000. Neuvostoliitto toisen maailmansodan aikana. *Venäjän historia*. Toim. Heikki Kirkinen. Keuruu. Otavan Kirjapaino Oy. 419-455.

Postimees.23.9.11.<http://www.presseurop.eu/en/content/source-information/33821-postimees> [23.9.2011]

Remy, Johannes. 2005. Onko modernisaatio vai etnisyys kansakuntien perusta? *Nationalismit*. Toim. Jussi Pakkasvirta ja Pasi Saukkonen. Porvoo. WS Bookwell Oy. 48-69.

Выборы в Государственную думу (2011). [http://ru.wikipedia.org/wiki/Выборы_в_Государственную_думу_\(2011\)](http://ru.wikipedia.org/wiki/Выборы_в_Государственную_думу_(2011)) [12.12.2011]

Родина. 29.11.2011. [http://ru.wikipedia.org/wiki/Родина_\(партия\)](http://ru.wikipedia.org/wiki/Родина_(партия)) [30.11.2011]

Sarajärvi Anneli; Tuomi, Jouni. 2002. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Jyväskylä. Gummerus Oy.

Salminen, Minna-Mari. 2009. International Academic Research on Russian Media. *Perspectives to the Media in Russia: "Western" Interests and Russian Developments*. Edited by Elena Vartanova, Hannu Nieminen, Minna-Mari Salminen. Aleksanteri Series 4/2009. Finland. Gummerus. 27-83.

Sarv Enn; Varju Peep. 2005. Ülevaade okupatsioonidest. *Valge Raamat*. Entsüklopeediakirjastus. Justiitsministeerium. Eesti. 9-18. <http://www.riigikogu.ee/public/Riigikogu/ValgeRaamat.pdf> [22.2.2010]

Saukkonen, Pasi. 2005. Kansallinen identiteetti. *Nationalismit*. Toim. Jussi Pakkasvirta ja Pasi Saukkonen. Porvoo. WS Bookwell Oy. 90-105.

Seitamaa-Hakkarainen, Pirita. 2000. Kvalitatiivinen sisällön analyysi. http://helsinki.academia.edu/PiritaSeitamaaHakkarainen/Papers/592612/Kvalitatiivinen_sisallon_analyysi [3.3.2012]

Smith, Anthony. 1991. *National Identity*. Lontoo. Penguin books.

Tuchtenhagen, Ralph. 2000. The Problem of Identities in the Baltic Countries. *The Fall of an Empire, the Birth of a nation. National identities in Russia*. Edited by Chris J. Chulos and Timo Piirainen. Aldershot, England. Ashgate. 141-155.

Тверское информационное агентство. 29 марта в Твери пройдут дебаты "Сталин: вождь или убийца?". 29.3.2010. <http://tvernews.ru/news/12603.html> [27.1.2012]

Haastattelu: Vihavainen, Timo. Näkökulma: Venäjän informaationsota Virossa. 6.10.2009. http://yle.fi/uutiset/ulkomaat/2009/10/venajan_informaationsota_virossa_1059784.html?origin=rss [2.12.2009]

Liite: Doctrine of Information Security of the Russian Federation (2000). Rossiiskaya Gazeta. September 28, 2000. Teoksessa *Russian Media Challenge*. Edited by Kaarle Nordenstreng, Elena Vartanova, Yassen Zassoursky. Aleksanteri Institute. Kikimora Publications Series B:20. Saarijärvi. Gummerus. 251-292.

Vartanova, Elena. 2001. Media Structures: Changed and Unchanged. *Russian Media Challenge*. Edited by Kaarle Nordenstreng, Elena Vartanova, Yassen Zassoursky. Aleksanteri Institute. Kikimora Publications Series B:20. Saarijärvi. Gummerus. 21-72.

Vartanova, Elena; Smirnov Sergei. 2010. Contemporary structure of the Russian media industry. *Russian Mass Media and changing values*. Chippenham. Routledge. Taylor and Francis Group. 21-40.

Vihalemm, Peeter. 2006. Media Use in Estonia. Trends and Patterns. *Nordicom Review* 27, 1. 17-29. http://www.nordicom.gu.se/common/publ_pdf/226_vihalemm.pdf [13.1.2011]

Viron reformipuolue. 23.9.2011. http://fi.wikipedia.org/wiki/Viron_reformipuolue [23.9.2011]

YLE.Uutiset.4.7.2009.http://yle.fi/uutiset/ulkomaat/2009/07/venaja_hermostui_natsivertailusta_etyj_kokouksessa_845422.html [4.12.2009]

Zajda, Joseph. 2007. The new history school textbooks in the Russian Federation: 1992-2004. *Compare, Volume 37, Number 3*. Routledge, Taylor & Francis Group. 1. <http://www.aare.edu.au/08pap/zaj08172.pdf> [10.12.2009]

Zassoursky, Ivan. 2001. Media and Power: Russia in the Nineties. *Russian Media Challenge*. Edited by Kaarle Nordenstreng, Elena Vartanova, Yassen Zassoursky. Aleksanteri Institute. Kikimora Publications Series B:20. Saarijärvi. Gummerus. 73-91.

Zassoursky, Yassen. N. 2001. Media and the Public Interest: Balancing between the State, Business and the Public Sphere. *Russian Media Challenge*. Edited by Kaarle Nordenstreng, Elena Vartanova,

Yassen Zassoursky. Aleksanteri Institute. Kikumora Publications Series B:20. Saarijärvi. Gummerus. 155-188.

Zetterberg, Seppo. 2007. *Viron historia*. Hämeenlinna. Paino Karisto Oy.

Зубкова. Е. 2008. *Прибалтика и Кремль*. <http://www.aif.ru/society/article/19926> [17.1.2010]

Чуркин. И. 2009. *Вторая мировая война. Великая Отечественная война советского народа (1939-1945 гг.): Методические указания по курсу отечественной истории*. Ульяновск. Ульяновский государственный технический университет. http://window.edu.ru/window_catalog/files/r65117/42.pdf [20.2.2010]

Liitteet. 1. Stalinismin ja natsismin uhrien ja Molotov–Ribbentrop–sopimuksen 71-vuotispäivä Tallinnan Hirvepark -puistossa 23.8. 2010.

Liite 2. Voitonpäivän 65–vuotispäivä Moskovan punaisella torilla 9.5.2010.

Реферат

Исторический аспект русского и эстонского национализма в месяцы дня памяти второй мировой войны 2010-ого года в статьях онлайн газет стран

«Известия» и «Комсомольская Правда», «Постимеэс» и «Ээсти Пяевалехт»

Введение

В этом исследовании мы будем рассматривать, каким является национализм России и Эстонии в новостях и статьях популярных русских и эстонских онлайн газет во время дни победы и дни памяти жертв сталинизма и нацизма 2010-ого года. Отмечаемый в мае день победы в России и отмечаемый в августе день памяти жертв сталинизма и нацизма в Эстонии, являются сегодня актуальными темами не только в данных странах, но и в других странах. Например, после спора о Бронзовом солдате 2007-ого года, в Финляндии тоже обсудили публично и в научной сфере исторические взгляды вторую мировую войну между Россией и Эстонией. Поэтому тема интересная и стоящая исследования.

Таким образом, в нашем исследовании, мы стремимся сначала исследовать, что включают в себе понятия национализм, национальная идентичность и исторический аспект российского и эстонского национализма. Потом мы рассматриваем, каким является русский и эстонский взгляд на историю второй мировой войны. Особое внимание на событиях, когда Эстония стала частью Советского Союза. После этого, чтобы понять, какие темы появляются в статьях онлайн газет и каким образом они пишут об этих темах, мы должны выяснить свойства русской и эстонской прессы, содержание газет и их национальная роль. С помощью качественного метода, контент-анализа, мы можем исследовать, какими темы наконец оказываются. И наконец, мы стремимся ответить на последний и решающий вопрос о том каким является исторический аспект национализма в России и в Эстонии в новостях и статьях русских онлайн-газет «Известия» и «Комсомольская Правда», и эстонских онлайн-газет «Постимеэс» и «Ээсти Пяевалехт», во время дни победы и дни памяти жертв сталинизма и нацизма 2010-ого года. Наше исследование является эмпирическим.

Большинство использованных источников в нашем исследовании являются международными. Особенно источники о понятии национализма и о русском и эстонском национализме. Стоит отметить всё-таки тот факт, что об эстонской прессе мало исследовании и особенно мало международных исследований.

Исторический аспект русского и эстонского национализма

Теории исторического аспекта национализма и национальной идентичности

По теории исследователя национализма Энтони Д. Смита, понятие «национализм» включает в себе сознание по национальности, роль народа, символы и исторические мифы, общую идеологию, культуру и общие традиции. Национальная идентичность связана с образованием национализма. По теории Смита, национальная идентичность образуется, когда у страны есть национальное общество, общий регион, черты общей культуры, мифы о происхождении, общие исторические воспоминания, национальное сознание и национальная солидарность. По теории Паси Саукконена, национальную идентичность можно рассматривать как способ идентификации с каким-либо обществом или государством. Согласно с мнением Энтони Смита, принадлежность к какой-либо группе требует оригинальности страны и меняющихся по ситуациям позиций в обществе. По теории Саукконена, образование национальной идентичности происходили в тот период, когда социалистический режим рухнул. Для идентификации России и Эстонии это событие является значительным. Согласно с теорией Эрика Хобсбаума, в постсоциалистических странах национальную идентичность можно считать способом для определения виноватых и невиновных в истории. История играет важную роль в образовании национализма. По теории Саукконена, страны ищут из своей истории счастливые и трагические события и героические подвиги для сохранения своей идентичности.

По мнению Элены Хелльберг-Хирна, в российском национализме важную роль играют история, исторические мифы и символы, предоставляющие власть, народ, родина, Россия и держава. С точки зрения Ристо Алапуру, в эстонском национализме отражается символика как освобождение эстонского народа. По мнению Ралпх Тухтенхаген, в эстонском национализме отражается сохранение гармонии и постоянства эстонского народа и региона и подчинённость российской власти. Российский и эстонский национализм можно рассматривать с точки зрения «примордиализма», то есть из контекста новой истории, когда

образовалось понятие национализма. По модернистам, странам надо было фальсифицировать свою историю и историографию, чтобы дать право на её существование и свою политику. В этой дипломной работе особое внимание уделяется событиям второй мировой войны между Россией и Эстонией.

Российский и эстонский взгляд на историю второй мировой войны – Эстония в составе Советского Союза

В начале этого исследования должно объяснить события второй мировой войны между Россией и Эстонией. Особое внимание следует обратить на период и на событиях, когда Эстония стала частью Советского Союза. По мнению финских историков, в 1940-41-годах Советский Союз оккупировал Эстонию и в 1944-ом году присоединил её к СССР. В 1941-ом году Германия тоже оккупировала Эстонию, но решила позже отойти из эстонского района в 1944-ом году, когда Советский Союз снова возвратился в район Эстонии. В 1945-ом году Советский Союз победил в войне против нацизма, тогда её стали называть «Великой Отечественной Войной». Победа значила не только победа над нацизмом, но и расширение Советского Союза. Каким образом Россия и Эстония интерпретируют свою историю о второй мировой войне в своей сегодняшней исторической науке и в своих государственных исследованиях об истории? Важно принимать во внимание взгляды русских и эстонских историков и политических органов.

В российских учебниках и произведениях по истории 2007-2009-х годов считают, что в 1940-ом году Советский Союз оккупировал и аннексировал Эстонию и Эстония была принята в состав СССР. В 2011-ом году изданной статье Московской государственной университета - Советский Союз присоединил Эстонию к СССР благодаря обеспеченному механизму того времени. По всем русским источникам, в 1944-45 годах Советский Союз освободил оккупированные Германией страны от фашизма. Между русскими историками можно видеть разные толкования о присоединении Прибалтики к СССР. Об этом поднял вопрос, влияла ли основанная в 2009-ом году «Комиссия по противодействию попыткам фальсификации истории в ущерб интересам России» на разные представленные толкования? Во всяком случае эта комиссия и её деятельность в России отражает политичность истории и особенно политичность исторических событий, касающихся второй мировой войны.

В изданных в 2002-2005-ых годах эстонских произведениях и выполненных государственным советом рапортах по истории отражается тоже политичность исторических событий второй мировой войны. По всем эстонским источникам (и историкам) Советский Союз оккупировал Эстонию в 1940-ом году после 1939-ого подписанного пакта Молотова-Риббентропа. По историкам, Советский Союз не только оккупировал но и аннексировал Эстонию и вторгнулся в её район. Эстонские историки считают оккупацию несправедливой и преступной потому, что Советский Союз нарушил договоры с Эстонией, например при секретном пакте Молотова-Риббентропа. Кроме оккупации 1940-ого года, эстонские произведения по истории и рапорт эстонского государственного совета считают, что Советский Союз оккупировал Эстонию снова в 1944-ом году. Эта вторая оккупация продлится в эстонских толкованиях до распада Советского Союза. Кроме оккупаций, в интерпретациях упоминают об устремлённой на эстонского народа политике угнетения советской власти и Сталина.

Мы можем делать вывод, что во всех российских интерпретациях Советский Союз победил в борьбе против фашизма и освободил страны от фашизма и от Гитлера в 1944-45 годах. Что случилось раньше в 1940 -ом году с Эстонией, об этом говорят разные толкования русских историков. Стоит отметить тот факт, что в каждом российском источнике упоминали меры угнетения Сталина того времени. Несмотря на разные толкования, можно сказать, что общероссийский взгляд на историю второй мировой войны следует по теме Великой победы и освобождении страны от фашизма. По эстонским источникам, мы можем делать вывод о том, что общеэстонский взгляд на историю второй мировой войны следует по теме советской оккупации, советского тоталитаризма и нарушение прав эстонского народа. Когда мы знаем разные взгляды на историю этих стран, мы можем потом рассматривать какие темы считаются главными в новостях и статьях следующих русских онлайн-газет - «Известии» и «Комсомольской Правды» и эстонских онлайн газет «Постимеэс» и «Эсти Пяевалехт» в месяцы дни памяти второй мировой войны 2010 -ого года. Чтобы понять, о каких темах газеты пишут и каким образом, мы должны сначала выяснить свойства русской и эстонской прессы и особенно обратить внимание в прессу в интернете.

Свойства российской и эстонской прессы, содержание печатных и онлайн-газет и их национальная роль

Самое главное при описании прессы – отношения собственности самых популярных газет этих стран. В России два самые значительные собственники прессы -Газпром и Проф-медиа. Газета «Известия» принадлежит предприятию «Газпром-Медиа» а «Комсомольская Правда» частному предприятию «Проф–медиа». Политичность этих отношений собственности можно видеть в том, что большинство представителей «Газпрома» работает на Кремль, и медиахолдинг Проф–Медиа находится во владении бизнесмена и политика Владимира Потанина. По разным исследованиям о русской медиатеке и о русской прессе, можно говорить о русской медиатеке типа 2000-х годов. Согласно этому типу, государство играет важную роль в работе русской медиатеки и русской прессы. Эстония стремится к независимости прессы, но практически это нелегко.

В Эстонии политические собственники не так явно видны, как в России, но два самые большие собственники эстонской прессы - Постимеэс–группа (которая принадлежит Норвегии) и Ээсти Экспресс–группа (которая принадлежит эстонскому бизнесмену) отражают возможную политичность самых популярных газет страны. Эстонская газета «Постимеэс» принадлежит группе Постимеэса и «Ээсти Пяевалехт» группе Ээсти Экспресса. В России и Эстонии есть закон о независимости медиатеки, но в обеих странах этот закон и его реализацию можно поставить под вопрос. Например, в России политические деятели, которые имеют самые популярные газеты в России, связаны с руководством административного органа страны. В Эстонии, кроме двух большей медиатеки группы, эстонскую прессу администрируют негосударственные организации, например Совет по журналистской этике (Совет публичного слова). Хотя эта организация является негосударственной, её члены могут своей деятельностью делать организацию политической.

Интересно заметить, есть ли разница в содержании новостей и статей между печатными газетами и их онлайн-версиями. По источникам, в русских онлайн газетах возникают такие же темы (политика, экономика, культура и новости), как в их печатных версии. Но самое главное в интернете, производство новостей и статей тоже для иностранной целевой группы. В Эстонии нет большой разницы между печатными газетами и их онлайн-версиями. Надо всё–таки отметить, что в интернете появляется более смешанное содержание и в печатных и их онлайн-версиях содержание перекрывается. По мнению эстонских исследователей, в интернете эстонская журналистика - ещё новое явление, но это всё время развивается.

А что можно сказать о национальной роли русской и эстонской прессы? Интересно, что в обеих странах есть общественные нормы, как правильно сообщать новости и писать об актуальных темах. А именно в России, согласно с декларацией передачи информации органам власти Российской Федерации, надо обеспечивать права человека, свободу информации, моральные ценности социального общества и традиции патриотизма и гуманизма. В Эстонии, согласно Совету по журналистской этике, общественные нормы в передаче информации – свобода и независимость медиа, передача правдивой информации, искреннее отношение к политике и экономике и объективность и неподкупность журналистов. Вследствие описания этих норм и свойств прессы, мы можем потом анализировать новости и статьи газет этих стран во время дня памяти второй мировой войны.

День памяти второй мировой войны в онлайн-газетах России и Эстонии

Известия и Комсомольская правда, Постимеэс и Эести Пяевалехт

Российские газеты «Известия» и «Комсомольская Правда» и их онлайн версии считаются популярными в России. Они различаются в содержании и в стиле. Известия принадлежат группе качественных газет, тогда как Комсомольская Правда принадлежит группе массовых газет. Известия концентрируется более на актуальных новостях, а Комсомольская Правда концентрируется кроме актуальных новостей также на массовой культуре. Разные источники о русских газетах подтверждают, что Известия либо поддерживает правительство страны, либо останется в центре. Во всяком случае, Известия принадлежит Газпрому. Что касается Комсомольской Правды, источники подтверждают, что она обычно поддерживает нынешнее правительство страны.

Эстонские газеты «Постимеэс» и «Эести Пяевалехт» и их онлайн-версии являются популярными среди эстонского народа. Постимеэс считается самым популярным и качественным во всей Эстонии. Эести Пяевалехт не такая популярная газета, как Постимеэс потому, что она в основном направлена в регион Таллинна. Эти эстонские газеты незначительно различаются в содержании и в стиле. По источникам, газета Постимеэс направлена в центральную и правую политическую линию. Газета Эести Пяевалехт считает себя независимой, но согласно с источником, она следует эстонской партии «Реформ» и её либеральным идеям.

Когда мы сравниваем, какие были возникающие темы в этих российских и эстонских газетах во время дня памяти второй мировой войны и каким образом газеты написали об этих темах, можно вывести заключение, что с помощью используемого, качественного метода, контент-анализа, возникающие такие же темы оказались, в конце концов, разными.

Из русских и эстонских текстов, мы нашли выражения, слова и предложения, которые изначально выразили сходство. В новостях и статьях появились следующие темы, выражающие сходство - например день памяти второй мировой войны, идеология и взгляд на историю, национальное сознание, Сталин и историография страны. С помощью выражающих сходства понятий, материал исследования разделялся на свои отдельные, названные главы. В каждой главе сравнивали русские и эстонские новости и статья. В результате сравнения выражающих сходств понятий – разные темы. А что же такие разные темы в газетах «Известия» и «Комсомольская правда» и «Постимезс» и «Эсти Пявалехт» и каким образом они пишут о разных темах?

Первая выражающая различия тема в русских и эстонских газетах – день победы и день памяти жертв сталинизма и нацизма. В русских онлайн-газетах написали о дне победы с большим уважением согласно с нормами передачи информации страны. В обеих газетах отражался патриотизм и защита ветеранов. В эстонских онлайн-газетах тоже написали о дне памяти жертв сталинизма и нацизма с уважением, но кроме патриотизма, в текстах отражалось более европейские ценности. В текстах обеих стран представили взгляды представителей патриотических партий.

Вторая выражающая различия тема - фашизм и освобождение, тоталитаризм и оккупация. Русские газеты писали характерно своему взгляду на историю борьбы против фашизма и освобождении других стран. Следует отметить, что особенно в «Известии» написали об организованных событиях в Европе, касающиеся празднование «Великой победы». Тоже в Комсомольской Правде упоминали о праздновании «Великой победы» в Балтии. В этих текстах отражалось критическое отношение к другим представлениям о значении дни победы. К этому можно добавить, как онлайн-газеты направляются сознательно тоже за границу. Эстонские газеты писали характерно своему взгляду на историю тоталитаризма и оккупации. В день памяти жертв сталинизма и нацизма, в эстонских статьях критиковали открыто политическую элиту России. Как в российских газетах, тоже в эстонских газетах можно заметить направленность за границу и особенно в Европу. Это конкретизируется в

том, как в статьях написали о желании нового, современного исследования пакта Молотова–Риббентропа в Европе и в западных странах.

Третьей различной темой в русских и эстонских текстах является русизм и европеизм. В газете «Комсомольская Правда», появился русизм в статьях, в которых обсуждали разные точки зрения о великой отечественной войне. Русское (и советское) происхождение считается важным при обсуждении разных интерпретаций великой отечественной войны. В газете «Известия» появился не только русизм, но и возможная мысль о сотрудничестве между постсоветскими странами Евразии. В эстонских газетах было ясно видно европеизм. Это отражалось в статьях «Постимеэс», где обсудили, например, ратификацию дни памяти жертв сталинизма и нацизма и исследование и признание пакта Молотова–Риббентропа в Европе.

Сталин является четвертой темой в русских и эстонских газетах. В этой главе рассматривают, как в статье газеты Комсомольской Правды и статье газеты Ээсти Пяевалехт считают Сталина. В русской статье Сталин оказывается вождём и героем Советского Союза во время великой отечественной войны. С одной стороны, его роль в победе не хотят недооценивать, и с другой стороны в статье обращают внимание тоже в репрессии Сталина того времени. Вместо того в статье газеты Ээсти Пяевалехт, Сталина считают единодушно убийцей.

Последней и пятой темой является неизменяемая и новая историография. В российских газетах подтверждают неизменяемости историографии при обсуждению разных взглядов на историю великой отечественной войны. В российских газетах политические деятели, журналисты и писатель выразили свои точки зрения о нынешней историографии по второй мировой войне. Во всех статьях было подчёркнуто запрещение переписывания истории. В эстонских газетах свои точки зрения об историографии выразили тоже политические деятели, журналисты, но и историки. В статьях представили на рассмотрение новые теории о роли Эстонии в начале второй мировой войны. Отсюда можно делать вывод, что в Эстонии публично обсуждают новые взгляды на историю. Во всех эстонских статьях был очевиден тот факт, что эстонскую историографию (и особенно роль Сталина с точки зрения эстонцев) хотят делать заметным особенно в России.

В заключение этого анализа, можно прийти к выводу, что во время дни победы русские онлайн-газеты написали об таких же темах. Разница между этими была только в том, что

«Известия» написала больше о темах, касающихся внешней политики, когда «Комсомольская Правда» написала больше об исторических событиях Великой Отечественной Войны. Во время дня памяти жертв сталинизма и нацизма между эстонскими онлайн-газетами не было большой разницы. В статьях появились такие же темы, но всё таки можно сказать, что в газете «Постимеэс» написали немного больше о пакте Молотова-Риббентропа, чем в газете «Эсти Пяевалехт», которая написала часто о Сталине.

Заключение

Наконец приходим к заключению о том каким является исторический аспект национализма России и Эстонии в месяцы дня памяти второй мировой войны 2010-ого года в новостях и статьях онлайн-газет стран. В определении исторического аспекта русского и эстонского национализма и национальной идентичности, я приходила к теориям Смита, Саукконена и Хобсбаума.

По мнению Смита - символы, символика и традиции народа - самый сильный вид национализма. Что касается статей русских онлайн газет, надо принять во внимание тоже русскую символику, определяемую Хелльбергом. Таким образом можно сказать тоже об эстонской символике, определяемой Алапуру и Тухтенхагеном. В статьях обеих стран можно заметить символы и мифы, свойственные их рассказу об истории. Его можно назвать согласно с Джамес Верча, часто непознанным «культурным ящиком рабочих инструментов». С этими инструментами рассказывают об истории страны. Страны ищут из своей истории счастливые и трагические события и героические подвиги для сохранения своей идентичности.

Согласно русским статьям и при каждой теме, русскому историческому национализму во время дни победы, принадлежат следующие символы и мифы – Великая Отечественная Война, борьба против фашизма, Великая победа, Россия, Родина и народ. Эстонскому историческому национализму принадлежат согласно со статьями и при каждой теме, символика и мифы, как пакт Молотова –Риббентропа, жертвы сталинизма, нацизма и тоталитаризма, советская оккупация, Балтийский путь и Европа. Во всех русских и эстонских статьях отражались русская символика, определяемой Хелльбергом, и эстонская символика, определяемой Алапуру и Тухтенхагеном.

В российских статьях при каждой теме отражалась оригинальность и мифы о происхождении народа. Можно сказать, что в эстонских статьях при каждой теме появилась тоже оригинальность народа, но и меняющиеся по ситуациям позиции в обществе. Это было ясно видно, например, в главе о русской неизменившейся и об эстонской новой историографии. Можно сказать, что в русских и эстонских статьях и во всех главах о разных темах повторились тоже другие опознавательные знаки национализма, как общий регион, черты общей культуры, общие исторические воспоминания, национальное сознание и солидарность народа. Следует отметить, что при осмотре разных тем в русских и эстонских статьях, можно наблюдать устойчивость теории о национальной идентичности, по которой национальная идентичность работает в постсоциалистических странах путем доказательства виноватых и невиновных в истории. Это мы заметили во всех главах разных тем. Может быть, это лучше всего видно в русской статье газеты «Комсомольская Правда» о великой отечественной войне и в эстонской статье газеты «Эсти Пяевалехт» о Сталине.

Когда национальную идентичность можно рассматривать как способом идентификации с каким-либо обществом или государством, можно прийти к выводу на основе русских и эстонских статей, что Россия строит больше национальную идентичность, когда Эстония строит международную (особенно европейскую) идентичность. Наконец, можно согласиться с мнением Энтона Смита о самом сильном виде национализма. Сегодня, по моему мнению, самым сильным видом исторического аспекта российского и эстонского национализма является ежегодное празднование дни победы в России и воспоминание жертв сталинизма и нацизма в Эстонии.